

tiede politiikka

4/2024

Tiedepoliittisen tutkimuksen asema Suomessa

- Työntekijöiden tulkintoja yliopistotyöyhteisöön kuulumisen jännitteistä ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksista
Aleksi Fornaciari ja Tiina Nikkola
- Tutkimustiedon hyödyntäminen valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja valmistelussa – kirjallisuuskatsaus
Antti Pelkonen
- Yritysyhteistyö ihmistieteissä – haasteet, hyödyt ja edistävät tekijät
Outi Vanharanta ja Petro Poutanen

tiede politiikka

VOL. 49

PÄÄTOIMITTAJAT

KT, tutkija Mervi Firman
KT, johtava arviointiasiantuntija Mira Huusko
YTT, dosentti, yliopistotutkija Reetta Muhonen

TOIMITUSSIHTEERI

FM, väitöskirjatutkija Henni Pajunen

TOIMITUSKUNTA

FT, dosentti, yliopistotutkija Heini Hakosalo
HTT, projektipäällikkö Anu Lyytinen
OTT, VT, yliopettaja Sampo Mielityinen
FT, johtaja, tutkimusprofessori Taina Saarinen
FT, dosentti, johtava tutkijayliopettaja Janne Salminen
FT, tutkijatohtori Taru Siekkinen

KANNEN KUVA

Mitja Sirola

TILAUKSET

Pääsihteeri Kirsimarja Alenius,
PL 344, 00101 HELSINKI
puh. 040 728 3893
tiedepolitiikka(at)tiedeliitto.net

YHTEYSTIEDOT & SOSIAALINEN MEDIA

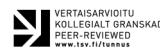
tiedepolitiikka(at)tiedeliitto.net
<https://www.tiedeliitto.net/tiedepolitiikka>
<https://journal.fi/tiedepolitiikka>
<https://www.facebook.com/Tiedeliitto>
<https://x.com/tiedepolitiikka>

JULKAISIJA

Edistysellinen tiedeliitto ry — Progressiva vetenskapsförbundet rf

ISSN 2736-8106 (verkkojulkaisu)

Sisältö

PÄÄKIRJOITUS

*Mira Huusko, Reetta Muhonen ja Mervi Friman***Tiedepoliittisen tutkimuksen asema Suomessa**

4

ARTIKKELIT

*Aleksi Fornaciari ja Tiina Nikkola***Työntekijöiden tulkintoja yliopistotyöyhteisöön kuulumisen jännitteistä ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksista**

6

*Antti Pelkonen***Tutkimustiedon hyödyntäminen valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja valmistelussa – kirjallisuuskatsaus**

19

*Outi Vanharanta ja Petro Poutanen***Yritysyhteistyö ihmistieteissä – haasteet, hyödyt ja edistävät tekijät**

40

MUU ARTIKKELI

*Kristiina Ojala ja Mauri Kantola***Ennakointityö käytäntöyhteisöllisenä toimintana**

55

LECTIOT

*Linda Maria Laaksonen***Korkeakoulutukseen hakeutuminen ja eriarvoisuus: etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista**

64

KESKUSTELUA

*Erkki Mervaala***Suureen kielimallimullistukseen on herättävä**

69

KIRJAT

*Mira Huusko***Koulu nuorten kokemana – etnografia eriarvoisuuden esille tuojana**

73

*Sinimaaria Ranki***Vaikenemisen varjoista vahvemaksi työyhteisöksi**

76

*Taina Saarinen***Affektien yliopisto ja tunteiden poliittisuus**

78

Tiedepoliittisen tutkimuksen asema Suomessa

Korkeakoulujen rahoitusmallityöryhmän muistiossa (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2024, s. 59) ehdotettiin, että korkeakoulujen rahoitusjärjestelmää arvioitaisiin tutkimustietoon pohjautuen uudelleen sopimuskaudesta 2029–2032 eteenpäin. Voidaankin pohtia tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminnan kehittämisen näkökulmasta, millainen tutkimustieto ohjaa tiedepoliittikan suunnittelua ja päätöksentekoa Suomessa.

Verrattuna muihin Pohjoismaihin tiedepoliittisen tutkimuksen resurssit ja edellytykset ovat Suomessa melko vähäiset. Tiedepoliittisen tutkimuksen toteuttaminen onkin varsin pistemäistä pohjautuen muutamien aktiivisten tutkijoiden ja tutkimusryhmien toimintaan. Siinä missä Suomessa tiedepoliittista tutkimusta tehdään yksittäisissä projekteissa, esimerkiksi Norjassa alalle on omistettu oma tutkimusinstituutti.

Tiedepoliittisten aiheiden parissa on tapana kääntyä ansioituneiden professorien puoleen, joille on syntynyt laaja kokemus ja asiantuntemus tieteen ja tutkimuksen tekemisestä sekä yliopistoista. Kokemusasiantuntijuuteen nojaaminen voi kuitenkin hämärtää rajaa tutkitun tiedon ja henkilökohtaisten mielipiteiden välillä. Vaikka kokemusasiantuntijuus tarjoaa arvokkaita näkemyksiä, se ei anna tutkimustietoon pohjautuvaa ymmärrystä tiedepoliittikan moninaisista haasteista. *Tiedepoliitikka*-lehden päätoimittajina toivottaisimmekin tervetulleeksi keskustelun siitä, miten tiedepoliittisen päätöksenteon tietopohjaa voitaisiin vahvistaa.

Tutkimuksen hyödyntämistä käsittelevän kirjallisuuden mukaan pelkkä tutkitun tiedon olemassaolo ei takaa sen hyödyntämistä päätöksenteossa. Antti Pelkonen kirjoittaa tässä numerossa kirjallisuuskatsaukseen pohjautuen tutkimustiedon hyödyntämisestä valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja valmistelussa. Pelkosen analyysin perusteella kirjallisuuskatsauksessa mukana olevien tutkimusten tulokset eivät kerro tutkimustiedon laaja-alaisesta ja systemaattisesta käytöstä päätöksenteon ja sen valmistelun tukena. Artikkelissa nostetaan myös esille, kuinka tutkimustiedon hyödyntämisessä on kyse tiedon ohella päätöksentekijöiden valmiuksista hyödyntää tietoa.

Aleksi Fornaciari ja Tiina Nikkola kirjoittavat omassa artikkelissaan yliopistotyöyhteisöön kuulumisen jännitteistä ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksista. Kirjoittajat tuovat esiin, kuinka itseä ja oman uran edistämistä korostava kulttuuri voi johtaa siihen, ettei yliopiston yhteisöllisyyteen kannata panostaa. Kirjoittajat kuvaavat tilannetta akateemisen yhteisön ja yliopistotyöntekijöiden erkaantumisenä kollegiaalisuuden

ideaista eli juhlapuheissa kerrotusta yhteisestä yliopistosta. Fornaciarin ja Nikkolan artikkelin tulosten mukaan kokemukset yliopistossa työskentelystä voivat eriytyä työntekijöiden välillä, sillä yliopistojen henkilökunnassa on sekä yhteisöönään tyytymättömiä että toisin kokevia.

Outi Vanharanta ja Petro Poutanen analysoivat artikkelissaan ihmistieteissä tehtävää yritysyritysteistyötä. Artikkelin tulosten mukaan ihmistieteilijät näkevät yritysyritysteistyössä mahdollisuuksia erityisesti verkostoitumiselle ja oman tutkimuksen vaikuttavuuden lisäämiselle. Kirjoittajien mukaan yritysyritysteistyötä edistäisivät joustavat matalan kynnyksen rahoitusmallit sekä rakenteet, jotka tukisivat yhteistyösuhteiden syntymistä ja yhteistyön käynnistämistä.

Yliopistot ovat keskeisessä roolissa tuottamassa tutkimusta tutkimustietoon pohjautuvan politiikan tueksi. Voidaan kuitenkin kysyä, hyödyntävätkö yliopistot tutkimustietoa toimintansa kehittämisessä. Tiedepoliittisen tutkimuksen hyödyntäminen edellyttää niin yliopistojen aktiivista sitoutumista tutkimustulosten käyttämiseen kuin tutkimusta, joka tarjoaa tietoa akateemisen toiminnan ja tiedepoliittikan kehittämiseen. *Tiedepoliittikka*-lehden tehtävänä on toimia foorumina tiedepoliittisen tutkimuksen ja keskustelun edistämiseksi. Tämä numero on yksi esimerkki siitä, miten lehti voi olla osa tätä keskustelua. ■

Päätoimittajat

Mira Huusko, Reetta Muhonen ja Mervi Friman

Lähteet

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2024). *Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen: Työryhmämuistio* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:4). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-985-1>

Työntekijöiden tulkintoja yliopistotyöyhteisöön kuulumisen jännitteistä ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksista

Aleksi Fornaciari ja Tiina Nikkola

Työyhteisön kehittäminen ja hyvinvointi on useassa yliopistossa ja niiden yksiköissä nostettu keskeiseksi osaksi työkuultuuria. Yhteisöllisyyttä ja yhteisön merkitystä korostetaan yksiköiden ja tiedekuntien toiminta- ja työskentelysuunnitelmissa. Toisaalta epävarma akateeminen työura ja epäselvät työnkuvat ovat arkipäivää yhä useammalle yliopiston työntekijälle. Tässä artikkelissa tarkastellaan yliopistoyhteisöä tutkimus- ja opetushenkilöstöltä kerätyn haastatteluaiineiston kautta. Haastateltujen kokemukset yliopistossa vaihtelevat, mutta suuri osa näyttää kokevan yliopistoyhteisön jollain tapaa epätyytyttäväksi.

Johdanto

// – yliopisto on täynnä tunnollisia asiantuntijoita, jotka haluavat hoitaa hommansa hyvin, vaikka tilanne ei olisikaan uran etenemismahdollisuuksien tai työ sopimuksen keston, tai ylipäättään heidän itsensä kannalta paras mahdollinen.”
(H9)

Työyhteisön kehittäminen ja hyvinvointi on useassa yliopistossa ja niiden yksiköissä nostettu keskeiseksi toimintakulttuurin osaksi. Myös yhteisöllisyyttä ja yhteisön merkitystä korostetaan. (Esim. Helsingin yliopisto, ei pvm.; Jyväskylän yliopisto, ei pvm.) Epävakaiden työurien ja katkonaisten työsuhteiden määrittäessä yhä useamman yliopistotyöntekijän työuraa saattavat yhteisöllisyys tai yhteisöön kiinnittyminen jäädä yksittäisen työntekijän näkökulmasta kuitenkin vaille arjen konkrettia (ks. esim. Korhonen, 2007).

Yliopistojen toimintaedellytyksiä turvataan kasvavassa määrin perusrahoituksesta irrallisella, kilpaillulla ja monikanavaisella rahoituksella. Kuten muitakin valtion instituutioita, yliopisto-

työtä ohjataan yhä vahvemmin ulkoa asetettujen tulos- ja suoritustavoitteiden ehdoilla (opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM], 2021). Nyky-yliopiston eetosta kuvaavatkin yritysmaistyneet toimintatavat, kuten markkinamuotoisuus, managerialismi sekä suoritus- ja tehokkuuskeskeisyys (esim. Björn ym., 2018; Jauhiainen, 2011, s. 167; Välimaa, 2019). Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisten yliopistojen rahoitusmalli on kilpailua ja erilaisia suoriutumisen mittareita korostava: yli 70 % suomalaisten yliopistojen rahoituksesta tulisi kattaa suoriteperusteisesti jaetulla rahoituksella (de Boer ym., 2015; Kivistö ym. 2019, s. 42). Riippuvuus ulkoisesta rahoituksesta vaikuttaa myös yliopistoissa tehtävään tutkimukseen ja kansallisiin tiedeyhteisöjen välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Näin myös tieteellisen tutkimuksen ja itse tiedonkin arvo usein määrittyy sen sovellettavuuden, taloudellisen tai kaupallisen hyödynnettävyyden kautta (Alastalo ym., 2014, s. 124).

Rahoitus- ja ohjausmekanismien muutokset ovat luoneet yliopistoista tiukkakäytäntöisiä organisaatioita, joissa painotetaan vahvaa, strategista johtamista ja joissa tähdätään tehokkuuteen ja mitattavaan tuloksellisuuteen (Eteläpelto ym.,

2014; myös Vanhalakka-Ruoho, 2006). Eetokseen liittyy olennaisesti myös yliopistojen henkilöstön suoriutumisen monitorointi ja työntekijöiden “tuloksellisuuden” kytkeminen rahoitusrakenteeseen. Siten myös yliopiston työntekijän näkökulmasta akateeminen ura on usein raadollista rahoituksesta ja työpaikoista kilpailua. Muuttuneet rahoitus- ja ohjausmekanismit ovatkin muuttaneet yliopistoyhteisöjä, yliopistoissa työskentelevien asiantuntijoiden työn teon puitteita sekä yliopistossa työskentelyn luonnetta yleisesti (Rinne ym., 2012).

Yliopiston työntekijät kokevat haasteita palkkakehityksen, uralla etenemismahdollisuuksien, työtahdin ja työkuorman, kollegiaalisen ja institutionaalisen sitoutumisen sekä työssä koetun autonomian suhteen (Bryson, 2004, s. 11; Jauhiainen, 2011, s. 199). Suomalaisissa yliopistoissa lähes kolme neljästä (70 %) työskentelee määräaikaissa työsuhteissa (Sivista, 2020). Määräaikaisten prosentuaalinen osuus on Suomessa Euroopan suurimpia (Aarnikoivu ym. 2019, s. 174). Työsuhteet ovat usein rahoituskausittain määräytyviä ja lyhyitä – toisin sanoen monelle yliopistoura on epävakaa ja uranäkymiltään lyhytkantoinen (ks. Sivista, 2020). Moni yliopistolainen onkin pohjittanut alan vaihtoa raskaan ja epävarmuuksien sävyttämän työuran pelossa (Kallio ym., 2016; OKM, 2016, s. 76–79; Rinne ym., 2012; Siekkinen ym., 2015; Siekkinen ym., 2016a; Siekkinen ym., 2017; Wennberg ym., 2018). Kaikkia kilpailun vaikutuksia yliopistoyhteisöihin ei myöskään vielä tarkkaan tunnisteta (ks. Siekkinen ym., 2020; myös Korhonen, 2007).

Yhteisöllisen ja kollegiaalisen toimintakulttuurin luomisen epävarmoissa ja nopeasti vaihtuvissa olosuhteissa voi olettaa lähtökohtaisesti haastavaksi (ks. Jauhiainen ym., 2009; myös Korhonen, 2007). Yliopistot ovatkin todellisuudessa sirpaleisia, mosaiikkimaisia ja siiloutuneita asiantuntijayhteisöjä. Julkipuheesta huolimatta yhteisö ja siihen panostaminen saattaa olla yliopistotyöntekijän näkökulmasta valinta, joka ei ole oman työuran ja olosuhteiden kannalta mitenkään kannattava. Yksittäisen työntekijän näkökulmasta keskittyminen oman uran kannalta strategisesti tärkeisiin asioihin, kuten rahoitukseen ja verkostoitumiseen, asettavat yhteisön taka-alalle.

Tässä artikkelissa tarkastelemme yliopistoyhteisöä yliopistotyöntekijöiden kokemusten, yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilöstöltä keräämämme haastatteluaineiston kautta. Haastattelut tehtiin osana tutkimusta, jossa tarkastelemme opetustyötä tekevien kokemuksia työurasta yliopisto-organisaatiossa. Haastattelimme yliopistoon työsuhteessa olevia, eri tieteenalojen tohtoreita, joilla on takanaan 5–10 työvuotta. Selvitimme, miten yliopistojen akateeminen henkilöstö kiinnittyy yliopistoyhteisöön, minkälaisia haasteita kiinnittymisessä koetaan ja mistä näiden haasteiden koetaan johtuvan. Tavoitteena on tehdä näkyväksi yliopistoyhteisöjen työn todellisuutta ja nostaa esille erilaisilla urapoluilla kamppailevien yliopistolaisten autenttisia kokemuksia tämän päivän akateemisesta maailmasta.

Työurien sattumanvaraisuus yliopistoyhteisöjen haasteena

Yliopistoyhteisön työnimikkeiden perustehtävät jakautuvat tyypillisesti tutkimus- ja opetuspainotuksiin sekä hallinnollisiin tehtäviin. Akateeminen työ on muuttunut niin yliopistojen rakenteellisen uudistamisen, uudenlaisen johtamisen ja työn organisoinnin myötä mutta myös työn sisällön, urarakenteiden ja työssä hyödynnettävien teknologioiden osalta (Haapakorpi ym., 2023, s. 8–10). Työntekijöiden näkökulmasta kilpailun lisääntyminen ja työsuoritusten arviointi sekä työn tulosten uudennainen monitorointi ovat johtaneet siihen, että useat yliopistossa työskentelevät kokevat haasteelliseksi sopeutua vaihtuviin vaatimuksiin ja työn eetoksen muutokseen (ks. esim. Nikkola & Tervasmäki, 2022; Pekkola 2010). Yliopistojen hallinnolliset ja ideologiset muutokset, kuten kilpailukykydiskurssin, laadun varmistuksen painotuksen, rakenteellisen kehittämisen ja profiloitumispuheen sekä uuden julkisjohtamisen rantautuminen yliopiston hallintoon (ks. Kauko, 2011; Silvén, 2023), eivät vaikuta yliopistoyhteisöissä vain ennalta suunnitellulla tavalla, vaan muutokset tuovat mukanaan myös ennalta arvaamattomia seurauksia.

Akateemisella uralla eteneminen perustuu pitkälti tutkimusansioihin. Eteneminen akateemisessa maailmassa tarkoittaa siten erityisesti

erinomaisuutta tutkimuksessa ja ennen kaikkea tutkimusrahoituksen saamisessa onnistumista (Laiho ym., 2022; myös Ylijoki & Henriksson, 2017). Tätä asetelmaa havainnollistaa hyvin käytössä oleva neliportainen tutkijanuramalli tai tenure track -professoripolku (Siekkinen ym., 2017). Toisaalta työtehtävien painotukset, kansainvälinen verkostoituminen, yksilön resurssit, ikä ja sukupuoli vaikuttavat osiltaan työuran muodostumiseen ja yliopistouralla etenemiseen (ks. myös Siekkinen ym. 2016a; Haapakorpi ym., 2023). Tasa-arvokysymykset ilmenevät eri tavalla akateemisen työn eri ulottuvuuksissa, kuten kansainvälistymisessä tai tutkimusrahoitusten hakemisessa.

Korhosen (2007, s. 37) mukaan yliopistojen työ-
kulttuurissa korostuu keskinäinen kilpailu, yksin tekeminen ja pitkälle viedyn erikoistumisen tarve. Yhteisöä ja kollegiaalisuutta korostavaa ”oppivan organisaation” toimintakulttuuria onkin havaittu yliopistokontekstissa haasteelliseksi elää todeksi. Ylijoki ja Ursin (2013) ovat kuvanneet akateemista työtä tekevien kokemuksia työyhteisöstään moninaistuneiksi, fragmentoituneiksi ja osin hämärtyneiksi (ks. myös Rinne ym., 2012, s. 170–180). Akateeminen työ koetaan kuitenkin sisällöllisesti kiinnostavaksi ja henkilökohtaisesti merkitykselliseksi, mikä onkin akateemisissa positioissa toimivien ensisijainen resilienssin lähde sekä työn mielekkyyden ja työssä jaksamisen perusta. Vahva sitoutuminen omaan tieteenalaan ja työtehtävien sisältöihin auttaa akateemisia työntekijöitä kestämään organisaatioon ja yhteisöön liittyviä kielteiseltä ja raskaalta tuntuvia muutoksia (ks. Siekkinen ym., 2017).

Yliopistomaailmaa koskevassa tutkimuksessa yksilön ja yhteisön suhdetta on lähestytty esimerkiksi identiteetin ja toimijuuden käsitteiden kautta. Ylijoki ja Ursin (2013, s. 1138) jäsentävät akateemiseen henkilökuntaan kohdistuvassa tutkimuksessaan kolme erilaista narratiivia, jotka kuvaavat yliopistotyöntekijöiden toimijuutta: taantumus, etenevyys ja pysyvyys. Taantuvassa narratiivissa muutokset akateemisessa työssä koettiin lähtökohtaisesti kielteisinä. Etenevässä diskurssissa muutokset akateemisessa työssä koettiin puolestaan enemmän myönteisinä ja muutoksiin liittyi kuvauksia esimerkiksi menestyksestä, liikkuvuu-

desta ja aktiivisesta akateemisesta toimijuudesta (Ylijoki & Ursin 2013; ks. myös Siekkinen ym., 2016a). Ylijoen ja Ursinin (2013, s. 1139–1143) tutkimuksessa taantuva narratiivi oli tyypillisin diskurssi. Näiden ääripäiden väliin asettui pysyvyyden narratiivi, jossa suhtautuminen ammatin muutoksiin oli neutraalia (Ylijoki & Ursin, 2013).

Tutkimuksen toteutus ja aineiston kuvaus

Tämän tutkimuksen aineistona käytämme yhdeksää opetus- ja tutkimushenkilöstön kuuluvan yliopistotyöntekijän puolistrukturoitua teemahaastattelua, joissa haastateltavat kertovat työurastaan yliopistossa. Haastattelujen avulla etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiin yksilöiden kiinnittymisestä yliopistoyhteisöön: 1) minkälaisia haasteita kiinnittymisessä koetaan ja 2) mistä haasteiden koetaan johtuvan.

Haastatteluaineisto kerättiin keväällä 2021. Haastattelujen toteuttaja, tämän artikkelin ensimmäinen kirjoittaja, laitto useiden yliopistojen viestintävastaavien kautta opetus- ja tutkimushenkilöstölle avoimen kutsun osallistua tutkimukseen. Haastatteluihin osallistui lopulta yhdeksän humanistisen, teknisen ja yhteiskuntatieteellisen alan yliopistotyöntekijää. Haastateltavien valintakriteerit olivat tohtorin tutkinto ja vähintään viiden vuoden työkokemus suomalaisessa yliopistossa. Haastatelluista kuusi oli haastatteluhetkellä toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa yliopistoon. Kahta haastateltua lukuun ottamatta kaikilla osallistujilla oli työkokemusta useammasta eri korkeakouluyhteisöstä.

Haastattelut toteutettiin Zoomissa ja ne tallennettiin. Haastattelujen kesto vaihteli tunnin molemmin puolin (45–75 min). Haastattelurunko muodostui kahdesta laajemmasta teemasta, jotka olivat haastateltujen urapolut sekä erilaiset työelämän sisäiset ihmissuhteet ja niiden merkitys. Nämä laveat teemat kuljettivat jokaista haastateltua, mutta haastateltavien nostamien yksilöllisten näkökulmien perusteella teemojen painotus ja tarkentavien jatkokysymysten sisällöt vaihtelivat jonkin verran haastateltavien välillä. Puolistrukturoitu teemahaastattelu jättää vapauden haastateltaville itselleen päättää keskustelujen lopullisista

näkökulmista ja painopisteistä (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 85). Laveampien teemojen kautta oli pyrkimys saada autenttinen ja monipuolinen kuva yliopistoyhteisöön kiinnittymisen kokemuksista sekä yliopistotyöyhteisöjen sosiaalisen todellisuuden luonteesta yleisesti. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin esimerkiksi yliopistolle töihin päättymiseen sekä suhteisiin kollegoihin ja esihenkilöihin liittyviä kysymyksiä.

Teemahaastattelulle luonteva analyysin ensivaihe on teemoittelu (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105–107; myös Patton, 2015), koska tavoitteena on nostaa esiin asiakokonaisuuksia ja tyypillisiä teemoja, joihin keskustelu haastattelussa ohjautui. Ensimmäisessä, aineistolähtöisessä analyysivaiheessa tarkastelimme, millä tavoin haastateltavat kuvaavat suhdettaan yliopistoon ja mitä asioita he kokevat merkityksellisiksi kertoa. Tätä kautta hahmotelimme yleiset teemat, jotka toistuvasti jokaisessa haastattelussa: asema ja urapolku yliopistoyhteisössä sekä henkilökohtaiset suhteet yliopistoyhteisössä tai yliopistoyhteisöön. Teemoittelun kautta analyysi eteni tyypittelyyn. Teemoittelun tavoitteena oli lähtökohtaisesti tehdä näkyväksi, millaisin tavoin erilaisten jännitteiden, kiinnittymisen tai kiinnittymättömyyden yliopistoyhteisöön kuvattiin rakentuvan.

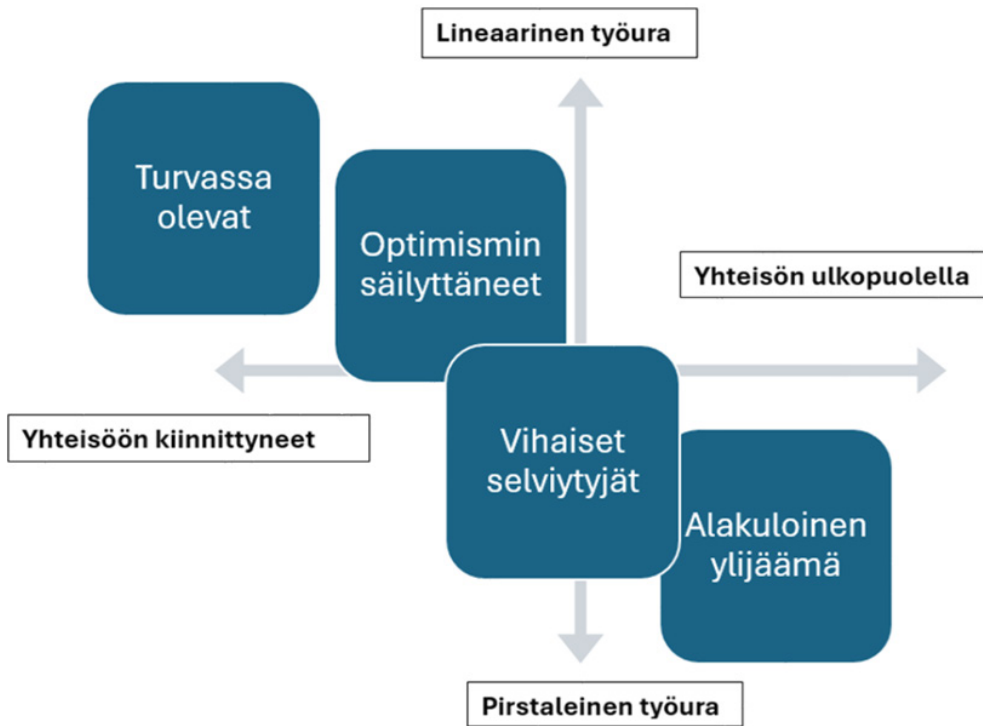
Ensivaiheen jälkeen jaoimme haastateltujen kertomuksia yhteisöön kiinnittymisen perusteella kolmeksi ryhmäksi: yhteisöön kiinnittyneet, löyhästi kiinnittyneet ja kiinnittymättömät. Yhteisöön kiinnittyneiden ryhmään sijoittuvat tunsivat olevansa työyhteisön sisäpiirissä ja hyvin verkostoituneita urallaan etenemisen näkökulmasta. Yhteisön ulkopuolisiksi itsensä kokevien ryhmän edustajat taas tunsivat itsensä yhteisöstä ulos työnnettyiksi jäseniksi, eivätkä he kokeneet olevansa täysivaltaisia yhteisön jäseniä. Yhteisöön kiinnittyneiden ja kiinnittymättömien välimaastoon sijoittuvat löyhemmin yliopistoyhteisöön kiinnittyneet työntekijät. Seuraavaksi jatkoimme analyysia tyypittelemällä aineistoa teoriasidonnaisesti siten, että tyypittelyn pohjana käytimme Ylijoen ja Ursinin (2013) tutkimuksessa mallinnettuja narratiiveja, joiden avulla analysoimme aineistomme kohdejoukon ammatillisia kokemuksia. Vertasimme omaa aineistoamme kuvauksiin etenevästä, pysyvästä ja taantuneesta akateemisesta identiteetistä

(Ylijoki & Ursin, 2013). Analyysin syventyessä tarkensimme tyypittelyä yksilöllisempiin tunnetilojen kuvauksiin, koska työntekijöiden kuvaamat tunnetilat toimivat osuvina heijasteina yksilön kiinnittymisestä työyhteisöön ja tämän suhteen sisältämistä jännitteistä. Tyypittelyn päämääränä oli aineiston jäsentäminen ja analyysin syventäminen toiseen tutkimuskysymykseen vastatessa.

Päädyimme tyypittelemään koko aineiston, ja aineiston jokainen haastateltava sijoittuu osaksi yhtä tyypikuvasta. Kuviossa 1 (s. 10) kuvataan neljä tyypiryhmää, jotka on nimetty sen perusteella, millainen tunnetila väritti tyypiryhmäläisten kokemuksia asemasta, urapolusta ja henkilökohtaisista siteistä yliopistoyhteisössä. Näin muodostimme neljä ryhmää: optimisminsa säilyttäneet, turvassa olevat, alakuloinen ylijäämä ja vihaiset selviytyjät. Tyypiryhmät on kuvattu kuvio 1:n nelikentässä suhteessa yliopistoyhteisöön kiinnittymiseen laatuun sekä uralla etenemiseen.

Tulososassa kuvaamme tyypiryhmittäin, miten haastateltavat tulkitsevat yliopistotyöyhteisöön kuulumisen ja kiinnittymisen mahdolliseksi. Tyypiryhmittäin syntyvät tulkinta-avaruudet koetuista yhteisöllisyyden mahdollisuuksista, yliopistoyhteisöön kiinnittymisestä, haasteiden syistä ja seurauksista ovat tulososan keskeisin elementti. Yhteisöön kiinnittymiseen ja sen haasteisiin liittyvät kokemukset kuvailtiin aineistossa erityisesti haasteina henkilösuhteissa sekä oman urapolun ja työyhteisöön muodostuneen aseman kautta.

Analyysimme kautta piirtyy kuva yhteisöstä, jonka piirissä työskentelee keskenään erilaisilla tavoilla työnantajaansa ja yliopistoyhteisöön kiinnittyviä ja näitä mahdollisuuksia eri tavoin tulkitsevia työntekijöitä. Yksilöiden kiinnittymisen tavoista syntyvistä erilaisista positioista huolimatta yliopistoyhteisö näyttäytyi jollain tavalla tyytymättömyyttä herättävänä valtaosalle haastatelluista. Haasteita kokivat sekä ne, joiden urapolku on ollut mutkainen ja takkuileva, mutta myös ne, jotka näyttävät edenneen urallaan ilman suurempia kompastuskiviä. Toisille tosin asema on tuottanut stabiilin ja turvatumman henkilökohtaisen tilan työyhteisössä. Yhteisöön kiinnittyneiden ja löyhästi kiinnittyneiden tunnetiloja sävytti ensimmäisillä turva ja optimisimi, jälkimmäisillä ärtymys.

Kuvio 1. Typpiryhmät ja yliopistoyhteisöön kiinnittyminen.

Urapotentiaali erkaantuu akateemisesta asiantuntijuudesta

Vihaisten selviytyjien ja alakuloisen ylijäämän ryhmiin sijoittuvat kuvasivat suhdettaan yliopistoon ja akateemiseen maailmaan tyytymättömyyden ja ristiriitaisuuksien sävyttämäksi. Vihaisesti yliopistourallaan selviytyneet kuvailivat henkilökohtaisia työsuhteitaan ristiriitaisiksi. He nostivat esiin joitakin omalle uralleen merkityksellisiä suhteita, mutta korostivat kuitenkin heikkoa ammatillista tukea yhteisön taholta. Oma työura koettiin yksin yrittämiseksi ja vuodesta toiseen selviytymiseksi, kuten seuraavassa esimerkissä kuvataan:

Olin tekemässä [tutkimuksen ala poistettu] tutkimusta, mitä kukaan muu ei ollu Suomessa tehny, mun ohjaaja ei tiennyt asiasta yhtään mitään ja sisällöllinen ohjaus oli olematonta. Se homma ei myöskään edennyt toivotulla tavalla mun suurista intohimoista huolimatta. Siinä

kohtaa, kun mulle valkeni, että nyt loppui rahat ja nyt loppui ohjaus, niin sitten loppui myös voimat. (H7)

Alakuloisen ylijäämän kokemuksia taas sävytti tärkeiden henkilösuhteiden puute sekä tappion kokemukset erilaisissa kilpailutilanteissa, kuten rahoitus- tai työnhauissa. Alakuloinen ylijäämä koki voimakasta ulkopuolisuutta suhteessa työyhteisöön, ja tämä kokemus oli enemmän tai vähemmän jatkunut koko yliopistouran ajan. Tämän ryhmän edustajat kuvailivat monella tavalla pirstaleista työuraansa sekä läpi työuran jatkunutta epävarmuutta. Ryhmästä muodostui kuva kokonaisvaltaisesta ja pitkäaikaisesta kokemuksesta yhteisön ulkopuolelle jäämisestä tai vahvasta kipuilusta sen sisällä silloin, kun työyhteisön sisälle oli urallaan päässyt. Näitä ajatuksia esitetään seuraavassa esimerkissä:

Ihmiset tekee yhteistyötä niiden kanssa, kenen kanssa ne tulee toimeen. Se on ollu se henki, sen

minä opin silloin 2000-luvun alussa, että hoida omat hommasi. Sitten vetäydyin enkä halunnut olla missään laitoksen kehittämishankkeessa enkä muissa [- -] (H4)

Vihaiset selviytyjät puolestaan olivat kaikki suhteellisen stabiileissa asemissa. He kuvasivat vihaisuutensa juontuvan pettymyksestä yliopiston hallinnollisiin rakenteisiin, kuten epäselviin ja huonosti perusteltuihin muutoksiin. Myös työnkuvien pirstaleisuus koettiin selkeäksi tyytymättömyyttä tuottavaksi tekijäksi työyhteisössä.

[- -] sen sijaan, että vaan syyllistäisin lähijohdot, nii ongelmat on ton ylemmän systeemin, kuka siellä sit onkaan, nythän vaikkapa turve saa rahoitusta ja se on tieteestä pois. Nää on niin isoja juttuja, mitä pitäisi tapahtua, että me älyttäis [mikä on oikeasti tärkeää], ruvettais miettimään, että mihin tää johtaa. Yliopisto on hirvittävän hierarkkinen, niin että meidän johtaja tuottaa semmosta puhetta, mitä se olettaa, että sen pitää tuottaa rahoittajan näkökulmasta. (H6)

Sitaatista käy ilmi, miten asiantuntijuuden ja toiminnan organisoimisen määritteleminen on yliopistotyöyhteisössä hankalaa. Kuka saa päättää, mikä työn tulos on tavoiteltava? Rahoituksen turvaaminen ja mielekkäältä tuntuva tutkimus tuloksineen saattavat vetää työntekijää keskenään aivan eri suuntiin.

Kilpailu työpaikoista ja ylipäätään työn jatkumisesta oli osa sekä alakuloisen ylijäämän että vihaisen selviytyjien kokemusta nyky-yliopistotyöyhteisöä voimakkaasti muokkaavasta elementistä:

Mehän kilpaillaan koko ajan toistemme kanssa. Mun mielestä se on tän työn hirvein puoli. Ei voi useinkaan olla aidosti onnellinen siitä, että joku kollega sai jonkun paikan, kun samalla siihen sisältyy se, että mäkin hain sitä, mutta en saanut sitä. Se vähän syö sitä aitoa iloa siitä toisen puolesta. Vaikka tehdään yhteistyötä ja autetaan ja vaikka mitä, niin silti me kilpaillaan. (H8)

Työurat vaikuttivat olevan jollakin tavalla jatkuvaa selviytymiskamppailua oman työyhteisön sisällä.

Jaksaminen edellyttää strategioita, joiden avulla voidaan selvitä vaikeissa ja välillä jopa epäinhimillisiksi koetuissa työoloissa.

Vihaisia selviytyjiä ja alakuloisen ylijäämän tyyppiluokkia yhdistivät lisäksi koetut häiriöt henkilökohtaisissa ammatillisissa suhteissa, epälineaarinen urapolku sekä tärkeiden ammatillisten suhteiden puuttuminen kokonaan ja tämän puuttuvan professionaalisen tuen vaikutus omaan uraan. Tällaisia saattoivat olla esimerkiksi yhteisön sisäisten tai kansainvälisten verkostojen puute tai oma marginaalinen tutkimusala, kuten seuraavassa aineistolainauksessa kuvataan:

Mussa ei oo semmosta potentiaalia. Asiantuntijuutta voi vielä olla, mutta sitä ei kyllä arvosteta. Mulla ei käytännössä ole kansainvälisiä suhteita, mikä näkyy erilaisissa hauissa siten, että ne, joilla on hyvät kansainväliset suhteet, niin ne menee mun ohitse. Siinä vaiheessa, kun olisi pitänyt lähteä niitä kansainvälisiä suhteita luomaan niin mulla ei ollu rahoitusta enkä pystynyt lähtee vaihtoon, mikä kostautuu nyt. Viimeks maanantaina olin työhaastattelussa, jossa kävi taas selväksi ettei oo niitä suhteita. (H3)

Vihaisesti selviytyvien ja alakuloisen ylijäämän haastatteluissa piirtyi kahtiajako akateemisella uralla menestymiseen tarvittavan strategisen asiantuntijuuden ja omaan substanssiosaamiseen liittyvän akateemisen asiantuntijuuden välillä. Nämä kaksi erillistä – joskus myös keskenään ristiriitaista – asiaa koettiin merkitykselliseksi yliopistoyhteisöön kiinnittymisen näkökulmasta:

[- -] väittelin enkä mielelläni puhu urasta, se on jonkunnäkönen polku, mutta ura tarkoittaa mun mielestä jotain muuta. (H4)

Vihaisilla selviytyjillä ja alakuloisella ylijäämällä uraa ja työelämää koossa pitävänä voimana olikin lopulta ”rakkaus lajiin” ja oman tieteenalan merkityksellisiin kysymyksiin (ks. myös Välimaa, 2019; Välimaa, 2022). Tämä ei kuitenkaan ollut johtanut uran kannalta hedelmällisiin lopputuloksiin varsinkaan alakuloisen ylijäämän kohdalla. Epälineaarinen ja sattumaan perustuva käsitys omalla uralla etenemisestä esiintyi joka tapauksessa sekä

vihaisten selviytyjien että alakuloisen ylijäämän kuvauksista. Eräs haastateltava kuvasi turvatomuuden ja epävarmuuden liittyvän selkeästi omaan tutkimusprofiiliin:

[– –] akateemiset urat on opetusvirkojen varaan rakentuvia uria, koska tutkijanuria ei ole ole-massakaan, se on hullu sattuma jos ja liittyy erittäin hyvin henkilösuhteisiin, jos joku onnistuu pääsemään yliopistotutkijaksi, sellaiselle tittelille. Siihen mulla ei ole koskaan ollu mahdollisuuksia, koska mun tutkimusintressit ei oo koskaan ollu yliopiston painopistealueita. Multa on puuttunut professorsaallinen veto-, työntö- ja muu tuki. (H7)

Turvattu asema tai sen puuttuminen onkin alakuloisen ylijäämän ja vihaisten selviytyjien keskeinen ero. Mahdollisesti alakulo kääntyykin ärtyisyydeksi jollain tavalla turvatossa asemassa, kun ärtymyksen kokemiseen avautuu edes jonkinlaisia mahdollisuuksia. Alakuloisen ylijäämän tyyppiryhmän työurat koostuivat ainoastaan määräaikaisista työsuhteista. Pätkätyössä työelämä väritytty jatkuvista seuraavan työsuhteen varmistamiseen liittyvistä toimenpiteistä ja prosessiin liittyvästä epävarmuudesta. Tällöin mahdollisuuksia vihaisuuteen tai voimaantuneiden tunteiden ilmaisemiseen – tai mahdollisesti edes kokemiseen – ei oikeastaan ole. Vihaiset selviytyjät taas kohdistivat ärtymyksen tunteensa yliopiston rakenteisiin. Tällaiseen yhteisön ulkopuolelle ilman pysyvää ura-asemaa jääneillä ei ole kenties edes mahdollisuutta, koska he eivät koe olevansa osa rakennetta tai kuuluvansa yhteisöön. Toisaalta myös aika ja voimat kuluvat seuraavan työpätkän varmisteluun.

Rahoitus ja henkilökohtaiset suhteet optimismin ja yhteisöllisen turvan lähteinä

Osalle haastatelluista työyhteisöön kiinnittymisen näyttäytyi lähtökohtaisesti sujuvampana, ennustettavampana ja turvatumpana prosessina. Turvassa oleviksi ja optimismin säilyttäneiksi tyyppitelemiemme ryhmien edustajat kokivat asemansa turvalliseksi ja näkymänsä työyhteisössä

positiivisiksi. Pääasiallisesti tällaista tunnetta tuottivat joko läheiset ja merkitykselliset kollegiaaliset ihmissuhteet, vankaksi koettu professionaalinen tuki tai henkilökohtainen menestyminen rahoitushauissa. Jotkut haastatteluista kuvasivat myös näiden yhdistelmää. Turvassa olevat ja optimismin säilyttäneet työskentelivät kaikki pysyvissä työsuhteissa, ja heillä oli kokemuksia merkittävästä professionaalista tuesta uransa varrelta. He myös kuvasivat selkeitä yksilöityjä, uransa kannalta merkittäviä henkilösuhteita. Pysyvät työsuhteet sisälsivät monipuolisia tehtäviä niin opetukseen, ohjaukseen kuin tutkimukseenkin liittyen.

Turvassa olevien ja optimismin säilyttäneiden tyyppiryhmien piirissä akateemisen työn kilpailuluonne oli sisäistetty osaksi yliopistotyön arkea ja menestyminen näillä kriteereillä ymmärrettiin työn ehdoksi. Työn kilpailuluonnetta pidettiin keskeisenä elementtinä myös omassa osaamisessa. Osalle haastatelluista esimerkiksi saadut tutkimusrahoitukset olivat taanneet stabiilin aseman työyhteisössä. Turvassa olevat ja optimisminsä säilyttäneet kuvaavat itseään yrittäjän tavoin toimivina akateemisina työntekijöinä (ks. myös Laalo, 2020), jotka menestyessään kokevat sen tapahtuvan yhteisöstä riippumatta tai jopa siitä huolimatta. Tätä kuvataan osuvasti seuraavassa sitaatissa:

[– –] oon onnistunu menee eteenpäin, vaikka sitä valmista paikkaa ei oo siellä ollu. Siitä on saanu tapella, mutta en koe, että oisin siitä tapellu kyynärpäitä käyttäen, että oisin muita polkenut, vaan enemmän hallinnon kanssa tappelua ja sitä, että siellä ollaan oltu tietoisia, että mikä on mun tulokseni. Mun on täytyyny näyttää esimerkiksi, että näin paljon rahotusta mä oon tuonu laitokselle. Voi olla, että kollegatkaan ei tiedä, että mä oon tehny kovasti töitä ja onnistunu sen rahotuksen saamisessa. Jos mulla ei oo hankkeita, niin mullahan ei oo töitä. Ehkä jotenkin oon kasvanu siihen, että tää rahotuksen hakeminen ja nää julkaisut ja hankkeet on tärkeitä. Ja se ei tunnu sillee vieraalta ja se ei tunnu siltä, että se häiritsis mun tieteen tekemistä, vaan se on tietyllä tapaa väline, minkä kautta se toteutuu. (H5)

Tällaiselle työntekijälle yliopisto-organisaatio toimi lähinnä työn fyysisenä kontekstina, jossa varsinaiset työn tekemisen edellytykset täytyy hoitaa itse kuntoon. Rahoitushauissa onnistumisen lisäksi turvassa olevien ja optimismin säilyttäneiden ryhmän keskuudessa oli tosin kokemuksia myös yliopistouraa edesauttaneiden tärkeiden ihmissuhteiden merkityksellisestä roolista omalle työuralle.

Mulla oli hyvät verkostot tän oman yliopiston sisällä. (H2)

Näissä on pienet piirit, siinä vaiheessa, kun mä tulin, niin mut rekrytoitiin väitöskirjatyöntekijäksi. 2013 alusta mulla oli ensimmäinen työsuhde, ja siinä vaiheessa olin määrääaikaisella työ sopimuksella tähän elokuuhun 2018 asti. Siinä kohtaa, kun olin saanut muodollisen pätevyuden, eli olin [ikä poistettu]-ikäinen ja väitellyt, niin oli tarkoitus laittaa tämä oppiaineen opettajan paikka auki. Näin kävikin. (H1)

Työuran onnistumisia kuvattiin henkilökohtaisiksi saavutuksiksi, mutta ne liittyivät usein hyviin suhteisiin, jolloin rahoitusta oli saatu osana toimivaa verkostoitumista. Vaihtoehtoisesti työntekijä on kokenut olevansa työyhteisön sisäpiirissä siten, että on tietoinen ja pystyy jopa vaikuttamaan työyhteisössään esimerkiksi rekrytointisuunnitelmiin, kuten haastateltava kuvaa yllä olevassa sitaatissa. Hyvät verkostot kuvattiin nyky-yliopistotyössä menestymisen perusedellytykseksi.

Sekä optimismin säilyttäneiden että turvassa olevien tyyppiryhmien kuvauksia uralla etenemiseen ja yhteisöön kuulumiseen yhdisti kokemus suojellusta asemasta, jota tuotti joko läheinen yhteys oman uran kannalta merkittävii henkilöihin tai onnistuminen rahoituksen saamisessa. Eräälle suojelua tarjosi oma tieteenala, jonka rahoitustilanne on poikkeuksellisen stabiili ja hyvä vahvan työ- ja elinkeinoelämäyhteyden vuoksi. Suojelun avulla on mahdollista saavuttaa ”koskemattomuus”, jolla viittaamme riittäviin henkilökohtaisiin resursseihin ja autonomiaan tehdä työtä.

[– –] on todella paljon autonomiaa. Hyvin vahvasti pystyy ite tekemään kaikki päätökset oikeestaan melkeimpä, että opetukseen liittyen ja myös tutkimukseen liittyen, ja nyt tosiaan olen sillä tasolla, että olen dosentti, niin pystyy hakemaan näitä isoja tutkimusrahoituksiakin. Niitä oon sitten lähtenyt hakemaan ja täysin vapaat kädet, että mitä sinne, minkälaisia teemoja ja millä yrittää hakea rahoitusta ja kenen kanssa ja mitä tekee ja mihin lähtee mukaan. (H2)

Turvassa olevien ja optimismin säilyttäneiden edustajilla oli kokonaisuutena suhteellisen positiivinen näkemys sekä tulevien uranäkymien että menneen työuran suhteen. Rahoitus tai tärkeät henkilökohtaiset suhteet ovat tuoneet paitsi onnistumisia ja uskoa tulevaisuuteen myös autonomiaa. Suojassa olevasta asemasta käsin yliopistoyhteisö ja akateeminen työ näyttäytyvät valoisana ja vapaana.

Optimismien säilyttäneiden ja turvassa olevien tyyppiryhmiä yhdisti kokemus tähänastisesta työurasta, jossa on pääpiirteittäin saavutettu halutut asiat ja asemat. Osalla seesteinen ja turvattu asema työyhteisössä on tosin tuottanut myös kokemuksia erilaisten yhteisöllisten kuormien kasautumisesta omille harteille. Kuormitusta tuottaa joko rooli ”rahoitushakemusautomaattina” tai sitten koettu velvoite suhteessa tärkeisiin ja uran kannalta merkityksellisiin esihenkilöiden toiveisiin, kuten seuraavaksi kuvataan:

[– –] meidän yksikön johtaja ja tiedän ja tunnistan hänen paineet, että ehkä se mun lause ”mä hoidan” on kans se, että meillä on tosi hyvät välit ja läheisiä ollaan, niin kun näen ja tunnistan sen, niin ehkä se korostaa sitä omaa roolia tässä. Sillai, että esihenkilöhän järkkäs mulle tän työsuhteen. (H2)

[– –] mulle koitetaan nakittaa asioita, koska tiedetään, että mä hoidan. Mulle nakitetaan, mut sit mä ite myös otan. (H1)

Suojatulla asemalla on siis hintansa. Työntekijän näkökulmasta kyseessä näyttää olevan oman arvokkuuden vakuuttaminen työntekijänä ja tämän arvokkuuden jatkuva työstäminen suh-

teessa työyhteisöön (ks. Nikkola & Harni, 2015, s. 247–251). Yhteisön ei koeta sitoutuvan työntekijään muuten kuin tarjoamalla ”toimistohotellin” rahoitusten ajaksi, mutta tästä huolimatta haastellut kuvasivat kuitenkin odotuksia, joita yhteisössä ilmeni heidän yhteisiin töihin osallistumista kohtaan. Optimismin säilyttäneiden ja turvassa olevien tyyppiryhmässä ei juurikaan esiintynyt yliopisto-organisaation rakenteellista kritiikkiä, joka oli läsnä vihaisten selviytyjien ja alakuloisen ylijäämän keskuudessa.

Johtopäätökset: yliopistojen rämpäytynyt yhteisöllisyys

Analyysimme kautta avautuu kuva akateemisten yhteisöjen sisällä eriytyvistä kokemuksista yliopistosta työpaikkana. Jotkut yliopistouralle päätyneet henkilöt ovat sopeutuneet paremmin kuin toiset työn ja toimintakentän nykyisiin vaatimuksiin. Sopeutuminen vallitsevaan työn todellisuuteen ja muuttuvaan toimintaympäristöön riippuu yksilön oman asenteen ja persoonallisten ominaisuuksien lisäksi myös siitä, minkälaiset henkilökohtaiset verkostot ja asema yksilölle yhteisössä on muodostunut. Joskus kyse voi olla silkasta tuurista. Asiantuntijatehtävissä myös asiantuntijuuden substanssilla, kuten tutkimusteemoilla, on merkitystä. Esimerkiksi epävarmassa työtilanteessa työskentelevälle tutkimusrahoituksen saaminen on keskeinen onnistuminen, joka saattaa muuttaa kokemusta akateemisesta työstä ja omasta akateemisesta identiteetistä työyhteisössä hetkessä (ks. myös Rinne ym., 2012, s. 83–91). Analyysimme perustella näyttää siltä, että yhteisöllisyyttä tulkitaan individualististen selviytymisstrategioiden kautta, joiden suhteen yksilöt eivät syystä tai toisesta ole tasa-arvoisessa asemassa.

Tuloksemme tukevat ja vahvistavat aiempien tutkimusten (esim. Siekkinen ym., 2016a) osoittamaa havaintoa, jonka mukaan akateemiset työurat eriytyvät merkittävästi. Analyysimme perusteella nykypäivän yliopistoyhteisössä menestyminen tai edes siedettävän yliopistouran luominen edellyttää strategista osaamista, kuten hyvien suhteiden luomista ja ylläpitämistä oman uran kannalta tärkeisiin tahoihin (ks. myös

Piironen ym., 2022). Toisaalta, kuten todettua, menestystä voi edesauttaa myös rahoittamalla itse itsensä eli onnistumalla tutkimusrahoituksen saamisessa. Rahoitus tuokin yksilölle monenlaisia etuja, kuten riippumattomuutta yliopiston perusrahoituksesta sekä arvostusta työyhteisön sisällä ja akateemisessa maailmassa laajemmin. Rahoituksen saamisen merkitys akateemiselle uralle onkin havaittu vahvaksi indikaattoriksi jo uran ensimetreistä lähtien ja työuran alkuvaiheen onnistumisten on todettu nostavan todennäköisyyttä rahoituksen saamiselle myös myöhemmin uralla (ks. ns. matteus-efekti, Bol ym., 2018).

Analyysimme perusteella tulkitsemme, että onnistuneen yliopistouran rakentamiseen tarvitaan jonkinlaista *rakenteellista suojelua*. Suojelua voivat tarjota ylempää asemassa olevat henkilöt tai yksinkertaisesti myös raha. Akateemisten meriittien tai vankan asiantuntijuuden ja osaamisen kartuttaminen ei yksinään näytä takaavan yliopistomaailmassa menestymistä. Yksilön paikkaa yliopistoyhteisössä ei määritä pelkästään julki-lausutut akateemiset meriitit, kuten tutkimus- tai opetusansiot, vaan menestyminen uralla vaatii toteutuakseen myös muita asioita. Näin ollen akateemiset meriitit ja syväkin asiantuntemus muuntuu työyhteisössä urapotentiaaliksi vain yhdistettynä oikeanlaiseen strategiaan tai ulkopuoliseen suojeluun. Heikot verkostot, huono menestymisen tutkimusrahoitushauissa sekä sijoittuminen marginaalisille tutkimusaloille tuottavat siten heikompaa urapotentiaalia, mikä tarkoittaa epävarmaa ja pätkätöistä rakentuvaa työuraa ja lopulta myös mahdollista irtikytkeytymistä yliopistoyhteisöstä. Tällainen työura sisältää usein myös psyykkisiä pahoinvoinnin jaksoja, kuten osalle aineistomme haastatelluista oli käynyt.

Optimismien säilyttäneiden ja turvassa olevien tyyppiryhmässä oli merkillepantavaa, miten yksilön kokemus muokkaa käsitystä myös koko työyhteisöstä ja siinä selviytymisen edellytyksistä. Esimerkiksi työntekijän henkilökohtainen onnistuminen kytkeytyy yhteisön tukeen tai sen puutteeseen monilla tavoilla. Yhteisön tukiessa yksilöä oman onnistumisen ja yhteisön laajemman vaikutuksen suhdetta ei tule välttämättä edes ajatella. Tilanne ei kuitenkaan yhteisössä näyttäydä samanlaisena kaikille, vaan se on pitkälti kiinni

henkilökohtaisista suhteista, tutkimusaiheesta ja muunlaisista, osin sattumanvaraisista asioista. Kaikilla yhteisön jäsenillä ei ole samoja lähtökotia yhteisön tuen suhteen, mikä saattaa turvatumassa asemassa olevalta jäädä käsittämättä.

Tutkimuksemme analyysin perusteella yliopistoyhteisössä kipuilevat omalla tavallaan myös ne, jotka ulkoisesti näyttävät menestyvän ja olevan turvassa esimerkiksi pysyvien työsuhteiden ansioista. Myös turvassa olevien ryhmän edustajat kuvasivat kärsivänsä työyhteisössään elinvoimaisten akateemisten tutkimusryhmien puutteesta, vaikuttamisen mahdottomuudesta ja työnkuvien pirstaleisuudesta. Haastateltavat kuvailivat epäsuoraa ja etäistä yhteyttä varsinkin yliopiston hallintorakenteeseen. Yhdestäkään haastattelusta ei voi sanoa muodostuneen käsitystä oikeudenmukaisesta, luokseen kutsuvasta, inspiroivasta ja yhteisöllisesti toimivasta yliopistoyhteisöstä. Myös optimistien ja turvassa olevien kokemuksia kehysti lopulta yksilöllinen onnistuminen joko tärkeiden henkilökohtaisen suhteiden tai rahoituksen saamisessa onnistumisen muodossa. Urapolkuunsa tyytyväisilläkin siis korostui individualistinen ”hoida omat hommasi” -menteliteetti. Tällaisen ajattelumallin avulla nähtiin saavutettavan strategisesti oikeita asioita läpi työuran, ja sitä kautta tavoitettiin parhaat mahdollisuudet sekä edetä uralla että voida hyvin työyhteisössä – tai jopa riippumatta siitä.

Tutkimuksemme haastateltavat viittasivat useasti ”muuttuneeseen yhteisöön” kuvaillessaan yliopistoyhteisöä. Tämä näkyi erityisesti yhteisön ulkopuolelle syystä tai toisesta jääneiden pyrkimyksinä kiinnittyä organisaatioon sellaisten periaatteiden ja ihanteiden perusteella, jotka eivät enää ole vallitsevan toimintakulttuurin mukaisia vaan nyky-yliopistossa ”vanhentuneita” arvostuksia. ”Rakkaus lajiin” ei enää toimi ainakaan uranäkökulmasta, koska laji näyttää vaihtuneen tai ainakin muuttaneen muotoaan. Asiantuntemukseen panostamista itsessään tai akateemista omistautumista ei nyky-yliopiston urapolulla mitata eikä palkita. Parempiin menneisiin aikoihin viittaaminen onkin tyyppillistä perusteltaessa ja puolustettaessa asiantiloja tai kritisoidaessa nykyhetken tutkimus- ja työskentelyolosuhteita yliopistossa (ks. Ylijoki, 2005). Joka tapauksessa

siirtymästä yhä individualistisempaan kulttuuriin kielivät aineistomme yksilöllisesti rakentuvat kokemukset ja uratarinat – parhaiten menestyy strategisesti oikeita valintoja tekemällä. Näin ollen on perusteltua pohtia, onko ”vanhan” akateemisen maailman itseisarvoista, kuten yhteisöllisyydestä, vapaudesta ja sivistyksestä, tullut toissijaisia välineitä organisaation näkökulmasta tärkeämpien asioiden saavuttamiseen. (Ks. Välimaa, 2022.) Tärkeämpiä asioita ovat ainakin merkittävät onnistumiset rahoituksen saannissa ja menestyminen kansainvälisillä julkaisumarkkinoilla.

Lopuksi

2000-luvun suurimpana suomalaista akateemista maailmaa ja yliopistoyhteisöjä koskettaneena muutoksena voidaan pitää vuoden 2010 yliopistouudistusta ja vuonna 2009 säädettyä yliopistolakia, joiden julkilausuttu tavoite oli yliopistojen autonomian kasvattaminen. Tosiasiallisesti yliopistojen autonomia kaventui, poliittinen ja ministeriövetoinen byrokraattinen ohjaus kasvoi, johtajien valta korostui sekä rahoitusmallin muutos lisäsi yliopistojen välistä kilpailua rahoituksesta. Toimintalogiikka muuttui olennaisesti. Myös Sipilän hallituksen 2010-luvun puolivälin korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan kohdistetut, työelämäyhteyden, elinkeinoelämäyhteistyön ja koulutusviennin vahvistamisuudistukset (ks. Tervasmäki & Tomperi, 2018, s. 9) ovat perustavalla tavalla muuttaneet työntekijöiden asemaa akateemisissa yhteisöissä (ks. myös Poutanen, 2022; Tomperi, 2009).

Tutkimuksemme perusteella yliopistojen henkilökunnasta löytyykin monella tapaa yhteisönsä tyytymättömiä yksilöitä mutta myös niitä, joilla asiat ovat paremmin. Analyysimme linkittyy vahvasti näkökulmaan eriytyvistä akateemisista positioista yliopistoyhteisön sisällä. Esimerkiksi Siekkisen ja kollegoiden (2016b) mukaan eriytyminen on kytköksissä yliopistoyhteisön rakenteellisiin muutoksiin, kuten managerialismiin ja yhtiöyliopistoitumisen vaikutuksiin akateemisissa yhteisöissä. Myöskään tämän tutkimuksen perusteella ei voi välttyä ajatukselta laajempien organisatoristen muutosten yhteydestä yksittä-

sen yliopistotyöntekijän kokemusmaailmaan ja konkreettiseen työuran rakentumiseen. Aineistossamme havainnollistuu selvästi, että hallinnollisesti yliopistojen akateeminen henkilöstö kokee tulevana nähdäksi entistä vahvemmin resurssina ja että yliopiston strategisen painopisteen ja sen toteuttamisen näkökulmasta jotkut työntekijät nähdään arvokkaampina kuin toiset (ks. myös Siekkinen ym., 2016b). Tällainen hierarkia on monialaisuutta ja -näkökulmaisuuksia korostavan sivistysyliopiston ihanteiden vastainen.

Tulosten luotettavuutta pohtiessa on otettava huomioon joitakin haastatteluaineistomme laadullisia seikkoja. Kaikki haastateltavat olivat jo suhteellisen kokeneita yliopistotyöntekijöitä ja useampi haastateltava samasta yliopistosta. Haastateltavista valtaosa (6) työskenteli haastatteluhetkellä toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa, mikä on suuri määrä suhteutettuna yliopistojen yleiseen työsuhdetilanteeseen. Tämä huomioiden voi spekuloida ajatuksella, että harvalla määräaikaissa työsuhteessa olevalla riittää aika tai voimavarat asioiden jäsentämiseen ja niiden läpikäymiseen. Ehkä siksi pysyvissä työsuhteissa olevat olivat yliedustettuina, koska he jaksavat osallistua tämän kaltaiseen haastattelututkimukseen. Haastateltavien sukupuolijakauma on myös seikka, jota ei voi sivuuttaa: ainoastaan yksi miesoletettu osallistui haastatteluihin. Aiheemme puhutteli lähtökohtaisesti naisoletettuja, mikä herättää kysymyksen siitä, miksi aihe puhutteli vahvemmin tiettyä sukupuolta. Lisäksi haastateltujen ikäjakauma on syytä huomioida. Aineistomme perusteella tietyn ikäisille yliopistotyöntekijöille näyttää muodostuneen tilanne, jossa heidän urakehitystään on leimannut jatkuvien, toinen toistaan seuranneiden uudistusten ja organisaatiomuutosten jatkumo. Näin tietyn ikäluokan edustaja on saattanut jäädä urakehityksen näkökulmasta väliinpuotoajaksi jatkuvien uudistusten ja sitä kautta muuttuvien vaatimusten virrassa. Tämä korostui erityisesti analyysimme alakuluisen ylijäämän kokemuksissa.

Joka tapauksessa näyttää siltä, että akateemisen yhteisön ja yliopistotyöntekijät ovat ajautuneet kauaksi kollegiaalisuuden ideasta, ”yhteisestä yliopistosta”, jota strategisissa juhlapuheissa korostetaan. Itseen ja oman uran edistämiseen keskit-

tyminen näyttää johtavan siihen, ettei panostus yhteisöllisyyteen näyttäydä kannattavana tai se ei ole ainakaan strategisesti hyödyllistä. Yhteisöllisyyteen panostaminen vie yksilöltä resursseja, eikä se varmuudella tuota mitään oman uran kannalta tärkeää. Useat akateemiset työntekijät ovatkin menettäneet myös halunsa vaikuttaa yliopistoyhteisön luonteeseen. On oletettavaa, että tällainen kehitys näkyy ennemmin tai myöhemmin yliopiston toiminnan ja tulosten laatuongelmina tuottaen siten lopulta pettymyksen myös niille, jotka olettivat uudistusten tuottavan enemmän vähemmällä. ■

Lähteet

- AARNIKOIVU, M., NOKKALA, T., SIEKKINEN, T., KUOPPALA, K. & PEKKOLA, E. (2019). Working outside academia? Perceptions of early-career, fixed-term researchers on changing careers. *European Journal of Higher Education*, 9(2), 172–189. <https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1548941>
- ALASTALO, M., KUNELIUS, R. & MUHONEN, R. (2014). Evidenssiä eliitille ja kansainvälistä huipputiedettä? Tutkimuksen vaikuttavuuden mielikuvastot tiedepolitiikan resurssina. Teoksessa R. Muhonen & H.-M. Puuska (toim.), *Tutkimuksen kansallinen tehtävä* (s. 119–149). Vastapaino.
- BOL, T., DE VAAN, M. & VAN DE RIJ, A. (2018). The Matthew effect in science funding. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(19), 4887–4890. <https://doi.org/10.1073/pnas.1719557115>
- BRYSAN, C. (2004). What about the workers? The expansion of higher education and the transformation of academic work. *Industrial Relations Journal*, 35(1), 38–57. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2004.00299.x>
- BJÖRN, I., PÖLLÄNEN, P. & SAARTI, J. (2018). Tiedeyhteisöön rakennetut poliisit: analyysi 2000-luvun yliopistoyhteisön vallankäytön toimintamekanismeista. *Koulu ja menneisyys*, 56, 241–275.
- DE BOER, H., JONGBLOED, B., BENNEWORTH, P., CREMONINI, L., KOLSTER, R., KOTTMANN, A. & VOSSENSTEYN, H. (2015). *Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems*. Center for Higher Education Policy Studies, University of Twente.
- ETELÄPELTO, A., VÄHÄSANTANEN, K., HÖKKÄ, P. & PALONIEMI, S. (2014). Miten käsitteellistää ammatillista toi-

- mijuutta työssä? *Aikuiskasvatus*, 34(3), 202–214. <https://doi.org/10.33336/aik.94100>
- HAAPAKORPI, A., PLAMPER, R., TAPANILA, K., JAUHAINEN, A., LAIHO, A., LEINONEN, M. & JAUHAINEN, A. (2023). *Yliopiston muutos ja akateemisen työn tasa-arvot: Opetus- ja tutkimustyön tekemisen ehdot ja mahdollisuudet yliopistossa* (valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:3). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-294-7>
- HELSINGIN YLIOPISTO. (Ei pvm.). *Helsingin yliopiston strategia 2021–2030. Tieteen voimalla - maailman parhaaksi*. <https://www.helsinki.fi/fi/tutustu-meihin/strategia-talous-ja-laatu/strategia-2021-2030/helsingin-yliopiston-strategia>
- LAIHO, A., JAUHAINEN, A. & JAUHAINEN, A. (2022). Being a teacher in a managerial university: academic teacher identity. *Teaching in Higher Education*, 27(2), 249–266. <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1716711>
- JAUHAINEN, A. (2011). Opetustyö ja sukupuoli uusliberalistisessa yliopistossa. *Aikuiskasvatus*, 31(3), 164–173. <https://doi.org/10.33336/aik.93934>
- JAUHAINEN, A., JAUHAINEN, A. & LAIHO, A. (2009). The dilemmas of the ‘efficiency university’ policy and the everyday life of university teachers. *Teaching in Higher Education*, 14(4), 417–428. <https://doi.org/10.1080/13562510903050186>
- JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO. (Ei pvm.). *Jyväskylän yliopiston strategija arvot*. Haettu 23.1.2024 osoitteesta <http://www.jyu.fi/fi/meista/jyvaskylan-yliopiston-strategia-ja-arvot>.
- KALLIO, K.-M., KALLIO, T. J., TIENARI, J. & HYVÖNEN, T. (2016). Ethos at stake: performance management and academic work in universities. *Human Relations*, 69(3), 685–709. <https://doi.org/10.1177/0018726715596802>
- KAUKO, J. (2011). *Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa*. Helsingin yliopisto
- KORHONEN, V. (2007). Individualistista vai kollegiaalista työkuultuuria yliopistoyhteisössä. Teoksessa V. Korhonen (toim.), *Muuttuvat oppimisympäristöt yliopistossa* (s. 25–40). Tampere University Press.
- LAALO, H. (2020). *Yrittäjyys akateemisena mentaliteettinä. Yrittäjämäärän normalisointi ja neuvottelu koulutuspoliittisessa kielenkäytössä ja yliopistokoulutuksen käytännöissä* [väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8128-1>
- OPETUS JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2021). *Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Jyväskylän yliopiston välinen sopimus vuosille 2021–2024*. <https://okm.fi/documents/1410845/3992566/Jyv%C3%A4skyl%C3%A4n+yliopisto+sopimus+2021-2024.pdf/567cd188-e55f-ee7e-2fc6-346361a8dec1/Jyv%C3%A4skyl%C3%A4n+yliopisto+sopimus+2021-2024.pdf?version=1.1&t=1611840788607>
- PATTON, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4. painos). SAGE Publications.
- PEKKOLA, E. (2010). Nuorten yliopistolaisten työn palkitsevuus ja sen merkitys akateemisen uran houkuttelevuudelle. *Työelämän tutkimus*, 8(2), 145–159.
- PIIRONEN, A., MATIKAINEN, M. & MAUNULA, M. (2022). Väitöskirjatutkijat akateemisessa maailmassa: Kultapoi- kia, ”huijareita”, haamututkijoita ja lannistuneita. *Aikuiskasvatus*, 42(3), 198–212. <https://doi.org/10.33336/aik.122022>
- POUTANEN, M. (2022). Competitive knowledge-economies driving new logics in higher education – reflections from a Finnish university merger. *Critical Policy Studies*, 17(3), 390–408. <https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2124429>
- NIKKOLA, T. & HARNI, E. (2015). Sisäistyneet ristiriidat, tunnettyö ja tietotyöläissubjektiviteetin rakentuminen. *Aikuiskasvatus*, 35(4), 244–253. <https://doi.org/10.33336/aik.94154>
- NIKKOLA, T. & TERVASMÄKI, T. (2022). Experiences of arbitrary management among Finnish academics in an era of academic capitalism. *Journal of Education Policy*, 37(4), 548–568. <https://doi.org/10.1080/02680939.2020.1854350>
- RINNE, R., JAUHAINEN, A., SIMOLA, H., LEHTO, R., JAUHAINEN, A. & LAIHO, A. (2012). *Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa: Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana* (Kasvatusalan tutkimuksia 58). Suomen kasvatustieteellinen seura.
- SIEKKINEN, T., KIVISTÖ, J., PEKKOLA, E., KUOPPALA, K. & NOKKALA, T. (2017). Nuorten tutkijoiden eteneminen yliopistoissa - sattumaa vai suunnitelmallisuutta? *Tiedepolitiikka*, 42(4), 7–18.
- SIEKKINEN, T., KUOPPALA, K. & PEKKOLA, E. (2015). Sitoutuminen akateemisen tutkijan työssä. Teoksessa M. Virkajärvi (toim.), *Työelämän tutkimuspäivät 2014. Työn monet muodot* (s. 99–114). Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.
- SIEKKINEN, T., NOKKALA, T., VÄLIMAA, J., & PEKKOLA, E. (2016a). *Muuttuvat akateemiset urat: työurat yliopistoissa -hankkeen loppuraportti* (s. 5–33). Työpapereita. Koulutuksen tutkimuslaitos 33.

- SIEKKINEN, T., PEKKOLA, E. & KIVISTÖ, J. (2016b). Recruitments in Finnish universities: practicing strategic or pathetic HRM? *Nordic Journal of Studies in Educational Policy. Special issue: life and work in academia*, 2–3, 323–316. <https://doi.org/10.3402/nstep.v2.32316>
- SILVÉN, P. (2023). Managerialistinen siirtymä: Managerialismi julkisoikeudellisten monialayliopistojen johtosäännöissä. *Tiedepolitiikka*, 48(4), 18–32. <https://doi.org/10.58957/tp.135924>
- SIVISTA. (2020). *Tilastojulkaisu 2019. Yliopistot*. https://www.sivista.fi/wp-content/uploads/2020/05/Tilastojulkaisu_2019_yliopistot.pdf
- TERVASMÄKI, T. & TOMPERI, T. (2018). Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. *niin & näin*, 25(2), 164–200.
- TOMPERI, T. (2009). Yliopistolaki taustoineen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa T. Tomperi (toim.), *Akateeminen kysymys? Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta* (s. 145–202). Vastapaino.
- TUOMI, J. & SARAJÄRVI, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi
- VANHALAKKA-RUOHO, M. (2006). Professionaalisuus – omissa vai muiden käsissä. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.), *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen vuosikirja 46*. (s. 124–143). Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- VÄLIMAA, J. (2019). Elämää silloissa: managerialismin vaikutuksia yliopistoissa. *Aikuiskasvatus*, 39(2), 151–156. <https://doi.org/10.33336/aik.82987>
- VÄLIMAA, J. (2022). Onko yliopisto organisaatio vai instituutio? *Tiedepolitiikka*, 47(3), 33–37.
- WENNBERG, M., KORHONEN, N. & KORAMO, M. (2018). *Korkeakoulu-uudistusten vaikutusten arviointi* (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 33). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-589-1>
- YLIJOKI, O. H. (2005). Academic nostalgia: a narrative approach to academic work. *Human Relations*, 58(5), 555–576. <https://doi.org/10.1177/0018726705055963>
- YLIJOKI, O. H. & HENRIKSSON, L. (2017). Tribal, proletarian and entrepreneurial career stories: Junior academics as a case in point. *Studies in Higher Education*, 42(7), 1292–1308. <https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1092129>
- YLIJOKI, O. H. & URSIN, J. (2013). The construction of academic identity in the changes of Finnish higher education. *Studies in Higher Education*, 38(8), 1135–1149. <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.833036>

Tutkimustiedon hyödyntäminen valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja valmistelussa – kirjallisuuskatsaus

Antti Pelkonen

Suomessa ei ole tehty tutkimukseen perustuvaa kokoavaa analyysiä tutkitun tiedon hyödyntämisestä poliittisen päätöksenteon tukena. Tässä artikkelissa kartoitetaan kirjallisuuskatsauksen avulla aiheeseen liittyvää tutkimusta ja luodaan tällaista kokonaiskuvaa valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteon kontekstissa. Artikkelitarkastelee, mitä olemassa oleva tutkimus kertoo tutkimustiedon hyödyntämisestä ja erityisesti hyödyntämisen yleisyydestä valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa. Artikkelissa tarkastellaan 38 tutkimusta vuosilta 2010–2023.

Johdanto

Yhteiskunnallisen päätöksenteon tietopohjan vahvistamisesta on puhuttu pitkään sekä kansainvälisesti että Suomessa (esim. Baron, 2018). Suomessa aihetta pohdittiin varsin intensiivisesti muun muassa 2010-luvun alussa, jolloin valtioneuvoston piirissä asiaa tarkasteli sekä poikkihallinnollinen kehittämisyöryhmä (valtioneuvoston kanslia, 2011) että selvityshenkilö (Raivio, 2014). Vuonna 2013 valtion tutkimuslaitosten ja -rahoituksen kokonaisuudistuksessa (ns. TULA-uudistus) linjattiin, että ”yhteiskuntapolitiikan valmistelun, päätöksenteon ja toimeenpanon tulisi perustua tutkittuun tietoon” (valtioneuvosto, 2013, s. 2). Aihepiirin kehittämistyötä on sittemmin tehty sekä valtionhallinnossa että tiedeyhteisön piirissä.

2020-luvulla myös hallitusohjelmakirjauksissa on tunnustettu tutkitun tiedon merkitys päätöksenteon tukena. Pääministeri Marinin hallituksen (2019–2023) ohjelmassa linjattiin lupauksista politiikan uudistamiseksi. Yksi lupauksista koski tietopohjaista politiikkaa: hallitus sitoutui ”tietopohjaisen politiikan tekoon sekä systemaattiseen vaikutusarviointiin kaikessa lainvalmistelussa” sekä yhteistyön syventämiseen tiedeyhteisön kanssa (valtioneuvosto, 2019, s. 11). Vastaavasti

pääministeri Orpon hallitusohjelmassa (2023–2027) todetaan, että ”hallitus hyödyntää yhteiskunnallisia tietovarantoja ja tutkittua tietoa aktiivisesti päätöksenteossaan, jotta rajalliset resurssit voidaan kohdistaa vaikuttaviin toimenpiteisiin” (valtioneuvosto 2023, s. 212). Vuonna 2019 Kiinasta käynnistynyt COVID-19-pandemia nosti tieteen ja poliittisen päätöksenteon suhteen globaalisti aivan uudella tavalla valokeilaan ja suuren kiinnostuksen kohteeksi.

Julkisessa keskustelussa sekä Suomessa että laajemminkin päätöksenteon tietopohjaisuudesta esitetään aika ajoin erilaisia näkemyksiä ja arvioita. Arviot pohjautuvat usein esimerkiksi henkilökohtaisiin kokemuksiin, satunnaisiin prosesseihin tai yksittäisten tutkimusten tuloksiin. Tutkimustietoon perustuvaa, kokoavaa analyysiä siitä, kuinka yleistä tutkimustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa on ja minkä tahojen tuottamaa tutkittua tietoa hyödynnetään päätöksenteon ja päätöksenteon valmistelun tukena erilaisissa kansallisissa konteksteissa, ei useinkaan ole. Tässä artikkelissa pyritään kirjallisuuskatsauksen avulla luomaan tällaista analyysiä Suomen, ja erityisesti valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteon, kontekstissa. Kokoavalla analyysillä tarkoitetaan tässä artikkelissa nimenomaan näkymää tutkimustiedon hyödyntämisen laajuuteen ja yleisyyteen päätöksenteossa.

Artikkeli etenee seuraavasti. Seuraavassa luvussa tarkastellaan aiempaa kansainvälisestä tutkimusta suhteessa artikkelin keskeisiin kiinnostuksen kohteisiin ja sen pohjalta esitetään täsmennetyt tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esitetään kirjallisuuskatsauksen toteutustapa, menetelmät sekä muodostettu aineisto ja perustellaan näihin liittyvät keskeiset ratkaisut. Seuraavissa kolmessa luvussa kuvataan tutkimuksen tulokset ja viimeisessä luvussa vedetään tulokset yhteen ja tehdään niiden perusteella johtopäätöksiä.

Tietopohjainen päätöksenteko – Tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyys, politiikkapohjainen tieto ja kansalliset erityispiirteet

Tietopohjaisesta politiikasta on viime vuosina tullut ideaali, jota muun muassa monet kansainväliset organisaatiot (esimerkiksi Euroopan unioni, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD ja Maailman terveysjärjestö WHO) voimallisesti edistävät. Samalla aihetta koskeva kansainvälinen tutkimus on lisääntynyt. Tutkimuksessa keskeisiä kiinnostuksen kohteita ovat olleet muun muassa kysymykset siitä, mitkä tekijät edistävät ja estävät tutkimustiedon käyttöä, miten tutkimuksen hyödyntämistä voitaisiin lisätä ja min-käläisiä vaikutuksia tutkimustiedon edistämiseen pyrkivillä toimenpiteillä on ollut (esim. Oliver ym., 2014). Mielenkiintoista on, että kansainvälisessä tutkimuksessa on varsin vähän tarkasteltu kysymystä siitä, missä määrin poliittinen päätöksenteko ja päätöksenteon valmistelu todella on tutkimusnäyttöön perustuvaa. Esimerkiksi Oliver ym. (2014) toteavat, että tutkimuksen perusteella tiedetään yllättävän niukasti siitä, missä määrin päätöksentekijät ja valmistelijat tutkimustietoa käyttävät. Vastaavasti Head (2015, s. 474) arvioi, että on vähän tutkimusta siitä, mitä tiedon lähteitä ja miten tutkimustietoa päätöksenteossa käytetään. Erityisen vähän on tutkimuksia, jotka pyrkivät määrällisesti arvioimaan, missä määrin ja miten tutkimusta käytetään poliittisten päätösten tukena (Zardo & Collie, 2015). Esimerkiksi terveyspolitiikan osalta Masood ym. (2020) arvioivat, että on selvä puute laajamittaisesta, kvantifioivasta näy-

töstä koskien sitä, missä määrin päätöksentekijät hyödyntävät tutkimustietoa. Samanlaiseen tulokseen päätyvät Orton ym. (2011) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Kun otetaan huomioon aihetta tarkastelevan kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden vähyyt, kysymys tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyydestä on erityisen kiinnostava, sillä sen voidaan ajatella olevan koko tietopohjaisen päätöksenteon ajatuksen taustalla. Kysymys on myös poliittis-hallinnollisen järjestelmän kannalta tärkeä: jos tiedämme kovin vähän tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyydestä, se heijastuu tietämyksemme koko tietopohjaisen päätöksenteon tilasta.

Yksittäisiä, laajoja aineistoja hyödyntäviä kansainvälisiä tutkimuksia tutkimustiedon käytön yleisyydestä on kuitenkin olemassa. Niiden tulokset viittaavat hieman eri suuntiin (ks. myös OECD, 2020, s. 14). Newmanin ym. (2017, s. 165) laajan kyselytutkimuksen mukaan politiikan valmistelijat eivät systemaattisesti hyödynnä akateemista tutkimustietoa politiikka-analyysissä ja valmistelussa. Williamsonin ym. (2019) analysoivat tutkimustiedon käyttöä 131 politiikkadokumentin valmistelussa Australiassa terveyspolitiikan alueella ja saivat tulokseksi, että yleisesti ottaen tutkimustietoa hyödynnettiin ”kohtuullisesti”. Samansuuntaiseen tulokseen päätyy edellä mainittu Masoodin ym. (2020) systemaattinen katsaus: tutkimus antaa ”maltillista näyttöä” siitä, että erityyppistä tutkimustietoa käytetään politiikkapäätösten valmistelun tukena. Toisaalta on myös tutkimuksia, jotka raportoivat tutkimustiedon vahvasta ja laajasta hyödyntämisestä. Esimerkiksi Yin ym. (2021) analysoivat 7730:tä COVID-19-kriisiin liittyvää politiikkadokumenttia ja päätyivät johtopäätökseen, että globaalisti tarkastellen politiikkadokumentit merkittävässä määrin kytkeytyivät ajankohtaiseen, vertaisarvioituun ja korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen. Artikkelit tuntuisi osoittavan, että tietämyksissä tilanteissa, tässä tapauksessa globaalien pandemian olosuhteissa, tutkimustietoon tukeutuminen voi olla ekstensivistäkin.

Tietopohjaisen politiikan ideaali voi joissain tapauksissa myös kääntyä toiseen ääripäähän. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa tutkimustietoa käytetään valikoivasti poimien vain tavoiteltua ratkaisua ja poliittista linjausta tukevaa

tutkimusnäyttöä päätöksenteon tueksi. Tietopohjainen politiikka muuttuu tällöin politiikkapohjaiseksi tiedoksi (policy-based evidence). Sen voidaan nähdä perustuvan kahdentyyppiseen valikoivuuteen: tutkimusnäyttö voidaan ohittaa tai vääristää, mikäli se on ristiriidassa poliittisten arvojen tai ideologian kanssa (normatiivinen valikoivuus), tai näyttö voidaan sivuuttaa tai väärintulkinta johtuen poliittis-hallinnollisen järjestelmän rajoittuneesta havaintokyvystä (kognitiivinen valikoivuus) (Strassheim & Kettunen, 2014). Tutkimuskirjallisuudesta löytyy runsaasti esimerkkejä politiikkaprosesseista, joissa tutkimusnäyttöä on hyödynnetty valikoivasti eri tavoin (esim. Parkhurst, 2017, s. 47–49). Cairneyn (2019) mukaan tietopohjainen politiikka ja politiikkapohjainen näyttö voidaankin nähdä eräänlaisena jatkumona, jonka ääripäissä ovat selkeästi kumpaankin kategoriaan kuuluvat tilanteet. Näiden väliin asettuu monenlaisia tilanteita, joissa on elementtejä kummastakin ja joita on viime kädessä vaikea kategorisoida selkeästi kummankaan otsikon alle. Mielenkiintoista on, että kansainvälisiä tutkimuksia, joissa systemaattisesti arvioitaisiin valikoivan tutkimustiedon käytön yleisyyttä, ei vaikuttaisi olevan.

Aiempi tutkimus antaa myös vahvoja viitteitä myös siitä, että tutkimustiedon käytön toimintatavat ovat vahvasti kansallisesti institutionalisoituneita ja juurtuneita ja ne vaihtelevat merkittävästi eri maiden välillä. Tutkimuksen hyödyntämisen edellytyksiin vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi politiikan teon tavat ja kulttuuri, hallintasuhteet, tutkimustiedon tarjonta ja tuottajat sekä yleinen tutkimuksen ja tieteen arvostus, tutkimustiedon kysyntä sekä kytkennät tutkimustiedon tuottajien ja käyttäjien välillä (esim. Nutley ym., 2010). Näihin tekijöihin liittyvien kansallisten erityispiirteiden voi olettaa heijastuvan vahvasti siihen, missä määrin, miten ja minkä tahojen tuottamaa tutkimustietoa päätöksenteossa hyödynnetään. Toki on huomattava, että monet näistä tekijöistä voivat vaihdella kansallisesti eri politiikkasektoreilla. On esimerkiksi esitetty, että tietoon pohjautuvan politiikan edellytykset ovat paremmat sellaisilla politiikka-alueilla, joissa ideologiset kiistat ovat vähäisempiä ja tietty politiikkaparadigma tai lähestymistapa on jossain määrin vakiintunut

(Head, 2015). Joka tapauksessa eri politiikkasektoreilla voi ajatella olevan erilaisia taipumuksia tutkimustiedon hyödyntämiseen ja ne voivat myös vaihdella ajan yli.

Moderneissa yhteiskunnissa tutkimustietoa tuottavat hyvin monenlaiset toimijat. Kysymys siitä, minkä tahojen tuottamaan tietoa päätöksenteon tukena hyödynnetään, voikin kytkeytyä sekä edellä esiintuutuun tiedon valikoivaan käyttöön että kansallisiin erityispiirteisiin. Voi esimerkiksi olla, että kansallisista erityispiirteistä tai institutionaalisista rakenteista johtuen erilaisten tiedontuottajien asema suhteessa päätöksentekoon poikkeaa toisistaan. Samoin voi olla, että asiaan vaikuttaa tutkimustiedon mahdollinen valikoiva käyttö siten, että tiettyissä tilanteissa tietoisesti vain tiettyjen tiedontuottajien tietoa hyödynnetään.

Kytkeytyen edellä kuvattuun aiempaan tutkimuskirjallisuuteen tässä artikkelissa etsitään kirjallisuuskatsauksen avulla vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Minkälaisista näkökulmista tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyyttä valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja päätöksenteon valmistelussa on tutkimuskirjallisuudessa tarkasteltu?
- Minkälaisia hyödyntämisen yleisyyttä tarkastelevia tutkimuksia on olemassa?
- Minkälaisia havaintoja on tehty hyödyntämisen yleisyydestä tutkimuskirjallisuudessa? Tähän liittyen kiinnitetään huomiota myös tutkimustiedon valikoivan käytön yleisyyteen.
- Mitä tutkimukset kertovat siitä, minkä tahojen tuottamaa tietoa päätöksenteon tukena hyödynnetään?

Tutkimus tuo kansainvälisestikin katsottuna uudenlaista näkökulmaa tutkimukseen, joka tarkastelee tutkitun tiedon ja päätöksenteon suhteita. Kuten edellä todettiin, tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyyttä on kansainvälisessäkin tutkimuksessa tarkasteltu varsin vähän. Vastaavanlaisia, kokoavia analyysyjä yhden maan tilanteesta

ei näyttäisi ole olemassa, ainakaan englanniksi julkaistuna. Tässä suhteessa artikkeli avaa uuden tarkastelutavan aihepiiriin, ja olisikin hyvin kiinnostavaa, mikäli vastaavia analyysejä tehtäisiin Suomen kannalta kiinnostavien verrokkimaiden (esim. Pohjoismaiden) konteksteissa.

Tutkimustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa ja päätöksenteon valmistelussa voi olla hyvin moninaista. Alan tutkimuksessa viitataan usein ideaalityypiseen jaotteluun, jonka mukaan tutkimustiedon hyödyntäminen voi olla instrumentaalista, käsitteellistä tai symbolista (esim. Amara ym., 2004; Weiss, 1979). Instrumentaalinen hyödyntäminen viittaa tilanteisiin, jossa tutkimustuloksia hyödynnetään suoraviivaisesti osana päätöksentekoa. Käsitteellisessä hyödyntämisessä puolestaan tietoa käytetään ymmärryksen lisäämiseen, kun taas symbolisessa hyödyntämisessä tutkimustietoa hyödynnetään toiminnan tai (jo päätettyjen) toimenpiteiden perustelemiseen tai legitimointiin, jolloin kyse on pitkälti tiedon poliittisesta tai taktisesta käytöstä. Hyödyntämisen tavat eivät ole toisiaan poissulkevia ja niitä voidaan jakaa edelleen yksityiskohtaisempiin muotoihin. Olennaista kuitenkin on, että ideaalityypit kuvaavat sitä, miten tutkimustietoa voidaan päätöksentekoprosesseissa käyttää monilla eri tavoin sekä monin erilaisin perustein, motiivein ja tavoittein. Aihetta tarkastelevan tutkimuksen näkökulmasta tärkeä seuraus tästä moninaisuudesta on se, että hyödyntämistä voidaan olettaa tapahtuvan myös siten, ettei siitä jää merkintää tai muuta jälkeä mihinkään asiakirjaan. Näin ollen hyödyntämistä voi olla tutkimuksen keinoin vaikea tavoittaa, ja sitä joudutaan analysoimaan usein myös epäsuorasti, esimerkiksi tarkastelemalla tutkimustoimijoiden edustusta eli ”läsnäoloa” erilaisissa päätöksenteko- ja valmistelutilanteissa. Olennainen seuraus tästä on, ettei ole olemassa yhtä (tai useampaa) selkeää mittaria tai seikkaa, joka kokonaisvaltaisesti kertoisi tutkimustiedon hyödyntämisestä, vaan asiaa on tutkimuksen keinoin perustellusti lähestytty monenlaisista näkökulmista. Tämä näkyy myös tämän tutkimuksen aineiston muodostavissa tutkimuksissa. Samalla on huomattava, että myös päätöksenteko- ja valmisteluprosessit ja -tilanteet ovat moninaisia. Lainvalmistelu on sekä valtioneuvos-

ton että eduskunnan osalta keskeinen prosessi, mutta etenkin valtioneuvoston osalta kyseeseen tulevat myös monenlaiset muut päätöstilanteet ja niiden valmistelu, esimerkiksi muu sääntely, strategiat ja ohjausasiakirjat.

Aineisto ja menetelmät

Tässä kirjallisuuskatsauksessa yhdistetään kartoittavan (scoping review) ja systemaattisen kirjallisuuskatsauksen (systematic review) lähestymistapoja. Molemmissa katsaustyypeissä tutkimusaineistona ovat tietystä aiheesta tehdyt aiemmat tutkimukset. Katsauksissa olemassa olevia tutkimuksia etsitään laajasti useista luotettavista tietokannoista, kuvataan tutkimusten valinnan ja poissulkemisen kriteerit ja johtopäätökset johdetaan aineiston muodostavien tutkimusten tuloksista (Petticrew & Roberts, 2006). Keskeinen ero katsaustyyppien välillä liittyy siihen, minkälaisia kysymyksiin niitä sovelletaan. Systemaattiset katsaukset tarkastelevat tarkasti rajattuja kysymyksiä, kun taas kartoittavat katsaukset käsittelevät laajempia kysymyksiä ja pyrkivät luomaan kokonaiskuva olemassa olevassa olevasta tutkimustiedosta ja siitä, minkälaisia tutkimuksia tietystä aiheesta tai tutkimuskysymyksistä on olemassa. Kartoittavat katsaukset ovat luonteeltaan kuvailevampia kuin systemaattiset katsaukset, jotka pyrkivät tarjoamaan hyvin rajatun tuloksen tarkasti rajattuun tutkimuskysymykseen.

Tämä tutkimus on luonteeltaan kartoittava katsaus: siinä pyritään luomaan kokonaiskuva ja kartoittamaan olemassa olevaa tutkimusta liittyen tutkimustiedon hyödyntämiseen päätöksenteon tukena ja erityisesti kysymykseen hyödyntämisen yleisyydestä ja tietoa tuottavista tahoista. Toisaalta siinä hyödynnetään systemaattisissa katsauksissa normaalisti toteutettua menettelyä, jonka mukaan katsaukseen sisällytetyt artikkelit myös arvioidaan. Arviointia ei kartoittavissa katsauksissa välttämättä yleensä tehdä.

Kartoittavan katsauksen tavoitteiden mukaisesti tässä artikkelissa pyritään kartoittamaan tutkimusta, joka tarkastelee tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyyttä ja päätöksenteon

tukena käytetyn tiedon tuottajia, sekä muodostamaan tästä tutkimuksesta ja siinä saaduista havainnoista kokonaiskuvaa. Tästä syystä tarkasteluun on sisällytetty myös sellaisia tutkimuksia, joissa kysymykset hyödyntämisen yleisyydestä tai päätöksentekoa tukevan tutkimustiedon tuottajista eivät ole tutkimusten pääkohde, mutta niitä on tutkimuksissa tarkasteltu (osana tutkimusta), ja jotka siten tuottavat olennaista tietoa tämän katsauksen tutkimuskysymyksiin. Tavoitteena on siis ollut kartoittaa ja koostaa tutkimusnäyttöä mahdollisimman laaja-alaisesti.

Tässä artikkelissa toteutetussa kirjallisuushaussa hyödynnettiin pääasiallisesti kolmea tietokantaa: Summon-, Finna- ja Melinda-tietokantoja. Kuvaus tietokannoista sekä toteutetuista hauista on liitteessä 1. Kirjallisuuskatsaukseen sisällytettävien tutkimusten valinnassa sovellettiin seuraavia sisäänottokriteerejä:

- 1) Tutkimus tarkastelee tutkimustiedon hyödyntämistä päätöksenteossa Suomessa.
- 2) Tutkimus käsittelee tutkimustiedon hyödyntämistä valtioneuvoston tai eduskunnan valmisteluun tai päätöksentekoon kytkeytyen.
- 3) Tutkimus perustuu empiiriseen tutkimusaineistoon.
- 4) Tutkimus on julkaistu 1.1.2010 jälkeen.
- 5) Tutkimus tuottaa tietoa tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksiin.

Kirjallisuuskatsauksessa huomioitiin sekä vertaisarvioitu tutkimuskirjallisuus että tutkimusraportit ja muu ”harmaa kirjallisuus”. Vertaisarvioimattomia tutkimuksia ei suljettu katsauksen ulkopuolelle, sillä aiheesta on tutkimuksia varsin rajallinen määrä ja tavoitteena oli kokoavan analyysin luominen. Vertaisarvioimattomien tutkimusten sisällyttämistä systemaattisiin tai kartoitettaviin katsauksiin pidetään tärkeänä juuri tulosten kattavuuden näkökulmasta (Haddaway ym., 2020). Rajautuminen

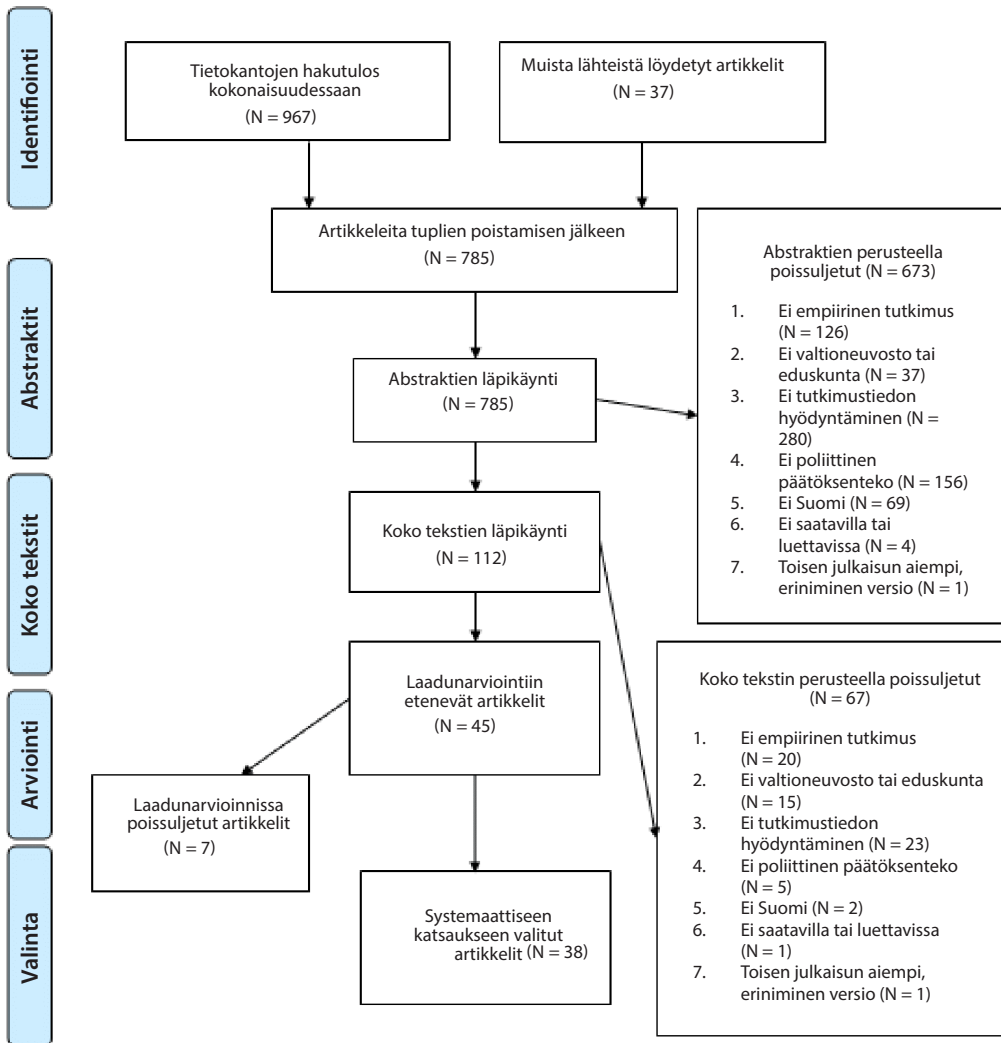
vertaisarvioituun kirjallisuuteen olisi karsinut tuloksia tutkimuksen tavoitteeseen nähden epätarkoituksenmukaisella tavalla. Tutkimusten tulosten käsittelyn yhteydessä vertaisarvioidut tutkimukset on merkitty *kursiivilla*, jotta lukija tietää, milloin viitataan vertaisarvioituun ja milloin vertaisarvioimattomaan tutkimukseen (esim. *Elomäki ym., 2021*).

Kirjallisuushaussa tutkimuksia löytyi 967. Hakuprosessin aikana löydettiin lisäksi muista lähteistä (mm. suoraan kirjoittajilta, verkkosivustoilta ja artikkelien lähdeluetteloista) 35 hakutuloksiin sisällymätöntä, teeman kannalta relevantilta vaikuttavaa tutkimusta. Tutkimusten vastaavuus sisäänottokriteerien suhteen arvioitiin kahdessa vaiheessa, ensin abstraktien osalta ja tämän vaiheen läpäisseiden tutkimusten osalta koko tekstin perusteella (ks. kuvio 1, s. 24).

Sisäänottokriteerien arviointivaiheen jälkeen jäljellä oli 45 tutkimusta. Tutkimukset arviointiin hyödyntämällä kahta arviointikehikkoa: laadulliset tutkimukset arviointiin tukeutuen Critical Appraisal Skills Programmen (2018) arviointikriteeristöön ja määrälliset tutkimukset Petticrew’n ja Robertsin (2006, s. 142–143) kriteeristöön. Tässä yhteydessä suljettiin pois seitsemän tutkimusta, joista kuusi oli pro gradu -tutkielmia ja yksi muu vertaisarvioimaton tutkimus.¹

Lopulliseen analyysiin sisällytettiin 38 tutkimusta, joista koottiin keskeiset tiedot Excel-tietokantaan: tekijä(t), julkaisu, julkaisuvuosi, tieto vertaisarvioinnista, tutkimuksen aineistot ja menetelmät, päätöksenteon konteksti, tutkimuksen tarkempi kohdentuminen sekä tarkasteluajanjakso ja linkki tutkimukseen. Analyysiin sisällytetyt tutkimukset on kuvattu liitteessä 2.

Katsaukseen sisällytettävien tutkimusten analyysissä tutkimukset jaettiin ensin pääasiallisen tutkimuskohteen perusteella kahteen pääkategoriaan. Ensimmäisen kategorian muodostivat geneeriset tutkimukset eli tutkimukset, jotka tarkastelevat tutkimustiedon hyödyntämistä valtioneuvoston tai eduskunnan valmistelussa tai päätöksenteossa yleisesti riippumatta politiikkasektoreista. Toisen kategorian muodos-

Kuvio 1. Kirjallisuushaun toteutusprosessi.

tivat politiikkasektorikohtaiset tutkimukset, jotka kohdistuvat yleensä yhteen politiikan lohkokoon. Geneerisiä tutkimuksia löytyi kaikkiaan 13 ja sektorikohtaisia 25 (ks. taulukko 1, s. 25). Näiden kahden kategorian sisällä tehtiin tarkempia jäsennyksiä tutkimusten kohdentumisen osalta. Tämän jälkeen artikkeleista etsittiin tutkimuskysymysten suhteen olennaisimmat tulokset.

Kaikista tutkimuksista 66 % on vertaisarvioituja (25/38), mutta vertaisarvioidut tutkimukset jakaantuvat epätasaisesti geneeristen ja sek-

torikohtaisten tutkimusten välillä. Geneerisistä tutkimuksista vertaisarvioituja on 31 % (4/13), kun taas sektorikohtaisista tutkimuksista niitä on valtaosa (84 %, 21/25). Sektorikohtaisista vertaisarvioituista tutkimuksista suuri osa (76 %, 16/21) on kansainvälisesti vertaisarvioituja.

Vastaavasti kun katsotaan tutkimusmenetelmiä, huomataan, että suurehko osa kaikista tutkimuksista (61 %, 23/38) oli laadullisia. Laadullisia ja määrällisiä menetelmiä yhdistäviä tutkimuksia oli kolmannes tutkimuksista, kun taas yksinomaan määrällisiä menetelmiä hyö-

Taulukko 1. *Analyyysiin sisällytetyt tutkimukset*

Tutkimukset	Geneeriset	Sektorikohtaiset	Yhteensä
Yhteensä	13	25	38
Kv. vertaisarvoidut	1	16	17
Kotimaiset vertaisarvoidut	3	5	8
Vertaisarvioimattomat	9	4	13
Laadulliset ja määrälliset	7	5	12
Laadulliset	4	19	23
Määrälliset	2	1	3

dyntäviä tutkimuksia oli vain kolme kappaletta. Sektorikohtaisissa tutkimuksissa (76 %, 19/25) laadullisten osuus korostuu geneerisiä (31%, 4/13) huomattavasti enemmän. Yhtenvetäen voisi sanoa, että sektorikohtainen tutkimus on tyypillisesti vertaisarvioitu laadullinen tutkimus, kun taas geneerinen tutkimus on vertaisarvioimaton ja laadullinen tai laadullisia ja määrällisiä aineistoja yhdistävä tutkimus.

Seuraavissa kolmessa luvussa tarkastellaan löydettyjen tutkimusten näkökulmia ja keskeisiä tuloksia. Ensin käsitellään geneerisiä tutkimuksia siten, että aluksi tarkastellaan valtioneuvoston päätöksentekoa ja sitten eduskuntaa tarkastelevia geneerisiä tutkimuksia. Tämän jälkeen tarkastellaan sektorikohtaisia tutkimuksia.

Tutkimustiedon hyödyntäminen valtioneuvoston päätöksenteossa ja päätöksenteon valmistelussa

Valtioneuvoston päätöksentekoon ja sen valmisteluun kohdistuvat geneeriset tutkimukset voidaan jakaa tutkimuskohteen perusteella kolmeen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat tutkimukset, jotka kohdistuvat ministeriöiden lainvalmisteluun, ja toisen ryhmän tutkimukset, jotka tarkastelevat tutkijoiden edustusta ministeriöiden työryhmissä. Kolmannessa ryhmässä ovat tutkimukset, jotka tarkastelevat päätöksentekoa tukevien tutkimusrahoitusinstrumenttien hyödyntämistä.

Tutkimustiedon hyödyntäminen ministeriöiden lainvalmistelussa

Kattavin tutkimus tutkimustiedon käytön yleisyydestä ministeriöiden lainvalmistelussa on Nieminen ym. (2019). Tutkimuksessa analysoidaan tutkimusviittauksia vuoden 2017 hallituksen esityksissä ja huomataan, että hieman yli puolet esityksistä (55 %) sisälsi ainakin yhden viittauksen tutkimustietoon (Nieminen ym., 2019, s. 33). Tutkimuksessa havaitaan myös, että työryhmissä valmistelluissa lakihankkeissa suuressa osassa (79 %) oli tutkimusviitteitä ja että laajoissa lakihankkeissa lähes kaikissa oli tutkimusviitteitä. Tutkimuksesta ei kuitenkaan käy ilmi, kuinka suuressa osassa hallituksen esityksiä olisi hyödynnetty tutkimusta laajemmin. Verrattuna aiempiin tutkimuksiin tutkimusviittausten määrän havaitaan lisääntyneen ”noin 20 prosenttiyksikön verran” (Nieminen ym., 2019, s. 55).

Niemisen ym. tutkimuksessa todetaan myös, että vuoden 2017 hallituksen esityksissä suurin tutkimustiedon tuottaja oli hallinto, joka tuotti 59 % kaikista viittauksista. Vain 6 % kaikista tutkimusviittaushavainnoista luokiteltiin luokkaan akateeminen tutkimustieto, ja tutkimuksessa todetaan, että ”kaiken kaikkiaan pelkästään akateemista tutkimusta hyödynnettiin verrattain vähän” (Nieminen ym., 2019, s. 47).²

Slantin ym. (2014) haastatteluaineistoja hyödyntävässä tutkimuksessa puolestaan havaitaan, että lakihankkeissa tutkimustietoa hyödynnetään mutta hyödynnettävä tutkimustieto on yleensä jo olemassa olevaa tutkimusta, koska uutta tutkimusta ei useinkaan ehditä tilata tiukkojen aika-

taulujen vuoksi. Olemassa olevan tutkimuksen osalta haasteena puolestaan on, että se ei välttämättä vastaa lakihankkeen tiedontarpeisiin (Slant ym., 2014, s. 43). Uutta tutkimusta pyritään tilaamaan erityisesti silloin, jos aihe on ”yhteiskunnallisesti kiistanalainen” tai ”täysin uudenlainen” (Slant ym., 2014, s. 45).

Molemmista edellä mainituissa tutkimuksissa eräs keskeinen havainto on, että ministeriöiden lainvalmistelun kontekstissa tiettyjä tiedontuottajia pidetään luotettavimpina kuin toisia. Nieminen ym. (2019, s. 61) toteavat, että luotetun tiedontuottajan aseman saavuttaneita tiedontuottajia tyypillisesti ovat oman hallinnonalan virastot ja tutkimuslaitokset. Slantin ym. (2014, s. 47) tutkimuksessa päädytään huomioon, että luotettavina tahoina pidetään erityisesti yliopistoja ja valtion tutkimuslaitoksia, kun taas konsulttiyrityksiin ja sidosryhmien tuottamaan tietoon suhtaudutaan varauksellisemmin. Tutkimuksen mukaan lakihankkeissa tietoa ”lähdetään kartoittamaan lähteistä, jotka ovat hallinnonalalle tyypillisiä”, ja niitä ovat esimerkiksi hallinnonalojen tutkimuslaitokset ja erilaiset tilastot (Slant ym., 2014, s. 44). Slant ym. (2014) havaitsivat myös, erityisesti poliittisesti vahvasti ohjatuissa lakihankkeissa epämieluisen tieto voi jäädä hyödyntämättä, sillä tutkimus osoittaa erisuuntaan kuin poliittisesti priorisoitu ratkaisumalli. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin tutkimuksen mukaan melko harvinaisia.

Tutkijoiden edustus ministeriöiden työryhmissä ja selvitysmiehinä

Holli ja Turkka (2021) lähestyvät tutkimustiedon hyödyntämistä analysoimalla tutkijoiden osallistumista valtion komiteoihin ja ministeriöiden laajapohjaisiin työryhmiin vuosina 1980–2018. Heidän tuloksensa osoittavat, että tutkijoiden osuus on ajanjaksolla vähentynyt selvästi. 1980-luvulla tutkijoiden osuus komiteoiden jäsenistä liikkui 5–7 %:n välillä ja nousi 10–12 %:iin 1990-luvun alkupuolella. Vuosina 2000–2010 työryhmien jäsenistä 7–8 % oli tutkijoita, mutta 2010-luvulla tutkijoiden osuus vähentyi nopeasti. Erityisen dramaattisesti tilanne muuttui vuosina 2015–2018, jolloin tutkijoiden prosentuaalinen

osuus yli puolittui aiemmasta: vuonna 2015 tutkijoiden osuus oli hieman alle 5 % ja vuonna 2018 runsaat 3 % prosenttia.

Holli ja Turkka (2021) havaitsivat, että samalla myös tutkijoiden asema työryhmissä on heikentynyt. 1980-luvulla tutkijat muodostivat komiteoiden ”kovasta ytimeistä” eli puheenjohtajista ja varsinaisista jäsenistä 6–7 %, ja osuus kasvoi 10 %:iin vuonna 1993. Vuosina 2000–2010 tutkijoiden osuus laajapohjaisten valmistelutyöryhmien kovasta ytimeistä oli noin 6–7 %, mutta vuonna 2018 se oli enää 3 %. Tutkimuksessa todetaan, että myös sellaisten työryhmien määrä, joissa ei ole lainkaan tutkijoita mukana, on noussut tarkasteluajanjaksolla selvästi: 1980- ja 1990 aikana niitä oli tarkastelluista valmisteluelimistä kolmas- tai neljäsosa, 2000-luvun alussa hieman yli puolet ja 2010-luvulla jo lähes kolme neljäsosaa (*Holli & Turkka, 2021*).

Holli (2016) puolestaan tutkii selvityshenkilöinstituution muutoksia ja havaitsi, että tutkijoiden osuus selvityshenkilöistä on noussut. Kun 1990-luvulla selvityshenkilöistä 17 % oli tutkijoita, 2000-luvulla osuus oli noussut 27 %:iin (*Holli, 2016*).

Päätöksentekoa tukevan tutkimuksen rahoitusinstrumentit ja niiden hyödyntäminen

Artikkelin johdannossa mainitun vuoden 2013 TULA-uudistuksen osana perustettiin kaksi tutkimuksen rahoitusvälinettä (valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta VN TEAS ja strategisen tutkimuksen rahoitusväline), joiden tarkoituksena on nimenomaisesti tuottaa tutkimustietoa päätöksenteon ja sen valmistelun tueksi.³ *Kärkkäinen ym. (2022)* analysoivat VN TEAS-toiminnassa tuotetun tiedon hyödyntämistä. Ministeriöiden virkamiehille suunnatun kyselyn tulosten mukaan yli kolmannes vastaajista (36 %) kertoi hyödyntävänsä valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnassa tuotettua tietoa hyvin usein tai usein (eli vähintään muutaman kerran kuukaudessa). Tulokset osoittavat myös, että valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnassa tuotettua tietoa hyödynnetään ministeriöissä monenlaisissa poliittikkavalmistelun tilanteissa.

Sitä käytetään erityisesti ymmärryksen lisäämisessä ja käsitteistön selkeyttämisessä, politiikka-valmistelun ja lainsäädäntöhankkeiden tukena sekä uudistushankkeissa ja strategioiden laadinnassa. Kyselytulokset kertovat tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyydestä myös yleisemmällä tasolla: valtaosa vastaajista (75 %) hyödyntää tutkimustietoa työssään hyvin usein tai usein. Mielienkiintoinen tulos myös on, että kaikkein yleisin vastaajien käyttämä tutkimustiedon lähde olivat valtion tutkimuslaitokset (43 % vastaajista hyödynsi hyvin usein tai usein).

Kivistö ym. (2022) tarkastelevat strategisen tutkimuksen rahoitusvälineen kautta rahoitettujen tutkimushankkeiden hyödyntämistä päätöksenteon tukena, ja he havaitsivat, että strategisen tutkimuksen yleisin käyttötarkoitus julkisella sektorilla on ollut uusien linjausten ja strategioiden valmistelu. Strategisen tutkimuksen tuloksia on hyödynnetty melko usein myös lainsäädännön valmistelussa. Ministeriöiden välillä on kuitenkin selviä eroavaisuuksia siinä, miten ja missä määrin ne ovat strategista tutkimusta hyödyntäneet.

Tutkimustiedon hyödyntäminen eduskunnan valmistelussa ja päätöksenteossa

Eduskunnan osalta geneeriset tutkimukset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensinnäkin on tutkimuksia, jotka tarkastelevat tutkimustiedon käyttöä ja lähteitä kansanedustajien työssä yleisesti. Toisena ryhmänä ovat tutkimukset, joissa tarkastellaan valiokuntakuulemisia ja kolmannessa ryhmässä kohteena ovat yleisistuntokeskustelut.

Tutkimustiedon käyttö ja lähteet kansanedustajien työssä

Useissa tutkimuksissa todetaan, että erilaista tutkimustietoa on kansanedustajilla runsaasti saatavilla mutta tiedon hyödyntämisen osalta tilanne on haastavampi (Aula & Konttinen, 2020; Konttinen, 2018; Leppänen ym., 2020). Leppänen ym. (2020) mukaan ongelmana on pikemminkin tiedon runsaus kuin sen puute. Konttinen (2018, s. 41) kuvaa nykytilannetta siten, että ”poliitikoille

tietoa kannetaan kaksin käsin” mutta loppujen lopuksi eduskunnan käytänteissä tietoa hyödynnetään ”verraten suppeasti”. Kansanedustajien haastatteluihin pohjautuen Aula & Konttinen (2020) esittävät, että eduskunnassa ei ole pulaa tiedosta tai tietolähteistä vaan haasteena on asettaa eri reittejä tuleva tieto oikeisiin mittasuhteisiin ja hyödyntää sitä päätöksenteossa. Tieteellisen tutkimuksen lukemiselle ei ole kansanedustajan työssä aikaa, minkä vuoksi tiedonhankinta keskittyy jo valmiiksi käsiteltyyn tietoon (Aula & Konttinen, 2020).

Leppänen ym. (2020, s. 20) tutkimuksen mukaan kansanedustajilla ei yleensä ole mahdollisuutta perehtyä syvälliseen tutkimustietoon ja pääasiallisesti he etsivät hyödynnettävää tietoa ”erilaisista raporteista, suoraan asiantuntijoilta, ministeriöiden asiakirjoista tai tilastoista”. Tietoa myös usein haetaan sellaisilta tahoilta, joiden tiedetään olevan jokseenkin saman mielisiä oman taustaryhmän kannan kanssa” (Leppänen ym., 2020, s. 20).

Hieman vanhemmassa Jussilan (2012, s. 36–38) kyselytutkimuksessa kansanedustajat pitivät tutkimuslaitosten ja yliopistojen tuottaman tutkimustiedon roolia päätöksenteossa ”merkittävänä”. Tärkein tutkitun tiedon lähde kansanedustajille tällöin oli media. Huomionarvoinen tulos myös on, että 65 % vastanneista kansanedustajista oli täysin tai osin samaa mieltä väittämän ”kansanedustajakollegani käyttävät tutkimustietoa valikoidusti oman näkemyksensä perusteluun” kanssa. (Jussila, 2012, s. 36–38.)

Valiokuntakuulemiset eduskunnassa

Useassa tutkimuksessa esitetään, että valiokuntien asiantuntijakuulemiset ovat eduskunnassa tärkein päätöksentekoa tukeva tutkimustiedon hyödyntämistä edistävä rakenne (Aula & Konttinen, 2020; Konttinen, 2018, s. 41; Leppänen ym., 2020, s. 22). Toisaalta tehdään huomio, että eduskunnan valiokuntien kuulemisvaiheessa tutkimustiedolla on ”enää rajallinen vaikutus lopputulokseen” (Nieminen ym., 2019, s. 24).

Seppänen ym. (2023) tutkivat tutkijoiden osallistumisen yleisyyttä valiokuntakuulemisissa lähes neljännesvuosisadan aikajänteellä (1999–

2022).⁴ Aineisto kattaa kaikki eduskunnan asiantuntijakuulemiset tuolta ajalta eli yhteensä yli 145 000 kuulemiskäyntiä. Kaikista kuulemisista 7 % oli tutkijoiden kuulemisia. Hallituskausittain tutkijoiden kuulemisten osuus vaihteli 5 %:sta 11 %:iin. Tieteentekijöiden osuus oli suurin pääministeri Marinin kaudella. Pitkällä aikajännteellä havaitaan, että tutkijakuulemista osuus on kasvanut hieman. Valiokunnittain kuulemisissa on suuria eroja: suurimmat tutkijakuulemisten osuudet olivat perustuslakivaliokunnassa (44 %) ja tulevaisuusvaliokunnassa (25 %), kun taas muissa valiokunnissa osuudet olivat tuntuvasti pienempiä. Seppänen ym. (2023) tarkastelevat myös tutkijakuulemisten osuutta kevään 2023 hallitusneuvotteluissa. Neuvotteluissa tutkijakuulemisten osuus kaikista kuulemisista oli noin 9 %.

Nieminen ym. (2019) saavat vastaavanlaisia tuloksia omassa tutkimuksessaan. Tarkastelun kohteena olivat vuoden 2014 kaikki eduskunnan asiantuntijakuulemiset (N = 6 739) sekä vuodelta 2017 kolmen valiokunnan (hallintovaliokunta, sosiaali- ja terveysvaliokunta ja valtiovarainvaliokunta) asiantuntijakuulemiset. Tutkimuksessa havaitaan, että vuonna 2014 kaikista lausunnon antaneista tutkimustahoja oli 11 %. Tutkimustahoja enemmän lausuntoja antoivat ministeriöt (31 % lausunnoista), etujärjestöt (20 %) ja muut valtion viranomaiset (17 %). Tutkimustahojen lausunnoista hieman vajaassa puolessa (45 %) tapauksista lausunnonantaja oli sektoritutkimuslaitos. Toiseksi eniten kuulemisia oli yliopistoilla (29 %). Yksittäisistä tutkimusorganisaatioista kuultiin eniten Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta (44 % kaikista sektoritutkimuslaitosten kuulemisista). Tieteenaloista oikeustieteen edustajia kuultiin selvästi eniten, sillä 54 % kuulluista tutkimustahoista edusti oikeustiedettä. Valiokunnista aktiivisin tutkijoiden kuulija oli perustuslakivaliokunta, jossa oli kaikista tutkijoiden kuulemisista 40 % (Nieminen ym., 2019, 52).

Vuoden 2017 osalta Nieminen ym. (2019) havaitsevat, että tutkimustahojen kuulemisia oli hallintovaliokunnan kuulemisista 8 %, sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemisista 13 % ja valtiovarainvaliokunnan kuulemisista 9 %. Kaikissa näissä valiokunnissa tutkijoiden osuus kuulleista oli kuitenkin noussut vuoteen 2014 verrattuna.

Eniten kuulemisia näissä valiokunnissa oli Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (35 % kaikista tutkimusorganisaatioiden kuulemisista) ja sillä oli muun muassa enemmän kuulemisia kuin kaikilla yliopistoilla (20 % kaikista tutkimusorganisaatioiden kuulemisista) yhteensä. Jussilan (2012, 39) tutkimuksen mukaan vaalikaudella 2007-2010 sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemista asiantuntijoista (N = 1674) 7 % oli tutkijoita.

Tutkimustietoon vetoaminen yleisistunto-keskusteluissa

Syväterä (2020) tarkastelee eduskunnan yleisistuntokeskusteluja vuosina 1994–2017. Tutkimuksessa analysoiduista keskusteluista 61 % sisälsi viittauksia tieteen auktoriteettiin. Tutkimuksessa havaitaan myös, että eduskuntakeskustelussa tieteen auktoriteettiin viitataan kaikilla politiikan alueilla – ei vain alueilla, jotka edellyttävät monimutkaista teknistä tietoa. Erityisen usein tieteen auktoriteettiin viitataan ”tiheästi poliittisesti latautuneissa, kilpaileviin intresseihin ja arvoihin liittyvissä keskusteluissa” (Syväterä, 2020, s. 61). Tutkimuksessa tehdään myös havainto siitä, että tieteeseen vetoaminen lisääntyi ja vahvistui tarkasteluajanjaksolla, mutta tätä ei välttämättä pidä tulkita siten, että tieteen asema päätöksenteossa olisi vahvistunut. Kyse saattaa olla myös siitä, että ”kansanedustajat pitävät tieteen auktoriteettiin viittaamista entistä mielekkäämpänä retorisena strategiana.” (Syväterä, 2020, s. 61.)

Toisessa tutkimuksessa (*Syväterä ym., 2023*) vertaillaan tieteeseen vetoamista parlamentaarissa yleiskeskusteluissa neljässä maassa (Suomi, Iso-Britannia, Australia ja Kenia) sekä erityisesti sitä, mihin organisaatioihin tieteellisinä auktoriteettina vedotaan. Suomen kohdalla analysoidaan 144 eduskuntakeskustelua, joista 76 keskustelussa (53 %) vedotaan tieteeseen. Näistä 76 keskustelusta 45 keskustelussa (59 %) viitataan johonkin organisaatioon tieteellisen auktoriteetin lähteenä. Neljän maan vertailussa Suomessa niiden keskustelujen osuus, joissa vedotaan tieteeseen, on kaikkein alhaisin ja niiden keskustelujen osuus, joissa nimetään jokin organisaatio, on toiseksi alhaisin Kenian jälkeen. Suomessa selvästi eniten tieteellisenä auktoriteettina viitataan

tutkimuslaitoksiin (40 % viittauksista), ja Suomi eroaa tässä suhteessa muista maista merkittävästi: Australiassa ja Keniassa useimmin vedotaan hallitusten välisiin järjestöihin (esim. OECD, WHO, Yhdistyneet kansakunnat) ja Isossa-Britanniassa hallinnollisiin organisaatioihin. Suomessa yliopistojen osuus viittauksista on vertailumaiden toiseksi pienin (7 % viittauksista). Yksittäisistä organisaatioista Suomessa eniten vedotaan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokseen, jonka jälkeen tulevat OECD, Työterveyslaitos, WHO, Kansaneläkelaitos ja Tilastokeskus.

Politiikkasektorikohtaiset tutkimukset

Tässä luvussa tarkastellaan politiikkasektorikohtaisia tutkimuksia. Sektorikohtaisista tutkimuksista suuri osa kohdistuu sosiaali- ja terveystieteiden sekä ympäristö-, ilmasto- ja energiapolitiikan alueille.

Ympäristö-, ilmasto- ja energiapolitiikka

Ilmastopolitiikassa useampi tutkimus on tarkastellut tutkitun tiedon käyttöä kansallisten ilmastostrategioiden valmistelussa. *Kerckänen (2010)* tutkii väitöstutkimuksessaan ensimmäisen kansallisen ilmastostrategian valmistelua ja havaitsee, että tässä prosessissa tiedon tuotannon ja politiikan prosessit olivat vahvasti toisiinsa yhteenkietoutuneita. Tutkimuksessa huomataan, että ilmastostrategian laadinnan kohdalla ilmastopolitiikkaa koskevaa tutkimustietoa koettiin olevan paljon, jopa liikaakin, ja tiedon paljous puolestaan vahvisti erilaisten perinteisten, legitimiin aseman saavuttaneiden asiantuntijatahojen roolia politiikkaprosessissa: tiettyjen kansallisesti vakiintuneen aseman saavuttaneiden tutkimuslaitosten ja niitä edustavien tutkijoiden nähtiin edustavan arvovapaana pidettyä asiantuntijuutta (*Kerckänen, 2010, s. 250–254*).

Levin (2010) tutkii väitöskirjassaan vuoden 2001 kansallisen ilmastostrategian ja erityisesti sitä vuonna 2005 seuranneen ilmastonmuutoksen sopeutumisstrategian laadintaa. Tutkimuksessa esitetään, että yksi valtion tutkimuslaitos, tässä tapauksessa Suomen ympäristökeskus

(Syke), oli keskeinen toimija tieteen ja politiikan välisen vuorovaikutuksen vahvistamisessa sopeutumisstrategian yhteydessä. Tutkimuksessa todetaan, että Syken keskeisen roolin taustalla olivat yhtäältä ministeriöiden vähäiset resurssit tehdä tutkimusta ja tutkimuspohjaisia politiikkasuosituksia ”in house” mutta toisaalta myös tutkimuslaitoksen rooli legitimiin tiedon tuottajana ministeriölle ja valtioneuvostolle.

Saarela ja Söderman (2015) puolestaan tutkivat kansallisen ilmasto- ja energiastrategian valmisteluprosessia vuosina 2011–2013. Yhtenä tuloksena on, että prosessiin tiedon tuottajiksi pääsi mukaan vain ”luottotoimijoita” – toimijoita, jotka olivat olleet jo aiemmissa vastaavissa prosesseissa mukana (Teknologian tutkimuskeskus VTT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT, Syke). ”Ulkopuolisilla”, kuten esimerkiksi kilpailevilla tutkimuslaitoksilla, yliopistoilla tai muilla tiedon tuottajilla, ei ollut mahdollisuuksia päästä prosessiin mukaan. Tutkimuksessa havaitaan, että strategiaprozessissa käytettävissä ollut tutkimustieto oli kaukana kattavasta vaikuttavuusalueiden, ulottuvuuksien ja toimijoiden osalta. Lisäksi huomataan, että osa vaikutusarvioinneista tehtiin niin myöhään, että osa poliittisista ratkaisuista oli tehty jo ennen arviointien valmistumista.

Myös *Hildén (2011)* on tutkinut vaikutusarviointien hyödyntämistä ilmastopolitiikassa ja toteaa, että arviointeja on hyödynnetty ilmastopolitiikan kehittämisessä ja ne ovat edistäneet politiikkaoppimista mutta arviointien hyödyllisyyttä rajoittaa usein kapea mandaatti ja vahva kytkentä olemassa olevaan politiikkalinjaan. Samansuuntaiseen johtopäätökseen päätyvät *Pilli-Sihvola ym. (2015)*, jotka tarkastelevat ilmastoskenaarioiden käyttöä päätöksenteossa Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. He toteavat, ettei ilmastoskenaarioiden täyttämistä potentiaalia hyödynnetä ja että ilmastotutkijoiden ja politiikkatoimijoiden välisessä kommunikaatiossa on vahvistamisen varaa.

Hieman yleisemmällä tasolla asiaa tarkastelevat *Kukkonen ja Ylä-Anttila (2020)*, jotka tutkivat tieteellisten organisaatioiden ja argumenttien roolia ilmastopolitiikassa diskurssiverkostoissa ja osoittavat, että 2000-luvun kuluessa tieteellisistä argumenteista on tullut keskeisempiä ilmastopolitiikkaa koskevissa keskustelussa. Samaan

tapaan *Wagner ym. (2020)* tutkivat tiedon vaihdon verkostoja kansallisen tason ilmastopolitiikassa neljässä maassa (ml. Suomi) ja toteavat, että ilmastopolitiikan toimijat suosivat nimenomaan tieteellisiä organisaatioita tutkitun tiedon tuottajina.

Silfverberg ym. (2018) tarkastelevat ympäristöön liittyvän tutkimustiedon käyttöä päätöksenteon tukena yleisesti. He havaitsevat, että ympäristötiedon käyttö päätöksenteossa on usein vajavaista tai tietoa valikoidaan tarkoitushakuisesti. Tutkimus antaa viitteitä myös siitä, että virkavalmistelussa tutkimustietoa käytetään mutta tieteellisen tiedon merkitys saattaa heikentyä, kun valmistelusta siirrytään poliittiseen päätöksentekoon. Tutkimuksen mukaan päätöksentekijät ja valmistelijat hakevat ympäristötietoa etenkin sektoritutkimuslaitoksista (Syke ja Luonnonvarakeskus Luke), kun taas yliopistotutkijoiden yhteys päätöksentekoon on ”usein heikko”. Yliopistoista Helsingin yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto näyttävät muita yliopistoja vahvempina tiedontuottajina päätöksenteon näkökulmasta. *Saarela (2020)* puolestaan havaitsee väitöskirjassaan, että ympäristöpolitiikan alueella tutkijoiden ja politiikan valmistelijoiden välinen vuorovaikutus on viime aikoina alkanut kehittyä vuorovaikutteisempaan suuntaan.

Ympäristöpolitiikan alueella on myös tutkimuksia, joissa tarkastellaan spesifimpiä politiikan osa-alueita. *Pihlajamäki ja Tynkkynen (2011)* tutkivat tutkimustiedon roolia ja käyttöä Itämeren rehevöitymisen estämiseen tähtäävässä politiikassa. He havaitsevat, että hallinnossa ja politiikan teossa usein edellytetään tutkimustiedon pelkistämistä ja yleistämistä. He huomaavat myös, että politiikkaprosesseissa kuullaan usein tiettyjä (samoja) tutkijoita ja että tutkimuslaitosten tutkijoita kuullaan enemmän kuin yliopistojen tutkijoita.

Sosiaali- ja terveystieteet

Sosiaali- ja terveystieteiden liittyvät tutkimukset voidaan jakaa tutkimuskohteen ja rajautumisen perusteella kolmeen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria kohdistuu tutkimustiedon käyttöön politiikkasektorilla yleensä, ja siinä on vain yksi

tutkimus. *Kilpeläisen ym. (2019)* tutkimuksessa tarkastellaan kyselyihin perustuvan tiedon käyttöä terveystieteissä. Heidän tulostensa mukaan terveystieteisiin perustuvia analyysejä on laajasti käytetty suomalaisen terveystieteiden kehittämisessä, toimeenpanossa, seurannassa ja arvioinnissa. Terveystieteisiin perustuvat tutkimukset ovat muun muassa vaikuttaneet veropoliittisiin ratkaisuihin (alkoholi- ja tupakkaverot).

Toisena kategoriana ovat tutkimukset, jotka tarkastelevat tutkimustiedon hyödyntämistä suurten sosiaali- ja terveystieteiden ja -järjestelmien liittyvien reformien ja kokeilujen yhteydessä. *Hillamo (2021)* tarkastelee tutkimukseen perustuvan asiantuntijatiedon käyttöä sote-uudistuksen eri vaiheissa vuosina 2005–2019. Tutkimuksessa todetaan, että tärkein yksittäinen sote-uudistuksen tieteellinen asiantuntijataho on ollut Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Artikkelin päätty tulokseen, ettei sote-uudistuksessa tutkimustietoa ole käytetty systemaattisesti hyödyksi ja että akateemisilla sote-asiantuntijoilla oli vähäinen rooli sote-uudistuksen valmistelussa ennen Sipilän hallitusta. Tutkimuksessa havaitaan myös, että sote-valmistelun useissa vaiheissa poliittiset linjat olivat ristiriidassa virkamiesten ja akateemisten asiantuntijoiden näkemysten kanssa.

Pinheiro ym. (2017) puolestaan tutkivat valinnanvapautta korostaneita terveydenhuollon uudistuksia ja niiden perustelemiseen ja legitimoimiseen käytettyä tietopohjaa. Tulosten mukaan tietopohja on useimmiten ollut luonteeltaan anekdoottista ja vertailumaiden kokemuksiin perustuvaa. Lainsäädäntöesitysten tutkimuksellinen tietopohja oli usein niukkaa, eikä se perustunut tutkimusnäytön systemaattiseen arviointiin. Kansainväliset politiikkavirtaukset (”fashion following”) olivat varsin keskeisessä roolissa, eikä kontekstuaalisia seikkoja (l. suomalaisen terveydenhuoltojärjestelmän ominaispiirteet) välttämättä otettu kunnolla huomioon. *Elomäki ym. (2021)* puolestaan analysoivat pääministeri Sipilän hallituksen yritystä uudistaa perhevapautta järjestelmää. Heidän tulostensa mukaan uudistuksen valmistelussa taloustieteellinen tieto sai korostetun aseman, mikä näkyi muun muassa työryhmien jäsenyyksissä sekä kvantitatiivisiin ja tilastollisiin menetelmiin perustuvan taloustie-

teellisen tutkimuksen keskeisessä roolissa. Arviot kustannus- ja työllisyysvaikutuksista muodostivat neuvotteluissa keskeisimmän tietopohjan, kun taas sosiaalitieteellinen tutkimus perhevapaiden epätasaisesta jakautumisesta ja perhevapaiden käytön perusteista ei päässyt uudistuksen linjauksen perustaksi.

Kolmannen kategorian muodostava tutkimukset, jotka tarkastelevat sosiaali- ja terveyspolitiikan alueella tehtyjä rajatumpia lakihankkeita tai päätösprosesseja. *Kurko (2015; myös Kurko ym., 2012)* tutkii lääkelain muutosprosessia, jolla laajennettiin vuonna 2006 nikotiinikorvaustuotteiden myyntiä apteekkijakelusta päivittäistavara-kauppoihin, kioskeihin ja huoltoasemille. Hän havaitsee, että lainmuutosprosessissa olemassa olevaa tutkimusnäyttöä ei käytetty täysimääräisesti hyväksi ja sitä osin käytettiin valikoivasti. Lainvalmistelussa päätös perustui enemmän oletuksiin kuin varsinaiseen tutkimusnäyttöön. *Leppo ja Hecksher (2011)* tutkivat odottaville äideille kohdistettuja alkoholin käyttöä koskevia suosituksia Suomessa ja Tanskassa sekä niiden taustalla olevaa päätöksentekoa. He toteavat, että kummassakin maassa on omaksuttu politiikka, jossa raskaana olevia suosittelaa pidättäytymään alkoholista kokonaan. Tutkimuksessa todetaan kuitenkin, että tämä linjaus ei perustu olemassa olevaan tutkimusnäyttöön vaan pikemminkin varovaisuusperiaatteeseen. Suomen osalta havaitaan myös, että suositukset ja politiikkadokumentit valottivat hyvin niukasti suositusten perusteluja eikä niissä viitattu tutkimukseen eikä systemaattisia kirjallisuuskatsauksia laadittu.

Edelleen *St-Martin ym. (2018)* tarkastelevat sitä, miten tutkimusnäyttöä on hyödynnetty päätöksenteossa Suomessa, Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa, kun on päätetty siitä, sisällytetäänkö rotavirusrokotus kansalliseen rokotusohjelmaan. He havaitsevat, että eri maissa tutkimustietoa käytettiin ja tulkittiin eri tavoin ja että maat myös päätyivät erilaisiin päätöksiin, vaikka ne tulkitsivat samaa kansainvälistä tutkimustietoa omissa kansallisissa konteksteissaan. Suomen osalta todettiin, että kansainvälisen tutkimustiedon ohella hyödynnettiin myös Suomessa tehtyä tutkimusta. *Ylöstalo (2020a)* puolestaan tutkii feministisen (tutkimus)tiedon roolia politiikkanteossa

käyttämällä sukupuolitietoisien budjetoinnin aloitetta esimerkkinä. Artikkelin tulosten mukaan feministisen tiedon käyttö on ensi sijassa symbolista, sen preferoitu muoto on kvantitatiivinen ja uskottavia tiedon tuottajat ovat tasa-arvoasian-tuntijat ja ekonomistit.

Muut politiikkasektorit

Ylönen ym. (2020) tutkivat yhteisöverouudistuksiin kytkeytyneen tiedontuotannon muutoksia 1990-luvun alusta 2010-luvulle ja erityisesti vuosien 1993 ja 2014 verouudistuksiin liittyneitä asiantuntijatyöryhmiä ja tietopohjaa. Tutkimuksessa havaitaan, että yhteisöverotuksen osalta päätöksenteossa käytettävän tiedon painopiste on siirtynyt oikeustieteellisestä taloustieteelliseen tutkimustietoon. Muutoksen seurauksena tiedon rooli veropoliittisessa päätöksenteossa on muuttunut: oikeustieteelliseen tutkimukseen verrattuna taloustieteelliset vaikutusarviot antavat sisällöltään konkreettisempia suosituksia politiikkatoimille. Siirtymä merkitsi myös sitä, että talusteoreettisiin taustaoleuksiin perustuvat dynaamiset laskelmat (käyttäytymisvaikutukset) tulivat keskeiseksi osaksi suomalaista veropoliitiikan valmistelua. Poliittista päätöksentekoa kehystävä asiantuntijatieto on alkanut yhä konkreettisemmin määrittää veropoliitiikan sisältöä, ja näin ollen taloustieteen roolin korostumisella on myös ollut yhteisöveropoliittikkaa epäpoliitisoiva vaikutus.

Koulutuspolitiikan alueella *Pinheiron ym. (2017)* tutkimus tarkastelee korkeakoulujen fuusioita laajoina politiikkareformeina, ja niitä perustelleita ja niiden legitimoimintia käytettyä tietopohjaa. He havaitsevat, että kansainvälisillä esimerkeillä ja muiden maiden kokemuksilla oli keskeinen merkitys reformien perusteluiden tietopohjassa tutkitun tiedon sijasta.

Liikuntapolitiikan alueella *Hämäläinen ja Villa (2014)* tutkivat tutkimustiedon käyttöä viidessä liikuntapoliittisessa asiakirjassa (joista kolme valtioneuvostotasoisia) ja niiden valmistelussa. He havaitsevat, että asiakirjoissa tutkimustieto oli taustalla läsnä mutta eksplisiittisesti sitä tuotiin esiin vain vähän. Tutkimusten systemaattista erittelyä ei juuri tehty politiikkatoimien asiakirjojen valmisteluprosessien aikana. Työryhmiin

osallistuneiden asiantuntijoiden tieto oli usein suodattunut useaan kertaan siten, ettei tutkimuksellisen alkuperän erottelu ollut enää mahdollista. Tutkijat havaitsivat myös, että tutkimustietoa oli paljon saatavilla, mutta sen läpikäyminen ja poliittikkatoimen valmistelun tarpeisiin valikoiminen koettiin haasteelliseksi.

Kriminaalipolitiikan alueella Helmisen ym. (2019) tutkimuksessa tarkastellaan tutkijoiden osallistumista 147 kriminaalipoliittisen lainsäädäntöhankkeen valmisteluun vuosina 1991–2017. Hankkeiden valmisteluun oli dokumentoidusti osallistunut yhteensä 163 eri tutkijaa, ja ne sisälsivät yhteensä 883 jonkin tutkimustahon (tutkijan, $N = 818$ tai tutkimusorganisaation, $N = 65$) osallistumiskertaa. Tutkijoiden osallistumiskerroista ($N = 818$) valtaosa oli oikeustieteilijöiden (87 %), miesten (88 %) ja Helsingin yliopiston tutkijoiden osallistumisia (48 %). Tieteenaloista oikeustieteellä oli vallitseva rooli erityisesti eduskunnan valiokunnissa tapahtuneissa osallistumisissa (91 %) mutta myös ministeriössä tapahtuneissa osallistumisissa (78 %). Tutkimusorganisaation nimissä tapahtuneista osallistumisista ($N = 65$) eniten eli neljäsosa oli Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja vajaa viidesosa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen osallistumisia.

Noin kaksi kolmasosaa tutkimustahojen osallistumisista oli eduskunnan valiokunnissa tapahtuneita osallistumisia. Tutkijoiden osuus kaikista valiokunnissa annetuista lausunnoista ja kuulemisista ($N = 2936$) oli 20 %. Valiokunnista tutkijoita oli kuultu eniten lakivaliokunnassa, perustuslakivaliokunnassa ja hallintovaliokunnassa. Perustuslakivaliokunnassa tutkijoita oli myös kuultu eniten suhteessa muihin tahoihin, sillä tutkimustahojen kuulemiset muodostivat yli kaksi kolmasosaa kaikista perustuslakivaliokunnan kuulemisista.

Keskustelu ja johtopäätökset

Keskeisenä kiinnostuksen kohteena tässä artikkelissa on ollut tutkimustiedon hyödyntäminen valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksenteossa ja valmistelun tukena ja erityisesti se, mistä näkökulmista aihetta on tutkittu ja mitä tutkimus kertoo hyödyntämisen yleisyydestä. Artikkelin

lopuksi vedetään yhteen keskeisiä havaintoja ja pohditaan niiden luomaa näkymää tieteen ja päätöksenteon suhteeseen sekä aihepiirin tutkimustarpeisiin.

Tutkimuksen näkökulmat, hyödyntämisen yleisyys ja tutkimuksen tuottajat

Aiheeseen liittyvä tutkimus näyttäytyy kirjallisuuskatsauksen perusteella varsin moninaiselta. Tutkimusta on tehty monenlaisista näkökulmista ja erilaisilla lähestymistavoilla ja erilaisiin päätöksentekoprosesseihin ja -konteksteihin kytkeytyen. Tämä on yhtäältä rikkaus, mutta toisaalta moninaisuus on myös haaste. Esimerkiksi tutkimuksia, joissa toistettaisiin samantyyppisiä tutkimusasetelmia ei ole kovinkaan paljoa, jolloin tiedon kumuloituminen jää vähäisemmäksi. Tutkimusta siis tarvittaisiin enemmän.

Hyödyntämisen yleisyyden osalta osassa tutkimuksista päädytään määrällisiin arvioihin. Kuten artikkelin alussa todettiin, kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa määrällisiä arvioita on tehty hyvin vähän (ks. esim. Masood ym., 2020), mikä nostaa Suomea koskevien tutkimustulosten kiinnostavuutta. Eduskunnan valiokuntakuulemisten osalta tiedämme, että viimeisen neljännesvuosisadan aikana 7 % kuulemisista on ollut tutkijoiden kuulemisia (Seppänen ym., 2023). Edelleen konkreettisina numeerisina tuloksia saadaan esimerkiksi se, että hieman yli puolet hallituksen esityksistä sisältää vähintään yhden viittauksen tutkimustietoon (Nieminen ym., 2019), että 2000-luvulla valtioneuvoston työryhmissä tutkijoiden osuus työryhmien jäsenistä oli 6,4 % (*Holli & Turcka, 2021*) ja että 61 %:ssa eduskunnan yleisistuntokeskusteluista vedotaan tieteen auktoriteettiin (*Syväterä, 2020*). Tulokset ovat mielenkiintoisia ja arvokkaita, mutta samalla keskeiseksi kysymykseksi nousee niiden tulosten asettaminen jonkinlaiselle mittatikulle. Yksi mahdollisuus mittatikuksi olisi kansainvälinen vertailutieto, mutta sitä ei juurikaan tutkimuksissa tuoda esiin. Poikkeuksena tästä on lähinnä *Hollin ja Turkan (2021)* artikkeli, jossa kevyesti verrataan tilannetta Norjaan. Toinen hieman kansainvälistä vertailua sisältävä tutkimus on *Syväterä ym. (2023)*.

Toinen vaihtoehto eräänlaiseksi mittatikuksi olisi verrata tutkimuksen saamaa ”äänenpainoa” päätöksenteossa suhteessa muiden toimijoiden rooliin. Tästä on joissain tutkimuksissa esimerkkejä. Esimerkiksi tutkimustoimijoiden kuulemisten määrää eduskunnan valiokunnissa on suhteutettu muiden toimijoiden, kuten esimerkiksi ministeriöiden ja etujärjestöjen, antamien lausuntojen määrään (Nieminen ym., 2019). Tällaistaakaan suhteuttamista ei tutkimuksissa systemaattisesti tehdä, eikä se luonnollisesti ole kaikissa tapauksissa mahdollistakaan.

Kun varsinaiset mittatikut puuttuvat, tilanteen arvioiminen on haastavaa. Yleisenä arviona voisi kuitenkin esittää, etteivät edellä mainitut määrälliset tulokset välttämättä ole kovinkaan korkeita. Voisi ajatella, että mikäli päätöksentekoa tehdään tutkimustietoon vahvasti tukeutuen, tutkijoiden osuus eduskunnassa kuulluista asiantuntijoista voisi olla korkeampi kuin yksi kymmenesosa tai että tutkijoiden osuus työryhmäjäsenistä voisi olla suurempi kuin reilut 6 %. Toki on huomattava, ettei asiantilaa voida arvioida yksittäisten lukujen perusteella ja että lukuihin vaikuttavat monenlaiset tekijät, joita ei tässä ole mahdollista tarkastella.

Määrällisten tutkimusten ohella on myös laadullisia tutkimuksia, jotka valottavat kysymystä tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyydestä. Nämä ovat usein yksittäisiin tapaustutkimuksiin perustuvia tutkimuksia, joista osa kylläkin tarkastelee hyvin laajoja politiikkaprosesseja. Useammassa tällaisessa tutkimuksessa on päädytty siihen, ettei tutkimustiedon hyödyntäminen tarkastelluissa prosesseissa ole ollut systemaattista (esim. *Hilamo, 2021; Kurko, 2015; Pinheiro ym., 2017*). Osassa tutkimuksia tuloksena myös saadaan, että virkavalmistelussa tutkittua tietoa hyödynnetään mutta varsinaisessa poliittisessa päätöksenteossa ei niinkään (Silfverberg ym., 2018; Tuomisto ym., 2017). Tutkimuksissa havaitaan myös, että uudistuksia saatetaan oikeuttaa tutkitulla tiedolla, mutta toteutuksessa tutkitun tiedon rooli voi jäädä pienemmäksi (*Ylöstalo, 2020b*).

Kun huomioidaan kokonaisuutena sekä määrälliset ja laadulliset tutkimukset, muodostuu samansuuntainen kuva kuin yksittäisissä, laa-

joja aineistoja hyödyntäneissä kansainvälisissä tutkimuksissa. Näissä tuloksena usein on ollut se, että tutkimustietoa käytettiin ”kohtalaisesti” (Williamson, 2019) tai että löydettiin ”maltillista näyttöä” tutkimustiedon hyödyntämisestä (Masood ym., 2020). Mielenkiintoista on, että tutkimuksia, joissa olisi päädytty siihen, että tutkimustietoa käytettiin hyvin vahvasti päätöksenteon valmistelussa, ei Suomen osalta juurikaan löytynyt. Useat laadulliset tutkimukset päätyvät päinvastoin melko kriittiseen arvioon.

Kysymystä tutkimustiedon hyödyntämisen yleisyydestä voi pohtia myös yli ajan tapahtuneen muutoksen kautta. Ajallista muutosta tarkastelevia tutkimuksia on kuitenkin valitettavan vähän, ja tulokset osoittavat hieman eri suuntiin. Tutkimuksista systemaattisin tässä suhteessa on *Hollin ja Turkan (2021)* tutkimus, jonka mukaan tutkijoiden määrä valtioneuvoston laajapohjaisissa työryhmissä on vähentynyt ja asema heikentynyt. Toisaalta tutkijoiden osuus selvityshenkilöistä on noussut (*Holli, 2016*). Myös eduskunnan yleisistuntokeskusteluissa tieteeeseen vetoaminen on lisääntynyt (*Syväterä, 2020*), tutkimusviittaukset lakiteksteissä ovat lisääntyneet (Nieminen ym., 2019) ja valiokuntakuulemisissakin tutkijoiden osuus on hieman kasvanut (Seppänen ym., 2023). Lisäksi on yksittäisiä laadullisia havaintoja, joiden mukaan esimerkiksi ilmastopolitiikassa tieteellisistä argumenteista on tullut keskeisempiä (*Kukkonen & Ylä-Anttila, 2020*) ja tutkijoiden ja politiikan valmistelijoiden välinen vuorovaikutus on alkanut kehittyä vuorovaikutteisempaan suuntaan (*Saarela, 2020*).

Kuten kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella saattaa olettaa, tutkimuksissa tehtiin havaintoja myös tutkimustiedon valikoivasta käytöstä (policy-based evidence). *Saarelan (2019)* haastattelututkimuksessa bioenergia-politiikan alueella raportoitiin tutkimustiedon sivuuttamisesta ja osin arvioitiin tutkimustiedon valikoivan käytön olevan yleistäkin. Myös ympäristöpolitiikan (Silfverberg ym., 2018) ja terveyspolitiikan (*Kurko, 2015, s. 94–96*) alueelta havaittiin esimerkkejä tutkimustiedon valikoivasta käytöstä. Myös useat geneeriset tutkimukset toivat saman havainnon esiin (Jus-

silä, 2012; Leppänen ym., 2020; Slant ym. 2014; Tuomisto ym., 2017). Valikoiva käyttö näyttäisi liittyvän erityisesti tilanteisiin, joihin liittyy vahvoja poliittisia kantoja (Slant ym., 2014; Tuomisto ym., 2017). Huomionarvoista kuitenkin on, että räikeitä esimerkkejä (vrt. Cairney, 2019) politiikkapohjaisesta tiedosta ei tutkimuksissa kuitenkaan raportoitu. Arviot ilmiön yleisyydestä vaihtelivat.

Päätöksenteossa hyödynnetyn tutkimustiedon tuottajien osalta tutkimusten tulokset osoittavat selkeästi samaan suuntaan. Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että etenkin valtion tutkimuslaitoksilla on keskeinen, jopa ensisijainen, rooli tutkimustiedon tuottajana päätöksenteossa (esim. Jussila, 2012; *Kerkkänen, 2010; Levin, 2010; Nieminen ym. 2019; Pihlajamäki & Tynkkynen, 2011; Saarela & Söderman, 2015; Silfverberg ym., 2018; Slant ym., 2014*). Kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa tuloksena esitetään, että tutkimuslaitokset nousevat esiin tahoina, jotka ovat luotettuja tiedon tuottajia ja joista tutkimustietoa haetaan. Osassa tutkimuksissa myös yliopistot nousevat tutkimuslaitosten rinnalle, mutta nämä tutkimukset ovat määrällisesti vähemmistössä. Useammassa tutkimuksessa havainto oli, että tutkituissa politiikkaprosesseissa tiedon tuottajiksi ovat päässeet vain tietyt luottotoimijat (esim. *Pihlajamäki & Tynkkynen, 2011; Saarela & Söderman, 2015*).

Valtion tutkimuslaitosten keskeinen rooli tiedon tuottajana kytkeytyy vahvasti suomalaiseen tutkimusjärjestelmän ominaispiirteisiin ja poliittis-hallinnollisen päätöksenteon ja tutkimuksen institutionaaliseen organisoitumiseen (vrt. Nutley ym., 2010). Valtion tutkimuslaitosten roolina suomalaisessa järjestelmässä on nimenomaan tuottaa tutkittua tietoa hallinnonalojen päätöksenteon ja kehittämisen tueksi. Monissa muissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa, ei tutkimuslaitossektorilla ole perinteisesti ollut samanlaista roolia. Hieman yllättävää kuitenkin on, kuinka selkeästi tutkimuslaitosten asema suhteessa valtioneuvoston ja eduskunnan päätöksentekoon näyttäisi eroavan yliopistoista tässä tutkimuksessa löydettyjen tutkimusten perusteella.

Tieteen ja päätöksenteon suhde, tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimustarpeet

Kirjallisuuskatsauksen tutkimusten perusteella tutkimuksen ja päätöksenteon suhde näyttäytyy moninaiselta, vaihtelevalta ja varsin usein myös kontekstisidonnaiselta. Paikoin tutkittua tietoa on paljon, jopa liikaakin, kun taas paikoin sitä puuttuu tai olemassa oleva tutkimustieto ei ole relevanttia päätöksenteon kannalta. Mikäli relevanttia tutkittua tietoa ei ole valmiina, sitä ei aina ehditä tai kyetä hankkimaan. Tutkimusta hyödynnetään päätöksenteossa ja päätöksenteon valmistelussa ja siihen myös vedotaan eri vaiheissa, mutta samalla sitä käytetään ainakin ajoittain valikoivasti. Myös päätöksentekijät tunnistavat valikoivan käytön. Yhtäältä voisikin nähdä, että tutkitun tiedon ja päätöksenteon suhde määrittyy jokaisessa valmistelu- ja päätöksentekoprosessissa aina erikseen: on kustakin tilanteesta kiinni, miten tutkittua tietoa kyetään, halutaan ja onnistutaan kytkemään prosessiin mukaan. Lisäksi voisi arvioida, että tutkimustiedon ja päätöksenteon suhde näyttäytyy vähintäänkin osin suljetulta, eksklusiiviselta, sillä kirjallisuuskatsauksen perusteella usein perinteisillä, legitiimin aseman saavuttaneilla tutkimustahoilla on etulyöntiasema päätöksentekoprosesseissa. Tämä on tärkeä havainto, sillä se kuvastaa tilannetta, jossa osa tutkimustiedon tuottajista jää prosessien ulkopuolelle ja potentiaali hyödyntämättä.

Tutkimustiedon hyödyntämisen laajuus ja intensiteetti vaihtelevat tilanteittain. Kiinnostava kysymys onkin se, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tietystä valmistelu- ja päätöksentekoprosesseissa tutkittua tietoa hyödynnetään ja toisissa ei niinkään. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että muun muassa korkeampi koulutustaso (tutkijankoulutus) ja aiempi työkokemus tutkimusorganisaatioissa lisäävät politiikkavalmistelijoiden taipumusta hyödyntää tutkimustietoa työssään (ks. esim. *Kärkkäinen ym., 2022, s. 54; Thune & Gulbrandsen, 2018*), mutta hyödyntämiseen vaikuttavat varmasti hyvin monet muutkin, kuten esimerkiksi politiikkaorganisaatioon, -sektoriin ja -kontekstiin liittyvät, seikat. Tutkimustiedon ja päätöksenteon suhde on epäilemättä myös kaikkea muuta kuin lineaarinen:

valmistelu- ja päätöksentekoprosessit ovat usein hyvin moninaisia ja monimutkaisia ja näissä prosesseissa tutkimustieto voi kytkeytyä ja kietoutua siihen monin tavoin. Useimmiten tutkittu tieto myös suodattuu prosesseissa moneen kertaan ja monen toimijan kautta.

Artikkelin alussa viitattiin tutkimustiedon hyödyntämisen erilaisiin muotoihin, instrumentaaliseen, käsitteelliseen ja symboliseen hyödyntämiseen. Tässä artikkelissa ensisijaisena näkökulmana on ollut hyödyntämisen yleisyys, eikä tarkastelluista tutkimuksista useinkaan erotella hyödyntämisen muotoja edellä kuvatun jaotellun mukaisesti. Kuitenkin, kuten edellä todettiin, tutkimuksissa löydettiin näyttöä tutkimustiedon valikoivasta käytöstä omien poliittisten näkemysten tai jo tehtyjen päätösten perustelemiseksi. Tämän tyyppinen tutkimustiedon hyödyntäminen on hyvin lähellä symbolista käyttöä. Hyödyntämisen eri muotojen tarkempi analyysi olisikin hyvin tärkeää myös yleisyyden arvioinnin näkökulmasta: jos ajateltaisiin, että hyödyntäminen olisi laaja-alaisesti symbolista (esim. jo tehtyjä päätöksiä jälkikäteen legitimoivaa), niin on mahdollista, että päätöksenteon laatu ei välttämättä paranis, vaikka tutkimustiedon määrällinen hyödyntäminen lisääntyisikin. Osa tutkimuksista suhtautuukin jossain määrin kriittisesti tutkimustiedon hyödyntämiseen.

Lopuksi on hyvä pohtia hieman kirjallisuushaussa löydetyn ja katsaukseen valikoituneen tutkimuskirjallisuuden mahdollisia puutteita ja epävarmuuksia. Ensinnäkin katsauksen muodostama kokonaiskuva pohdittaessa on tärkeä pitää mielessä käsitellyn aineiston rajallisuus: aineisto käsittää 38 tutkimusta. Se on väistämättä varsin pieni määrä, kun puhutaan hyvin laajasta ilmiökokonaisuudesta. Tutkimusta on siis varsin vähän, mikä asettaa rajoituksia yleisten johtopäätösten tekemiselle. Toiseksi on selvää, että tutkimusmenetelmiin liittyy aina vahvuuksia ja heikkouksia. Kun esimerkiksi kyselyillä tai haastatteluilla tutkitaan tutkimustiedon hyödyntämistä, voi riskinä olla, että vastaajat haluavat antaa hyödyntämisestä todellisuutta paremman kuvan. Asiakirja-aineistojen ongelmana voi olla se, ettei niihin välttämättä systemaattisesti dokumentoida niiden laadinnassa hyödynnettyä tutkimuskirjal-

lisuutta eikä muuten kuvata valmistelussa tapahtunutta tutkimustiedon hyödyntämistä. Tämä on ilmeinen ongelma, jos esimerkiksi hallituksen esityksiä käytetään tutkimusaineistona.

Tutkimustiedon hyödyntämistä jää väistämättä piiloon. Tämä voi vaikuttaa tässä katsauksessa saatuihin tuloksiin. Tähän tutkimukseen valikoituneessa tutkimuskirjallisuudessa huomionarvoista on kuitenkin se, että valtaosassa tutkimuksia hyödynnettiin useantyyppisiä aineistoja. Kolmasosassa tutkimuksia hyödynnettiin sekä laadullisia että määrällisiä aineistoja. Pelkästään laadullisiin aineistoihin nojaavissa tutkimuksissa (N = 23, 61 %) hyödynnettiin useita laadullisia aineistotyyppisiä rinnakkain. Useiden aineistotyyppien hyödyntäminen tukee monipuolisen kuvan luomista ja osaltaan pienentää riskiä siitä, että yksi aineisto antaisi vinoutunutta näkymää tutkimuksen kohteeseen. Ehkä yhtenä puutteena aineistoon valikoituneessa kirjallisuudessa voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei uudenlaisia tutkimusmenetelmiä ja aineistoja, kuten esimerkiksi erilaisia suuria data-aineistoja hyödyntäviä tutkimuksia, juurikaan löytynyt. Esimerkiksi laajoja politiikkadokumenttien aineistopankkeja on jo olemassa, ja ne saattavat avata uudenlaisen mielenkiintoisen väylän analysoida tutkimustiedon käyttöä päätöksenteossa.

On myös huomioitava tarkasteltujen tutkimusten pitkäikäisyys: tutkimukset on julkaistu aikavälillä 2010–2023, mutta osassa tutkimuksista analysoidut aineistot voivat olla vanhempiakin. Näin ollen tutkimuksista muodostuva kuva ei välttämättä kuvaa yksioikoisesti nykyhetkeä vaan myös tilannetta pidemmän ajanjakson aikana, ja tilanne on saattanut joiltain osin jo muuttua.

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella on selvää, että aiheesta tarvitaan Suomessa lisää tutkimusta. Samalla on huomattava, että tutkimustiedon hyödyntäminen poliittisessa päätöksenteossa on varsin laaja tematiikka, ja kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksen perusteella aihepiiristä tiedetäänkin jo varsin paljon. Kansainvälinen tutkimus täydentää kotimaista tutkimusta teeman yleisemmän ymmärryksen vahvistamisessa, mutta suomalaisesta kontekstista konkreettisesti voivat luonnollisesti kertoa vain Suomen päätöksentekojärjestelmään liittyvät tut-

kimukset. Suomea koskevan tutkimuksen vahvistaminen olisi tärkeää muun muassa siksi, että tutkimustiedon hyödyntämistä päätöksenteon tukena voidaan edistää tutkimustietoon pohjautuen. Tarvitaan sekä geneerisiä tutkimuksia että eri politiikkasektoreita ja niiden päätöksentekoprosesseja tarkastelevia tutkimuksia. Tärkeää olisi myös, että vertaisarvioituja tutkimuksia olisi enemmän, sillä niihin pohjautuva näyttö on vahvempaa ja niiden painoarvo tieteellisessä keskustelussa on luonnollisesti suurempi.

Olemassa olevassa tietopohjassa on kuitenkin selkeitä aukkoja. Esimerkiksi sellaista tutkimusta, joka analysoisi päätöksentekijöiden (ministereiden) suhdetta tutkittuun tietoon, ei tällä hetkellä ole. Miten ministerit työssään hyödyntävät tutkittua tietoa? Mikä on esimerkiksi erityisavustajien rooli tässä? Mitä lähteitä ministerit käyttävät tutkitun tiedon saamiseksi? Yleisemmin ottaen yksittäiset tutkimukset ovat usein pistemäisiä ja tarkkarajaisia ja luonnollisesti päätöksenteon ja tutkimuksen laajasta rajapinnasta vain pienen osan kattavia. Ehkä ideaalitapauksessa olisi mahdollista laatia pitkäjänteisempi tutkimusohjelma tai -agenda, jolla voitaisiin lähteä tarkastelemaan päätöksenteon ja tutkimustiedon rajapintaa kokonaisvaltaisemmasta ja systemaattisesti mietitystä lähtökohdasta käsin.

Tärkeä näkökohta, joka olemassa olevista tutkimuksista usein puuttuu, on tutkimuksen vaikutavuus päätöksentekoon. Tutkimukset useimmiten tarkastelevat sitä, missä määrin tutkimustieto on ”läsnä” valmistelu- ja päätöksentekoprosesseissa. Vähemmän on tutkimuksia, jotka avaavat sitä, miten tutkimustieto viime kädessä on päätöksentekoon vaikuttanut. Tämänkaltaisten tutkimusten vähyteen on varmasti monia syitä, joista metodologiset haasteet ovat varmasti yksi keskeinen. Kuitenkin voisi ajatella, että tarkat tapaus tutkimukset, kuten esimerkiksi sote-uudistusta analysoiva tutkimus (Hiilamo, 2021), voisivat olla ensimmäinen askel tähän suuntaan. Niitä olisi hyvä kohdistaa juuri isoihin ja merkittäviin päätöksentekoprosesseihin, joilla on keskeistä yhteiskunnallista merkitystä. ■

Viitteet

- 1) Pro gradu -tutkielmat suljettiin tässä vaiheessa lähtökohtaisesti katsauksen ulkopuolelle.
- 2) Tutkimuksessa havaintoyksikkönä on hallituksen esityksen yhdessä osiossa olleet viittauskokonaisuudet, jotka saattoivat sisältää useiden eri tahojen tuottamia tutkimusviitteitä. Tiedontuottajat jaoteltiin luokkiin hallinto, akateeminen, muu ja useita. Luokittelu on jossain määrin epätarkka, sillä varsin suuri osuus (21 %) havainnoista luokiteltiin luokkaan ”useita tiedontuottajia”. Tämä luokka saattoi siis sisältää myös esimerkiksi akateemisia tiedontuottajia.
- 3) Kevään 2023 hallitusneuvotteluissa linjattiin VN TEAS-toiminnan lakkauttamisesta. Syksyn 2024 budjettiriihessä hallitus päätti uudesta kuuden miljoonan euron määrärahasta valtioneuvoston päätöksentekoa tukevaan tutkimustoimintaan.
- 4) Tutkijoiden osallistumisesta valiokuntakuulemisiin on tehty useita pro gradu -tutkielmia. Niiden tulokset ovat pitkälti samansuuntaisia kuin tässä esitettyjen tulosten.

Lähteet

- AMARA, N., OUMET, M. & LANDRY, R. (2004). New evidence on instrumental, conceptual, and symbolic utilization of university research in government agencies. *Science Communication*, 26(1), 75–106. <https://doi.org/10.1177/1075547004267491>
- AULA, V. & KONTTINEN, L. (2020). Miten kansaa edustetaan? Selvitys kansanedustajien työstä eduskuntatyön uudistamiseksi. Sitra. <https://www.sitra.fi/wp/wp-content/uploads/2020/02/miten-kansaa-edustetaan.pdf>
- BARON, J. (2018). A brief history of evidence-based policy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 678(1), 40–50. <https://doi.org/10.1177/0002716218763128>
- CAIRNEY, P. (2019). The UK government’s imaginative use of evidence to make policy. *British Politics*, 14(1), 1–22. <https://doi.org/10.1057/s41293-017-0068-2>
- CRITICAL APPRAISAL SKILLS PROGRAMME. (2018). *CASP qualitative checklist*. <https://casp-uk.net/casp-tools-checklists/>
- ELOMÄKI, A., MUSTOSMÄKI, A. & KOSKINEN SANDBERG, P. (2021). The sidelining of gender equality in a corporatist and knowledge-oriented regime: the case of failed family leave reform in Finland. *Critical Social Policy*, 41(2), 294–314. <https://doi.org/10.1177/0261018320947060>

- EXLIBRIS. (2014). *Summon: Provider Content in the Central Discovery Index*. https://knowledge.exlibrisgroup.com/Summon/Product_Documentation/Overview_of_The_Summon_Service/Central_Discovery_Index/Summon%3A_Provider_Content_in_the_Central_Discovery_Index
- HADDAWAY, N., BETHEL, A., DICKS, L. KORICHEVA, J., MACURA, B., PETROKOFKY, G. PULLIN, A., S., SAVILAAKSO, S. & STEWART, G. B. (2020). Eight problems with literature reviews and how to fix them. *Nature Ecology Evolution*, 4, 1582–1589. <https://doi.org/10.1038/s41559-020-01295-x>
- HEAD, B. (2015). Toward more “evidence-informed” policy making? *Public Administration Review*, 76(3), 472–484. <https://doi.org/10.1111/puar.12475>
- HELMINEN M., LUNDELL, S. & ALVESALO-KUUSI, A. (2019). *Tutkittu tieto kriminaalipoliittisissa lakihankkeissa*. Suomen kulttuurirahasto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021042825074>
- HILAMO, H. (2021). Tutkimukseen perustuvan asiantuntijatiedon käyttö päätöksenteossa: esimerkkinä sote-uudistus. *Hallinnon tutkimus*, 40(2), 111–128. <https://doi.org/10.37450/ht.110879>
- HILDÉN, M. (2011). The evolution of climate policies – the role of learning and evaluations. *Journal of Cleaner Production*, 19(16), 1798–1811. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.05.004>
- HOLLI, A. (2016). Selvityshenkilöt uudella vuosituhannella: Tutkimus selvityshenkilöinstituution piirteistä ja muutostrendeistä 1990-luvulta nykypäivään. *Hallinnon tutkimus*, 35(1), 5–23.
- HOLLI, A. & TURKKA, S. (2021). Tieteen muuttuva rooli korporatistisessa neuvonannossa: pitkäjäsenanalyysi tutkijoiden asemasta ministeriöiden valmistelutyöryhmissä 1980–2018. *Politiikka*, 63(1), 54–81. <https://doi.org/10.37452/politiikka.98500>
- HÄMÄLÄINEN, R.-M. & VILLA, T. (2014). Tutkimustiedon käyttö terveyttä edistävien liikunnan politiikkatoimien valmistelussa. *Liikunta ja tiede*, 51(1), 36–43.
- JUSSILA, H. (2012). *Päätöksenteon tukena vai hyllyssä pölytyymässä? Sosiaalipoliittisen tutkimustiedon käyttö eduskuntatyössä*. Kelan tutkimusosasto.
- KERKKÄNEN, A. (2010). *Ilmastonmuutoksen hallinnan politiikka*. Kansainvälisen ilmastokysymyksen haltuunotto Suomessa. Tampere University Press.
- KILPELÄINEN, K., KOPONEN, P., TOLONEN, H., KOSKINEN, S., BORODULIN, K. & GISSLER, M. (2019). From monitoring to action: utilising health survey data in national policy development and implementation in Finland. *Archives of Public Health*, 77(48). <https://doi.org/10.1186/s13690-019-0374-9>
- KIVISTÖ, J., KOHTAMÄKI, V., LILJA, E., LYYTINEN, A., TIRRONEN, J., HOLMBERG, K. & TERÄSAHDE, S. (2022). *Strategisen tutkimuksen rahoitusinstrumentin arviointi*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-487-3>
- KONTULA, A. (2018). *Eduskunta. Ystäviä ja vihamiehiä*. Into.
- KUKKONEN, A. & YLÄ-ANTTILA, T. (2020). The science-policy interface as a discourse network: Finland’s climate change policy 2002–2015. *Politics and Governance*, 8(2), 200–214. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i2.2603>
- KURKO, T. (2015). *Deregulation of nicotine replacement therapy products in Finland: reasons for pharmaceutical policy changes and reflections on smoking cessation practices* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1223-1>
- KURKO, T., SILVAST, A., WAHLROOS, H., PIETILÄ, K. & AIRAKSINEN, M. (2012). Is pharmaceutical policy evidence-informed? A case of the deregulation process of nicotine replacement therapy products in Finland. *Health Policy*, 105(2–3), 246–255. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2012.02.013>
- KÄRKKÄINEN, T., LAURONEN, J.-P. & MUHONEN, R. (2022). *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnassa tuotetun tiedon hyödyntäminen valmistelun ja päätöksenteon tukena*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022101962593>
- LEPPO, A. & HECKSHER, D. (2011). The rise of the total abstinence model. Recommendations regarding alcohol use during pregnancy in Finland and Denmark. *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift*, 28(1), 7–27. <https://doi.org/10.2478/v10199-011-0002-7>
- LEPPÄNEN, J., AULA, V. & KONTTINEN, L. (2020). *Miten tietoa käytetään päätöksenteossa? Selvitys kansanedustajien tiedonkäytöstä lainsäädäntötyöhön liittyvässä päätöksenteossa*. Sitra.
- LEVIN, K. (2010). *Protecting biodiversity in a changing climate: the role of science in adaptation policy advancement*. Yale University.
- MASOOD, S., KOTHARI, A. & REGAN, S. (2020). The use of research in public health policy: a systematic review. *Evidence & Policy*, 16(1), 7–43. <https://doi.org/10.1332/174426418X15193814624487>
- NEWMAN, J. CHERNEY, A. & HEAD, B. (2017). Policy capacity and evidence-based policy in the public service.

- Public Management Review*, 19(2), 157–174. <https://doi.org/10.1080/14719037.2016.1148191>
- NIEMINEN, K., ALASUUTARI, N., KAUTTO, P., SAARELA, S.-P., JÄRVIKANGAS, I., HILTUNEN, E. & RANTALA, K. (2019). Tutkimustiedon hyödyntämisen hyvät käytännöt lainvalmistelussa: kohti parempaa sääntelyä? Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-741-3>
- NUTLEY, S., MORTON, S., JUNG, T. & BOAZ, A. (2010). Evidence and policy in six European countries: diverse approaches and common challenges. *Evidence & Policy*, 6(2), 131–144. <https://doi.org/10.1332/174426410X502275>
- OECD (2020). *Building capacity for evidence-informed policy-making*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/86331250-en>
- OLIVER, K., LORENC, T. & INNØR, S. (2014). New directions in evidence-based policy research: a critical analysis of the literature. *Health Research Policy and Systems*, 12(1), 34. <https://doi.org/10.1186/1478-4505-12-34>
- ORTON, L., LLOYD-WILLIAMS, F. & TAYLOR-ROBINSON, D. (2011). The use of research evidence in public health decision making processes: systematic review. *PloS One*, 6(7), e21704. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021704>
- PARKHURST, J. (2017). *The politics of evidence: from evidence-based policy to the good governance of evidence*. Taylor & Francis.
- PETTICREW, M. & ROBERTS, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences*. Blackwell Publishing.
- PIHLAJAMÄKI, M. & TYNKKYNYNEN, N. (2011). The challenge of bridging science and policy in the baltic sea eutrophication governance in Finland: the perspective of science. *AMBIO*, 40(2), 191–199. <https://doi.org/10.1007/s13280-010-0130-4>
- PILLI-SIHVOLA, K., VAN OORT, B., HANSSSEN-BAUER, I., OLLIKAINEN, M., RUMMUKAINEN, M. & TUOMENVIRTA, H. (2015). Communication and use of climate scenarios for climate change adaptation in Finland, Sweden and Norway. *Local Environment*, 20(4), 510–524. <https://doi.org/10.1080/13549839.2014.967757>
- PINHEIRO, R., NORDSTRAND BERG, L., KEKÄLE, J. & TYNKKYNYNEN, L.-K. (2017). Exploring the interplay between ‘fashion’ and ‘evidence-based’ policy: A comparative account of higher education and health care in the Nordics. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 21(1), 33–55. <https://doi.org/10.58235/sjpa.v21i1.14884>
- RAIVIO, K. (2014). *Näyttöön perustuva päätöksenteko – suomalaisen neuvonantojärjestelmä*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-135-0>
- SAARELA, S.-R. (2019). From pure science to participatory knowledge production? Researchers’ perceptions on science–policy interface in bioenergy policy. *Science & Public Policy*, 46(1), 81–90. <https://doi.org/10.1093/scipol/scy039>
- SAARELA, S.-R. (2020). *In between two worlds? Science-policy interaction in Finnish environmental governance* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5933-5>
- SAARELA, S.-R. & SÖDERMAN, T. (2015). The challenge of knowledge exchange in national policy impact assessment – a case of Finnish climate policy. *Environmental Science & Policy*, 54, 340–348. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.07.029>
- SEPPÄNEN, J.-T., NOKELAINEN, O., NYGÅRD, S. & OJALA, J. (2023). Kuuleeko eduskunta tieteenekijöitä? *Tieteessä tapahtuu*, 41(3), 6–14.
- SILFVERBERG, O., HUOTARI, E. & KOLEHMAINEN, L. (2018). *Ympäristötutkimuksen ja päätöksenteon saumakohdassa: Miten parantaa tieteellisen ympäristötiedon vaikuttavuutta? Ympäristötiedon foorumi*. https://www.ymparistotiedonfoorumi.fi/wp-content/uploads/2018/12/Ymparistotutkimus_paatoksenteossa_YTFselvitys-1.pdf
- SLANT, O., RANTALA, K. & KAUTTO, P. (2014). *Vaikuttavaa vaikutusarviointia? Vaikutusarvioinnin merkitys lainvalmisteluprosessissa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- ST-MARTIN, G., LINDSTRAND, A., SANDBU, S. & KØLSEN FISCHER, T. (2018). Selection and interpretation of scientific evidence in preparation for policy decisions: a case study regarding introduction of rotavirus vaccine into national immunization programs in Sweden, Norway, Finland, and Denmark. *Frontiers in Public Health*, 6. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2018.00131>
- STRASSEIM, H. & KETTUNEN, P. (2014). When does evidence-based policy turn into policy-based evidence? Configurations, contexts and mechanisms. *Evidence & Policy*, 10(2), 259–277. <http://dx.doi.org/10.1332/174426514X13990433991320>
- SYVÄTERÄ, J. (2020). Tieteen monitahoinen auktoriteetti: Analyysi eduskunnan uutta lainsäädäntöä koskevista keskusteluista. *Sociologia*, 57(1), 44–64.
- SYVÄTERÄ, J., RAUTALIN, M. & KUSTÁN MAGYARI, A. (2023). From where do legislators draw scientific knowledge? Organizations as scientific authorities in four countries’ parliamentary debates. *The British Journal of Sociology*, 74(2), 222–240. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12989>

- THUNE, T. & GULBRANDSEN, M. (30.11.2018). *Exploring the use of research in policy making: insights from the literature and a pilot survey*. OSIRIS Blog. <https://www.sv.uio.no/tik/english/research/centre/osiris/osirisblog/resinpolicy.html>
- TUOMISTO, J., MUURINEN, R., PAAVOLA, J.-M., ASIKAINEN, A., ROPPONEN, T. & NISSLÄ, J. (2017). *Tiedon sitominen päätöksentekoon*. Valtioneuvoston kanslia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-386-6>
- VALTONEUVOSTO. (2013). Valtioneuvoston periaatepäätös valtion tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistukseksi. 5.9.2013.
- VALTONEUVOSTO. (2019). *Osallistava ja osaava Suomi. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- VALTONEUVOSTO. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- VALTONEUVOSTON KANSLIA. (2011). *Poliittisen päätöksenteon tietopohjan parantaminen – tavoitteet todeksi*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5896-61-9>
- WAGNER, P., YLÄ-ANTTILA, T., GRONOW, A., OCELÍK, P., SCHMIDT, L. & DELICADO, A. (2020). Information exchange networks at the climate science-policy interface: evidence from the Czech Republic, Finland, Ireland, and Portugal. *Governance*, 34(1), 211–228. <https://doi.org/10.1111/gove.12484>
- WEISS, C. (1979). The many meanings of research utilization. *Public Administration Review*, 39(5), 426–431. <https://doi.org/10.2307/3109916>
- WILLIAMSON, A., MAKKAR, S. & REDMAN, S. (2019). How was research engaged with and used in the development of 131 policy documents? Findings and measurement implications from a mixed methods study. *Implementation Science*, 14(1). <https://doi.org/10.1186/s13012-019-0886-2>
- YIN, Y., GAO, J., JONES, B. F. & WANG D. (2021). Coevolution of policy and science during the pandemic. *Science*, 371(6525), 128–130. <https://doi.org/10.1126/science.abe3084>
- YLÖNEN, M., JAAKKOLA, J., SAARI, L. & HIILAMO, H. (2020). Näyttöperusteisuus ja yritysten verotus: ekonomismin nousu suomalaisen yhteisöveropolitiikan tiedontuotannossa. *Poliittinen talous*, 8(1), 27–69. <https://doi.org/10.51810/pt.96159>
- YLÖSTALO, H. (2020a). Depoliticisation and repoliticisation of feminist knowledge in a Nordic knowledge regime: The case of gender budgeting in Finland. *Nordic Journal of Women's Studies*, 28(2), 126–139. <https://doi.org/10.1080/08038740.2020.1727008>
- YLÖSTALO, H. (2020b). The role of scientific knowledge in dealing with complex policy problems under conditions of uncertainty. *Policy and Politics*, 48(2), 259–276. <https://doi.org/10.1332/030557319X15707904457648>
- ZARDO, P. & COLLIE, A. (2015). Type, frequency and purpose of information used to inform public health policy and program decision-making. *BMC Public Health*, 15, 381. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1581-0>

Yritysyhteistyö ihmistieteissä

– haasteet, hyödyt ja edistävät tekijät

Outi Vanharanta ja Petro Poutanen

Tämä artikkeli esittelee yritysyhteistyötä ihmistieteissä selvittäneen kyselyn tuloksia. Kyselyyn osallistui 137 tutkijaa suomalaisista yliopistoista ja tutkimuslaitoksista sekä yritysedustajia eri toimialoilta. Kyselyllä selvitettiin tutkijoiden ja yritysten kokemuksia yhteistyöstä ihmistieteiden ja yritysten välillä sekä näkemyksiä tavoista, joilla yhteistyötä voitaisiin edistää. Tulosten mukaan ihmistieteilijät näkevät yhteistyön tarjoavan mahdollisuuksia verkostoitumiseen ja tutkimuksen vaikuttavuuden lisäämiseen. Yhteistyötä tukisivat joustavat rahoitusmallit ja rakenteet, jotka helpottaisivat yhteistyön aloittamista. Yritykset puolestaan näkevät ihmistieteillä merkittävän roolin tulevaisuuden liiketoiminta-asteiden ratkaisemisessa.

Johdanto

Elinkeinoelämässä inhimilliset arvot sekä ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden kysymykset ovat nousseet yhä keskeisempään rooliin organisaatioiden toiminnan kehittämisessä (Heikkilä & Niiniluoto, 2016; Mahnke ym., 2023). Lisäksi ihmistieteiden rooli esimerkiksi älykkäiden teknologioiden kehittämisessä ja niihin liittyvien riskien hallinnassa on tunnustettu merkitykselliseksi (Saariluoma & Onikki-Rantajääskö, 2021). Yrityksiltä kuitenkin usein puuttuu näiden kysymysten käsittelyyn tarvittava syvälinen tutkimukseen perustuva tieto, menetelmäosaaminen ja henkilöresurssit (esim. Rinaldi ym., 2018). Yhteistyö tutkijoiden kanssa on yksi keino saada tarvittavaa tietoa ja osaamista hyödynnettäväksi organisaatiossa, ja toisaalta se on mahdollisuus edistää akateemisen tutkimuksen vaikuttavuutta (Nutley ym., 2007; Ross ym., 2003). Eniten vaikutuksia syntyy silloin, kun molemmat osapuolet osallistuvat tutkimuksen suunnitteluun ja uuden tiedon tuottamiseen yhdessä (Gibbons ym. 1994; Muhonen ym., 2020; Tjørring & Nielsen, 2023).

Aikaisemmassa tutkimuksessa on tunnustettu moninaisia tutkijoiden ja yritysten yhteistyötä

jarruttavia haasteita ja estäviä tekijöitä, kuten ajan puute, kohtaanto-ongelmat sekä osaamisen ja motivaation puute (Cherney, 2015; Hughes ym., 2011). Lisäksi aikaisempi tutkimus on tarkastellut tekijöitä, jotka kannustavat tutkijoita hakeutumaan yhteistyöhön yritysten kanssa (Dan, 2013; Franco & Haase, 2015; Hasanefendic ym., 2016; Hughes ym., 2011; Jacob & Jabrane, 2018). Ihmistieteisiin keskittyntä aikaisempaa tutkimusta on niukalti, mutta esimerkiksi Hughesin ym. (2011) Yhdistyneessä kuningaskunnassa tehdyssä humanistisiin aloihin keskittyvässä tutkimuksessa ei havaittu merkittäviä eroja humanististen tieteiden ja muiden tieteenalojen tutkijoiden motivaatiotekijöiden osalta. Tärkein motivoiva tekijä tieteenalasta riippumatta oli mahdollisuus saada näkemyksiä omaan tutkimukseen.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että ihmistieteiden tutkijoiden ja yritysten välistä yhteistyötä tehdään vähemmän kuin esimerkiksi luonnontieteissä ja teknisissä tieteissä (esim. Kotiranta ym., 2020). Yhteistyön edellytykset myös eroavat kansallisen kontekstin mukaan, minkä vuoksi on mielenkiintoista selvittää, min-kälaisia näkemyksiä ja kokemuksia suomalaisilla tutkijoilla ja yrityksillä on yhteistyön mahdollisuuksista. Tutkijoiden ja yritysten näkemyksen

esiin tuominen on tärkeää, jotta voimme ymmärtää syvällisemmin yhteistyötä tukevia mekanismeja tutkimusorganisaatioiden ja yritysten tasolla. Artikkelini myös pyrkii aineiston pohjalta tunnistamaan, millaisten konkreettisten tekijöiden avulla yhteistyön esteitä voitaisiin purkaa ja haasteita selättää.

Tämän artikkelin empiirinen aineisto koostuu yritys yhteistyötä ihmistieteissä selvittäneen kyselyn tuloksista. Verkkokyselyyn vastasi suomalaisissa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa työskenteleviä ihmistieteiden tutkijoita sekä eri kokoisten ja eri toimialoilla toimivien yritysten edustajia (N = 137). Kyselyn avulla selvitimme tutkijoiden ja yritysten näkemyksiä ja kokemuksia siitä, mitkä tekijät edistävät yhteistyötä ja minkälaisin rakentein ja käytännöin yhteistyön käynnistämistä voitaisiin tukea.

Seuraavassa luvussa käsittelemme yritys yhteistyötä koskevaa aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta. Tämän jälkeen esittelemme kyselytutkimuksen menetelmät ja tulokset. Päätämme artikkelin kyselytutkimuksesta tehtäviin johtopäätöksiin. Lisäksi pohdimme tapoja, joilla yritys yhteistyötä ihmistieteissä voitaisiin edistää.

Yritysyhteistyö ihmistieteissä

Tutkijoiden ja yritysten välisestä yhteistyöstä on monenlaisia hyötyjä akateemiselle yhteisölle, yrityksille ja laajemmin yhteiskunnalle (Banal-Estañol ym., 2015; Broström, 2012; Fini ym., 2018), ja sitä voidaan näin ollen pitää keskeisenä mekanismina tutkimuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi. Tutkimusyhteistyön kautta yritykset saavat käyttöönsä osaamista ja uusia menetelmiä, mikä edistää uusien ratkaisujen löytämistä ja innovatiivisuutta (Broström, 2012; Fini ym., 2018). Samaan aikaan yhteistyö tarjoaa tutkijoille pääsyn tietoon ja esimerkiksi organisaation prosesseihin ja näin syntyvää ymmärrystä voidaan hyödyntää sekä tutkimuksessa että opetuksessa (Banal-Estañol ym., 2015; Broström, 2012; Fini ym., 2018). Aikaisemmassa tutkimuksessa tutkijoiden motiiveista käynnistää yhteistyötä yritysten kanssa on korostunut mahdollisuus kehittää omaa työtä (Hughes ym., 2011). Yhteistyö yritysten kanssa ohjaa tutkimusta tunnistamaan ja

käsittelemään käytännön näkökulmasta keskeisiä kysymyksiä, ja näin ollen motivaatio hakeutua yritys yhteistyöhön voi kummuta esimerkiksi tarpeesta löytää uusia tutkimusideoita (Dan, 2013) tai merkityksellisyyttä omalle tutkimukselle (Jacob & Jabrane, 2018). Lisäksi yhteistyötä motivoivat mahdolliset myönteiset uravaikutukset (Franco & Haase, 2015) ja mahdollisuus kehittää opetusta esimerkiksi siten, että se edistää opiskelijoiden työelämäkyvykkyyksiä (Hasanefendic ym., 2016).

Yhteistyö akateemisten tutkijoiden ja yritysten välillä voi saada monenlaisia muotoja luennoinnista, konsultoinnista ja opinnäytetöiden ohjauksesta tilaustutkimuksiin ja yhteisiin tutkimus- ja kehityshankkeisiin (t&k) (Abreu & Grinevich, 2013). Ihmistieteissä yhteistyö on tyypillisesti painottunut luennointiin ja konsultointiin ja erilaisiin epäformaaleihin yhteistyön muotoihin (Olmos-Peñuela ym., 2014b). Formaali yhteistyö t&k-hankkeiden puitteissa sekä niin sanotut kaupalliset yhteistyön muodot, kuten patentit ja lisenssit, ovat harvinaisempia kuin esimerkiksi luonnontieteissä ja teknisissä tieteissä (Kotiranta ym., 2020; Olmos-Peñuela ym., 2014b) siitä huolimatta, että yrityksissä ihmistieteellisen osaamisen tarve on tunnistettu. Antropologista osaamista on hyödynnetty innovaatio toiminnassa usean vuosikymmenen ajan (esim. Squires, 2021), ja esimerkiksi psykologisen osaamisen merkitys tekoälyä hyödyntävien sovellusten kehittämisessä on tunnistettu (Piloto ym., 2022).

Luonnontieteissä ja teknisissä tieteissä tutkimuksen vaikutukset ja vaikuttavuus ovat helpompia osoittaa esimerkiksi määrällisesti mitattavissa olevin liiketaloudellisin tuloksin. Ihmistieteille tyypilliset laadulliset vaikutukset eivät sen sijaan ole yhtä suoraviivaisesti ennakoitavissa ja todennettavissa. Ihmistieteen tutkijoiden itsensäkin on usein vaikeaa artikuloida tutkimuksensa vaikutuksia (Muhonen & Tellman, 2022), ja tulosten soveltaminen liike-elämän kontekstiin voi olla ongelmallista (esim. Vacher, 2023). Ihmistieteellisen tutkimuksen käytännön soveltamista on liike-elämässä toimivien myös vaikeaa ymmärtää (Hughes, 2012; Heikkilä & Niiniluoto, 2016; Vacher, 2023). Yritys yhteistyöhön suunnatut rahoitusmallit tukevat pääasiassa laajoja monitie-

teisiä hankkeita ja korostavat vaatimusta mitattavista vaikutuksista elinkeinoelämään (Borlaug & Langfeldt, 2020). Koska ihmistieteiden tutkijoiden panos kohdistuu todennäköisemmin toimintaan, joka ei suoraan johda uusien palvelujen tai tuotteiden kehittämiseen ja sitä kautta yritysten liikevaihdon kasvattamiseen, yhteistyön muodot saattavat omalta osaltaan rajata ihmistieteiden tutkijoita pois tämän tyyppisen rahoituksen piiristä.

Myös lukuisia muita yhteistyön vähäisyyteen vaikuttavia tekijöitä on tunnistettu. Tyypillisimpiä tutkijoiden kokemia esteitä yhteistyölle ovat kohtaanto-ongelma, ajan puute ja toiminnan eriävät aikajänteet, yhteistyöhön liittyvä byrokraatia sekä puutteelliset resurssit yhteistyön tukemiseksi tutkimusorganisaatiossa (Cherney, 2015; Hughes ym., 2011). Myös motivaation puute on yksi tekijä, koska yritys yhteistyö ei kuulu niihin aktiviteetteihin, joista tutkijoita yliopistoissa tyypillisesti palkitaan (Hughes ym., 2011). Myös akateemista tutkimusta ja yritysmaailmaa ohjaavien intressien eroavaisuudet koetaan haasteeksi. Julkaisu tavoitteet ohjaavat akateemista tutkimusta, kun taas taloudellisen hyödyn tavoittelu ohjaa yrityksiä, jolloin akateemisten tavoitteiden ja kumppaniorganisaation odotusten yhteensovittaminen voi olla hankalaa (Jacob & Jabrane, 2018; Vacher, 2023). Yritysyhteistyölle on myös tunnusomaista, että tiedon jakamiseen ja tulosten julkaisemiseen liittyy usein kilpailullisia syistä rajoitteita, mikä voi hidastaa tai jopa estää tutkimustulosten julkaisemisen (D'Este ym., 2013). Yritysyhteistyö herättääkin usein huolta akateemisen vapauden vaarantumisesta (Orazbayeva ym., 2019). Lisäksi kiinnostus yksityisellä sektorilla työskentelyä kohtaan on ihmistieteiden tutkijoiden keskuudessa vähäistä verrattuna luonnontieteisiin ja teknisiin tieteisiin (Schneiderberg ym., 2021), mikä saattaa osaltaan selittää eri tieteenalojen eroja yritysyhteistyön aktiivisuudessa. Tämä heijastuu myös esimerkiksi siinä, että kaupallisten sovel-

luskohteiden etsiminen omalle tutkimukselle on ihmistieteissä selkeästi vähäisempää kuin esimerkiksi teknisissä tieteissä (Kotiranta ym., 2020).

Yritysten näkökulmasta humanistiset tieteet ja yhteiskuntatieteet ovat tyypillisesti vieraampia aloja kuin luonnontieteet ja tekniset tieteet, mikä voi selittää yritysten vähäistä kiinnostusta etsiä yhteistyömahdollisuuksia (Heikkilä & Niiniluoto, 2016; Hughes, 2011). Yhteistyö edellyttää yrityksiltä sitoutumista ja panostuksia, jolloin yhteistyön hyötyjen ymmärtäminen ja niiden kommunikointi yrityksessä ymmärrettävällä tavalla on välttämätöntä (Cherney, 2015). Puutteellinen ymmärrys yhteistyön hyödyistä ja vajavainen käsitys siitä, miten yhteistyöhön akateemisten kumppanien kanssa tulisi ryhtyä, ovatkin mai-

IHMISTIETEILLE TYYPILLISET
LAADULLISET VAIKUTUKSET
EIVÄT SEN SIJAAN OLE YHTÄ
SUORAVIIVAISESTI ENNAKOI-
TAVISSA JA TODENNETTAVISSA.
IHMISTIETEEN TUTKIJOIDEN
ITSENSÄKIN ON USEIN VAIKEAA
ARTIKULOIDA TUTKIMUK-
SENSA VAIKUTUKSIA (MUHO-
NEN & TELLMAN, 2022), JA
TULOSTEN SOVELTAMINEN
LIIKE-ELÄMÄN KONTEKSTIIN
VOI OLLA ONGELMALLISTA
(ESIM. VACHER, 2023).

nittu syiksi, joiden vuoksi yritykset eivät ole hankkiutuneet yhteistyöhön ihmistieteiden tutkijoiden kanssa (Hughes, 2011).

Tyypillisiä yritysten kokemia haasteita tutkimusyhteistyössä ovat erilaisesta ammattikielestä johtuvat kommunikaatio-ongelmat ja tutkijoiden puutteellinen ymmärrys liiketoiminnasta ja tutkimustiedon käytännön soveltamiseen liittyvistä reunaehdoista (Hughes, 2011, Vacher, 2023). Ihmistieteille tyypilliset käsitteet, viitekehykset ja menetelmät eroa-

vat merkittävästi elinkeinoelämän puhetavoista, mikä voi hankaloittaa keskinäisen ymmärryksen syntymistä ja ihmistieteellisten lähestymistapojen soveltamista yrityskontekstissa. Tämä käy elävästi ilmi esimerkiksi Vacherin (2023) artikkelissa arkkitehtitoimiston ja antropologin yhteistyöstä, jossa jaettua ymmärrystä ihmistieteellisten käsitteiden ja menetelmien hyödyntämisestä tutkijan ja yrityskumppanin välillä oli hyvin työlästä saavuttaa. Lisäksi yrityksissä koetaan, että akateemisten kumppaneiden hallinnon byrokraattisuus ja joustamattomuus hankaloittavat yhteistyötä (Hughes, 2011).

Vaikuttavuuden arvioinnin haasteet nousevat myös esiin akateemisessa tutkimuksessa koskien yhteistyön vähäisyyttä ihmistieteissä. Yhteistyön

tarpeellisuutta voi olla vaikeaa perustella yritykselle, kun sen vaikutuksia liiketoimintaan ei pystytä arvioimaan. Toisaalta yritykset arvostavat yhteistyössä hyötyjä, jotka eivät ole määrällisesti mitattavissa, kuten pääsyä tutkimustietoon ja organisaation tutkimusosaamisen kehittymistä (Cherney, 2015). Onkin ilmeistä, että yhteistyö ihmistieteen alojen ja yritysten kanssa sisältää huomattavan määrän hyödyntämätöntä potentiaalia, jonka tiellä ovat haasteet ja puutteet, jotka liittyvät yhteiseen kieleen ja kommunikaatioon, molemminpuolisen vaikuttavuuden artikuloimiseen ja motivaatioon sekä puuttuviin rakenteisiin.

Menetelmät ja aineisto

Selvitimme suomalaisille tutkijoille ja yrityksille suunnatulla kyselyllä, miten ja millaista yhteistyötä yritysten ja tutkijoiden välillä tehdään ihmistieteissä, millaisten tekijöiden koetaan yhtäältä tukevan ja toisaalta estävän yhteistyötä sekä minkälaiset tukirakenteet voisivat kannustaa yhteistyöhön. Verkkokyselyllä tavoiteltiin suomalaisissa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa työskenteleviä tutkijoita sekä suomalaisia yrityksiä. Tutkijoille suunnattu kysely lähetettiin kaikkiin yliopistoihin sekä tutkimuslaitoksiin jaettavaksi tutkijoille. Kyselyä (ks. liite 1) pyydettiin myös välittämään sopiville vastaajille. Yritysvastaajia tavoiteltiin tutkimus-yritys-yhteistyötä rahoittavan Vaikuttavuussäätiön verkostojen kautta sekä tutkimuslaitosten yrityssuhdeorganisaatioiden kautta. Näin ollen kyselyyn vastanneet yritykset olivat pääasiassa sellaisia, jotka olivat tehneet yhteistyötä tai olivat kiinnostuneita yhteistyöstä tutkimusorganisaatioiden kanssa. Lisäksi linkkiä kyselyyn jaettiin sosiaalisessa mediassa. Kysely oli auki 15.8.–15.9.2023. Kyselyyn osallistui yhteensä 137 vastaajaa, joista tutkijoita oli 111 ja yritysten edustajia 26. Kysely oli nimetön, ja siihen osallistuvilta pyydettiin General Data Protection Regulation (GDPR) -vaatimusten mukaisesti suostumus henkilötietojen, kuten työskentelyorganisaation, tutkimusalan ja työtehtävän, käsitteilyyn. Kyselyn saatteessa oli linkki tietosuojaselosteeseen, jossa oli kuvattu henkilötietojen käsittely tietosuojan takaamiseksi.

Kyselyn sisältö oli joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta sama tutkimus- ja yritys vastaajille huomioiden kuitenkin näkökulmien edellyttämät erot. Koska kyseessä oli itseohjautuva verkkokysely, sen tuottamaa otantaa voidaan näin ollen pitää näyteenä tutkimus-yritys-yhteistyön rajapinnassa toimivista tai sinne pyrkivistä henkilöistä ja yrityksistä.

Kysely sisälsi sekä määrällisiä että avoimia kysymyksiä. Määrälliset kysymykset koskivat aikaisempaa kokemusta yhteistyöstä, yhteistyön koettuja hyötyjä, yhteistyöhön kannustavia tekijöitä, yhteistyön merkitystä omaan tutkimuskysymykseen vastaamisessa/yrityksen haasteisiin vastaamisessa sekä yhteistyön kannalta kiinnostavimpia toimialoja/tutkimusaloja. Avoimet kysymykset koskivat 1) yhteistyön koettuja haasteita, 2) yhteistyötä edistäviä tekijöitä, 3) sitä, mihin tutkimuksella hakee vastauksia, 4) miten yhteistyö tukee yritysten/tutkijoiden tavoitteita ja 5) minkälaiset tukija rahoitusmekanismit edistäisivät vastaajien näkökulmasta yhteistyötä. Määrällisiä vastauksia analysoitiin kuvailevien tilastollisten menetelmien avulla. Avoimet vastaukset analysoitiin laadullisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin (Weber, 1990). Vastaukset koodattiin, minkä jälkeen koodit luokiteltiin yleisiksi teemoiksi (ks. Gioia ym., 2013).

Tutkijavastaajat

Kyselyyn vastanneista tutkijoista 40 prosenttia edusti humanistisia tieteitä ja 60 prosenttia yhteiskuntatieteitä. Humanististen tieteiden edustajat olivat jakautuneet tasaisesti eri aloille, kuten kulttuurintutkimukseen, filosofiaan, psykologiaan, historiaan, kielisiin, kielitieteeseen, arkeologiaan ja taiteen tutkimukseen. Sen sijaan kasvatustieteistä, teologiasta tai uskontotieteistä ei ollut yhtään vastaajaa. Yhteiskuntatieteissä suurin vastaajajoukko oli valtiotieteiden alalta (28 %), ja lisäksi vastaajia oli tasaisesti oikeustieteistä, liiketaloustieteistä sekä terveystieteistä.

Suurin osa vastanneista tutkijoista oli professoreita (19 %), väitöskirjatutkijoita (16 %), yliopistolehtoreita ja yliopisto-opettajia (16 %) tai post doc -tutkijoita (10 %). Lisäksi vastaajien joukossa

oli yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa muissa tutkimusrooleissa työskenteleviä, kuten tutkimusjohtajia (6 %), erikoistutkijoita (9 %) tai tutkijoita (7 %). Hallinnollisissa tehtävissä työskenteleviä oli vastaajien joukossa yhdeksän prosenttia. Kategoriaan muu (8 %) sisältyi projektipäällikön ja asiantuntijan tittelillä työskenteleviä vastaajia.

Kyselyyn vastanneista tutkijoista yli kolmanneksella ei ollut lainkaan kokemusta yritysyhteistyöstä. Noin 14 prosentilla vastaajista oli vain vähän kokemusta yhteistyöstä esimerkiksi yksittäisistä alle vuoden mittaisista hankkeista. Lähes yhtä monella vastaajalla oli kokemusta yksittäisistä pitkäkestoisista hankkeista tai useammasta hankkeesta noin 1–5 vuoden verran. Vajaa viidennes vastaajista raportoi tehneensä runsaasti yritysyhteistyötä ja olleensa mukana lukuisissa yhteistyöhankkeissa.

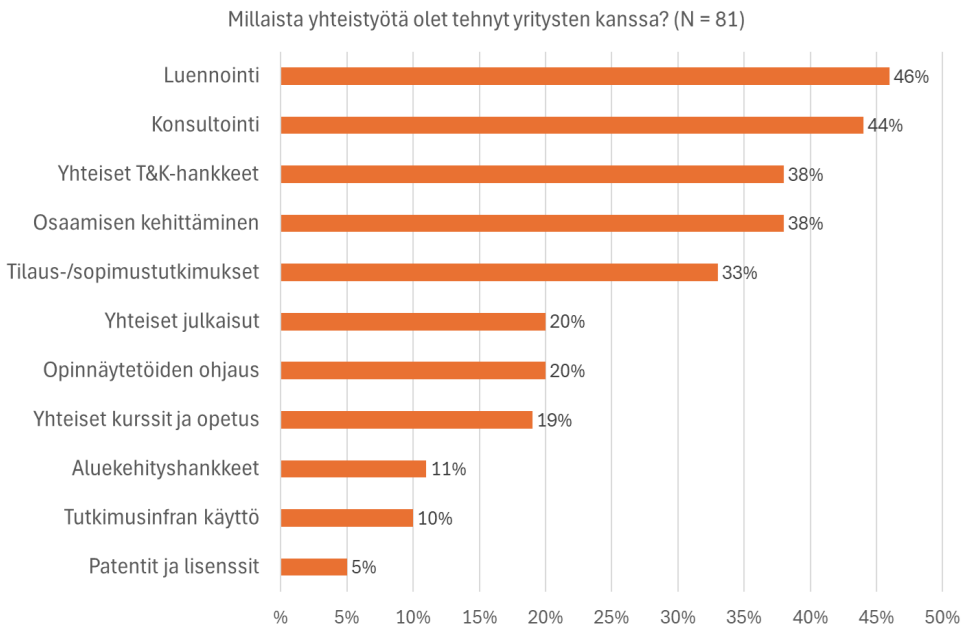
Yhteistyön osalta yhteiskuntatieteilijöillä korostuivat humanististen tieteiden tutkijoita enemmän yhteiset t&k-hankkeet, kun taas konsultointi ja luennot korostuivat jonkin verran enemmän humanististen tieteiden tutkijoiden vastauksissa. Vain viisi prosenttia vastaajista mainitsi patentit ja lisenssit yritysyhteistyön muotona. Humanististen alojen tutkijoiden ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkijoiden

vastauksissa ei ollut merkittäviä eroja, minkä vuoksi vastaukset raportoidaan tekemättä eroa näiden alojen välillä (ks. kuvio 1).

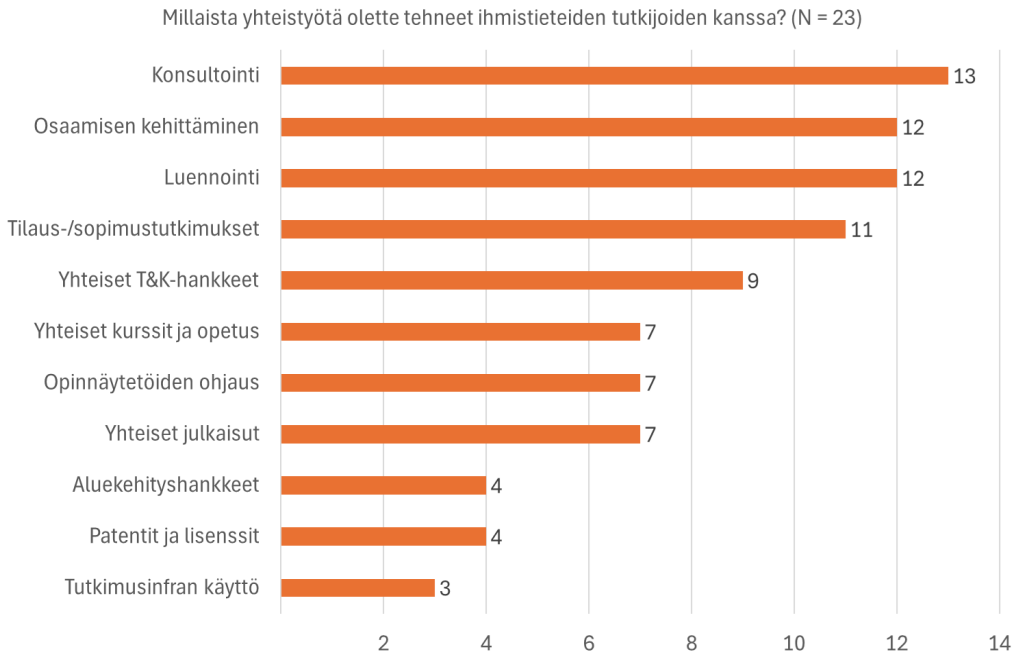
Yritysvastaajat

Kolmannes yritysvastaajista edusti palveluliiketoimintaa. Loput jakaantuivat tasaisesti eri aloille. Vastaajista 10 edusti alle kymmenen hengen mikroyrityksiä, kun taas loput yritykset olivat tasaisesti pieniä, keskisuuria ja suuria. Valtaosa yrityksistä toimi kansainvälisesti ja lähes kaikki harjoittivat t&k-toimintaa. Yrityksistä 19:llä oli kokemusta yhteistyöstä tutkijoiden kanssa. Kaikkiaan yritysvastaajien joukko jäi määrältään vaatimattomaksi, mikä voi heijastaa yritysten vähäistä kokemusta yhteistyöstä ja suppeaa ymmärrystä sen mahdollisuuksista.

Yhteistyön muodoista yleisimpiä olivat konsultointi, luennot, osaamisen kehittäminen sekä tilaus- ja sopimustutkimukset (ks. kuvio 2, s. 45). Aluekehityshankkeet, tutkimusinfrastruktuurin hyödyntäminen sekä niin sanotut kaupalliset yhteistyön muodot (Kotiranta ym., 2020), kuten patentointi ja lisensointi, olivat harvinaisimpia yhteistyön muotoja.

Kuvio 1. Yhteistyön muodot, joista kyselyyn vastanneilla tutkijoilla oli kokemusta.

Kuvio 2. Yhteistyön muodot, joista yritys vastaajilla oli kokemusta (vastaajien lkm.).

Tulokset

Tässä luvussa käsittelemme kyselyn tuloksia keskittyen siihen, minkälaisia haasteita ja estäviä tekijöitä sekä hyötyjä ja potentiaalia yhteistyössä koetaan tutkijoiden ja yritysten näkökulmasta. Lisäksi löydökset tarjoavat konkreettisia näkemyksiä tavoista, joilla yhteistyötä voitaisiin edistää.

Yhteistyön haasteet

Yhteistyöhön ja sen käynnistämiseen liittyviä haasteita kartoitettiin avoimella kysymyksellä. Tutkijoiden vastauksissa (N = 87) useimmin mainittu haaste liittyi *ajallisiin kysymyksiin* (ks. taulukko 1, s. 46). Tutkimuksen pitkäjänteisyyden nähtiin olevan ristiriidassa yritysten lyhytjänteisyyden ja toiminnan aikasykliin kanssa. Toiseksi tutkijat kokivat, että heillä itsellään ei ole aikaa panostaa yritys-yhteistyön rakentamiseen, koska muut akateemiseen tutkimukseen ja työhön liittyvät velvollisuudet ovat prioriteeteissa edellä. Lisäksi katsottiin, että yhteistyön onnistuminen

riippuu ajoituksesta: jos hetki ei ole yrityksen kannalta otollinen, yhteistyössä ei voida edetä.

Kontaktien löytämiseen liittyvät haasteet, *taloudelliset rajoitteet* sekä *keskinäisen ymmärryksen puute* muodostuivat avoimissa vastauksissa yhtä suuriksi kategorioiksi. Sopivien yhteistyökumppanien löytäminen ja yhteistyön käynnistäminen nähtiin ongelmalliseksi esimerkiksi siitä syystä, ettei omalla alalla ole perinteisesti tehty yhteistyötä, jolloin ei ole olemassa olevia verkostoja, joista lähteä liikkeelle. Tutkimusorganisaatioista koettiin myös puuttuvan rakenteet, jotka tukisivat mahdollisen kumppaniyrityksen löytymistä ja yhteistyön käynnistämistä.

Rahoituksen saamiseen liittyvät ongelmat kytkeytyivät sopivien rahoitusinstrumenttien löytämiseen ja rahoituksen epävarmuuteen. Lisäksi rahoitushaussa on tyypillisesti määrätty hakuajat ja päätöksentekoprosessit ovat pitkäkestoisia, jolloin yhteistyömahdollisuuden auetessa voi olla mahdollonta saada rahoitusta tarpeeksi nopeasti. Keskinäisen ymmärryksen puute ilmeni esimerkiksi vähäisenä ymmärryksenä yritys-ympäristöstä, mikä hankaloittaa yhteistyön tarpeellisuuden perustelee-

mista yrityksille. Toisaalta yritysten puutteellinen ymmärrys tutkimusaloista ja tutkimusyhteistyön mahdollisuuksista oli tutkijoiden näkökulmasta yhteistyötä hankaloittava seikka.

Muita useita mainintoja saaneita haasteita olivat *yhteisten intressien tunnistaminen* sekä *yhteistyöstä sopiminen*. Yhteisten intressien tunnistamisen haasteet kumpuavat tutkijoiden näemyksen mukaan erilaisista arvomaailmoista ja odotuksista sen suhteen, mitä yhteistyöllä pitäisi saavuttaa. Tämä kytkeytyy myös yhteistyön sopimiseen liittyviin haasteisiin, kuten yhteistyön tavoitteiden määrittelyyn, immateriaalioikeuksiin liittyvien asioiden sopimiseen tai rahoituksen asettamiin yhteistyön reunaehtoihin.

Yritysten mainitsemat yhteistyön käynnistämisen haasteet (N = 14) sisälsivät paljon samoja huomioita kuin tutkijoilla. Yritysten näkökulmasta yhteistyön käynnistämistä hankaloittavat muun muassa keskinäisen ymmärryksen puute sekä puutteellinen ymmärrys ketteristä yhteistyön tavoista ja rahoitusmahdollisuuksista. Osa vastaajista myös koki, että tutkimusyhteistyö ei ole kilpailukykyistä yksityisen sektorin työntekijöihin verrattuna johtuen yliopistojen korkeista yleiskustannuslisistä.

Yhteistyön koetut hyödyt ja potentiaali

Avoimien vastausten (N = 87) perusteella yleisimmät yhteiskunnalliset kysymykset, joihin kyselyyn vastanneiden tutkimukset hakevat vastauksia, olivat 1) kestävyysmurros, 2) sosiaalinen tasa-arvo, 3) terveydenhuolto, terveys ja hyvin-

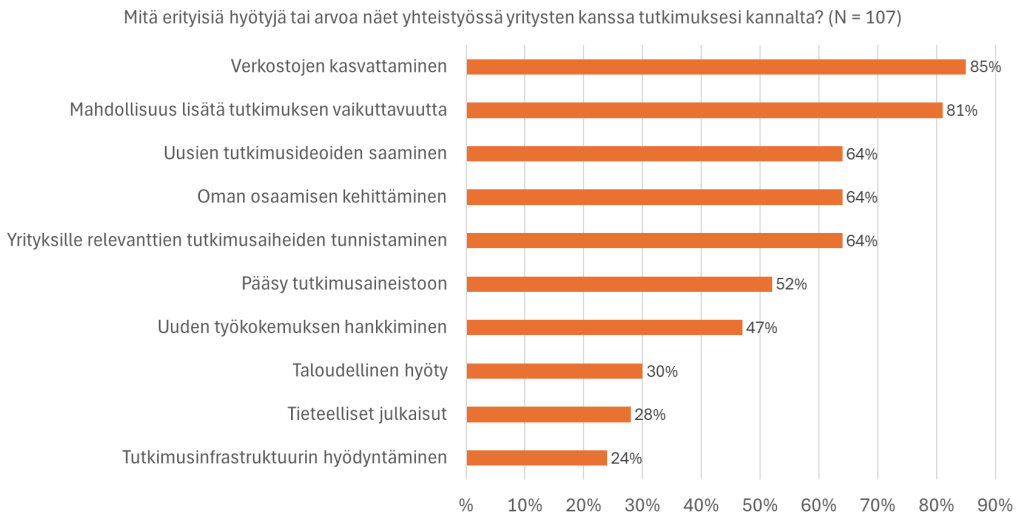
vointi, 4) työn murros ja työhyvinvointi sekä 5) teknologian hyödyntäminen ja sen vaikutukset. Tyypillisesti tutkijoiden kuvaamat tutkimusaiheet liittyivät useampaan näistä. Tutkimukset tarkastelevat esimerkiksi teknologian hyödyntämistä terveyden ja hyvinvoinnin tai sosiaalisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi tai esimerkiksi työelämän muutosta kestävyysmurroksen näkökulmasta.

Valtaosa kyselyyn vastanneista tutkijoista koki, että yritys yhteistyö edistäisi näihin kysymyksiin vastaamista: 65 % tutkijavastaajista (N = 106) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että yritys yhteistyö edistää oman tutkimuksen kysymyksiin vastaamista. Tätä perusteltiin avoimissa vastauksissa (N = 46) esimerkiksi sillä, että yritykset ovat merkittävä toimija yhteiskunnassa ja siksi monelle tutkijalle keskeinen sidosryhmä ja tutkimuskohde. Sen lisäksi että yrityksistä saadaan kerättyä tutkimusaineistoa, yritykset haastavat myönteisellä tavalla tutkimuskysymyksiä ja yhteistyön myötä tunnistetaan uusia tutkimusaiheita. Tutkijat myös katsoivat, että yhteistyö edistää tutkimuksen näkyvyyttä ja vaikuttavuutta. Tutkimustulosten viemisen käytäntöön hyödynnettäväksi nähtiin myös lisäävän tutkimuksen legitimitettä. Myös puolet niistä vastaajista, joilla ei ollut aikaisempaa kokemusta yhteistyöstä, katsoi, että yhteistyö voisi edistää omaan tutkimuskysymykseen vastaamista.

Yleisesti yhteistyön hyötyjä ja arvoa kartoitavassa kysymyksessä korostuivat niin ikään verkostojen kasvattaminen sekä oman tutkimuksen vaikuttavuuden lisääminen (ks. kuvio 3, s. 47).

Taulukko 1. Tutkijoiden kokemat yhteistyön haasteet.

Haastekategoria	Osuus vastauksista, jossa haaste mainittu
Ajanpuute ja eriävät rytmit/syklit	22 %
Kontaktien löytäminen, liikkeelle lähtö haastavaa	16 %
Taloudelliset rajoitteet	16 %
Keskinäisen ymmärryksen puute	16 %
Yhteisten intressien tunnistaminen	14 %
Yhteistyöstä sopiminen	12 %

Kuvio 3. Tutkijoiden kokemus hyötyä ja arvoa tutkimukselle yhteistyöstä yritysten kanssa.

Myös yrityksille merkityksellisten tutkimuskysymysten tunnistaminen, oman osaamisen kehittäminen sekä uusien tutkimusideoiden saaminen nousivat tutkijoiden vastauksissa keskeisten yhteistyön hyötyjen joukkoon.

Tutkijoilla oli myös näkemyksiä siitä, miten yhteistyö hyödyttäisi yrityksiä. Avoimissa vastauksissa (N = 73) korostui viisi tapaa, jolla yhteistyö tuottaisi lisäarvoa yritykselle: 1) luomalla tietoa ja tuottamalla menetelmiä liiketoiminnan kehittämiseksi, 2) synnyttämällä tietoa ja menetelmiä organisaation kehittämiseksi, 3) kehittämällä yrityksen osaamista, 4) kasvattamalla tietoa yrityksen toimintaympäristöstä ja 5) tukemalla yrityksen vastuullisuuden kehittämistä.

Yritysten vastauksissa yhteistyön hyötyjen osalta korostuivat uuden tiedon omaksuminen, osaamisen vahvistaminen sekä uusien palvelujen kehittäminen, mikä heijastaa vastaajajoukon painottumista palveluliiketoimintaan (ks. kuvio 4, s. 48). Tämä on linjassa tutkijoiden käsityksen kanssa yhteistyön hyödyistä yritykselle.

Yritysvastaajista 19 koki, että ihmistieteillä on keskeinen rooli uusien ideoiden ja innovaatioiden kehittämisessä. Yhteistyön nähtiin edistävän asiakaslähtöisyyttä ja erilaisten kulttuurien

huomioimista kehitystyössä. Tietyillä aloilla, kuten koulutusliiketoiminnan kehittämisessä, tutkimusyhteistyön mainittiin olevan avainasemassa uusien palvelujen kehitystyössä. Myös teknologian kehityksessä ihmistieteet nähtiin olennaisena uusien teknologioiden ja innovaatioiden sosioteknisten vaikutusten ymmärtämisessä. Toiset vastaajat kokivat, että yrityksen kehitystyö kaipaa laajempaa ymmärrystä ja pyrkimistä pois totutuista ajattelu- ja toimintamalleista. Ihmistieteellisen näkökulman koettiin esimerkiksi tuovan moninäkökulmaisuuksi strategiatyöhön ja syvempää ymmärrystä asiakkaiden tarpeista. Ihmistieteillä katsottiin olevan rooli myös organisaation sisäisessä kehittämisessä, kuten muutoksen edistämisessä ja toimintakulttuurin kehitystyössä. Tarpeen ihmistieteelliselle ymmärrykselle myös organisaatioiden johdossa mainittiin olevan kasvussa.

Yritysten avoimissa vastauksissa (N = 16) mainitsemat tulevaisuuden haasteet liittyivät osaavan työvoiman varmistamiseen, kestävyyskysymyksiin sekä riittävän rahoituksen ja kannattavuuden varmistamiseen. Yritysvastaajista 21 oli samaa tai täysin samaa mieltä siitä, että yhteistyö ihmistieteen tutkijoiden kanssa olisi tarpeellista näihin haasteisiin vastaamisessa.

Kuvio 4. Yritysten kokemat hyödyt tutkimusyhteistyöstä (vastaajien lkm.).

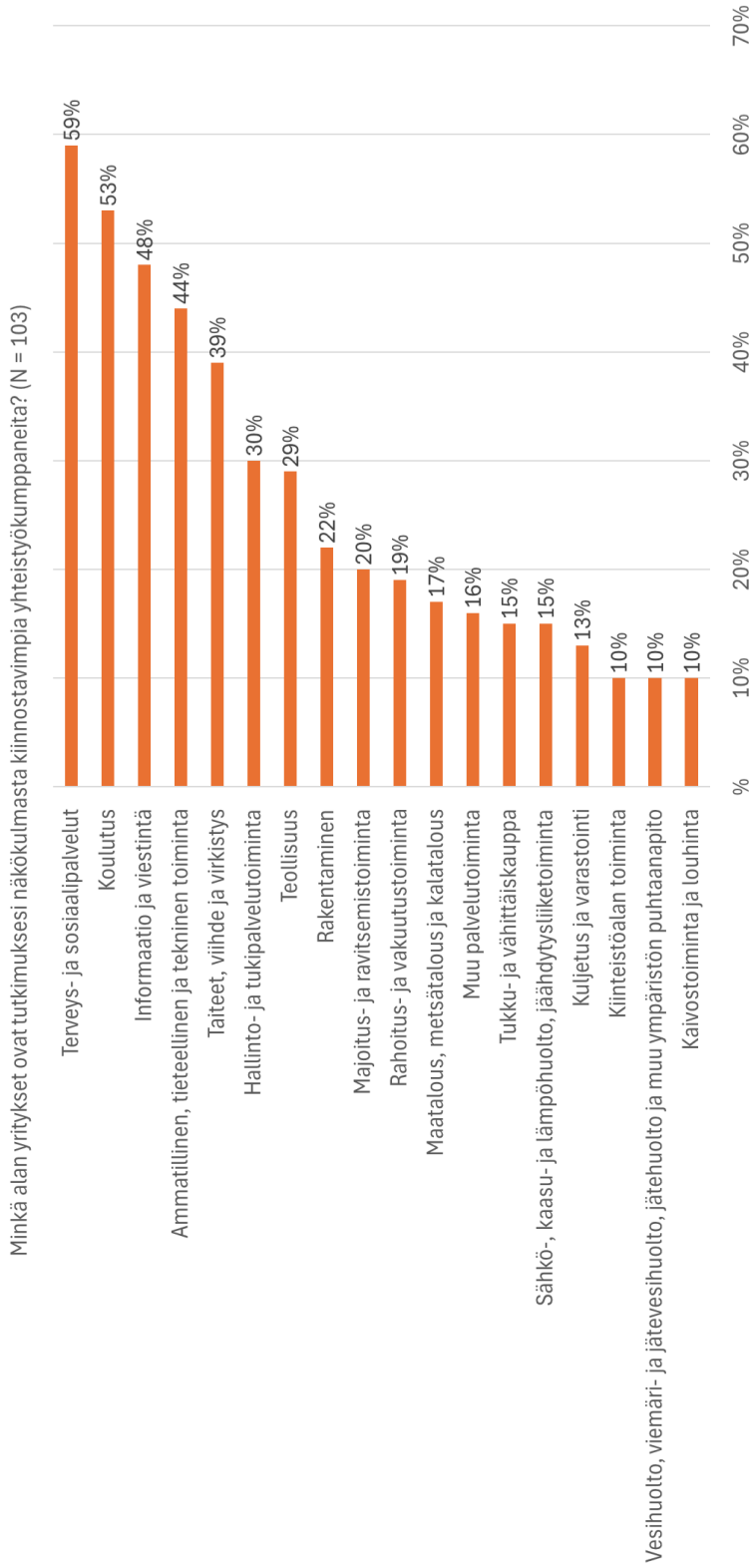
Yritykset perustelivat tätä sillä, että monialainen yhteistyö on tulevaisuudessa avainasemassa esimerkiksi kestävyyskysymysten ratkaisemisessa. Yritykset myös kokivat, että tutkimusosaamiselle, jota ei löydy yrityksen sisältä, on tarvetta tulevaisuuden haasteisiin vastaamisessa. Teknologian kehittyminen yhä kompleksisemmaksi nähtiin myös tekijäksi, joka korostaa tarvetta ihmistieteelliselle osaamiselle.

Yritysvastaajat nostivat esille, että tutkijat hyötyisivät yhteistyöstä saamalla tutkimusdataa sekä monipuolisia mahdollisuuksia uusien tutkimusaiheiden tunnistamiseen. Lisäksi yritykset tiedostivat, että julkaisut, joita datalla syntyy, ovat tutkijoille prioriteetti. Yritykset myös arvioivat, että tutkijoita hyödyttää yhteistyön myötä kehittyvä ymmärrys käytännön haasteista ja tietotarpeista. Yrityskonteksti nähtiin testialustana, jolla tutkijat pääsevät kokeilemaan teorioiden toimimista käytännössä. Yritysvastaajat nostivat esiin myös mahdollisuuden verkostoitua ja saada näkymää yrityksestä mahdollisena tulevaisuuden työnantajana.

Yhteistyöhön kannustavat mekanismit ja rakenteet

Noin viidenneksessä tutkijoiden avoimista vastauksista koskien yhteistyön kannustimia ja edistäviä tekijöitä (N = 66) nostettiin esiin kontaktit ja aiempi kokemus yhteistyöstä. Tutkijat kokivat, että henkilökohtaiset kontaktit yrityksiin, laajat verkostot sekä oikeiden kontaktien tunnistaminen ja tavoittaminen olivat olleet avainasemassa yhteistyön onnistumisissa. Toiseksi eniten (15 %) vastauksissa korostui yrityksen suhtautuminen tutkimukseen. Yrityksen kiinnostus ja myönteinen suhtautuminen sekä arvostus mainittiin tekijöinä, jotka edistivät yhteistyön onnistumista. Lisäksi yhteiset intressit (11 %) sekä yhteistyön selkeät tavoitteet ja niihin sitoutuminen mainittiin useissa vastauksissa (9 %). Muita useita mainintoja saaneita tekijöitä olivat yritysmaailman tuntemus (8 %), keskinäinen luottamus (7 %), rahoitus (6 %) sekä kommunikoinnin sujuvuus (6 %).

Kyselyyn vastanneet tutkijat olivat kiinnostuneita yhteistyöstä hyvin monipuolisesti eri alojen yritysten kanssa (ks. kuvio 5, s. 49). Kiinnostavimpina toimialoina pidettiin terveystieteiden- ja sosia-

Kuvio 5. Yritysyhteistyön näkökulmasta kiinnostavat toimialat.

lipalveluja (57 % vastaajista), koulutusta (52 % vastaajista) sekä informaatio- ja viestintää (48 % vastaajista). Humanististen alojen ja yhteiskuntatieteiden tutkijoiden näkemykset olivat hyvin yhtenevät, mutta taide-, viihde- ja virkistysala korostui humanististen tieteiden tutkijoiden vastauksissa verrattuna yhteiskuntatieteen tutkijoihin. Humanististen alojen tutkijoista 61 % piti tämän alan yrityksiä kiinnostavina yhteistyökumppaneina (yhteiskuntatieteilijöistä 21 %).

Kun tutkijoilta kysyttiin, millaisilla tuki- ja rahoitusmekanismeilla yhteistyötä yritysten kanssa voitaisiin helpottaa, vastauksissa (N = 74) korostui seuraavat neljä aihetta:

- 1) Tukirakenteet tutkijoiden ja yritysten välisen vuorovaikutuksen edistämiseksi, esimerkiksi organisatorinen tuki yhteyksien luomiseksi yrityksiin ja foorumit mahdollisten yhteistyökumppaneiden löytämiseksi.
- 2) Valmistelurahoitus yhteisten kiinnostuksen kohteiden tunnistamiseksi, hankesuunniteluun ja yritysten kanssa tehtävien pilottihankkeiden käynnistämiseksi.
- 3) Joustavat ja virtaviivaiset rahoitusmallit, joissa byrokraattiset esteet ovat mahdollisimman vähäisiä, jotta yhteistyömahdollisuuksien ilmaantuessa voidaan reagoida nopeasti.
- 4) Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen, mukaan lukien yritysyhteistyön, huomioiminen yliopistojen palkitsemisjärjestelmässä.

Vastaukset heijastavat tuen tarvetta yrityskontaktien luomiselle sekä tukimekanismeille, joiden puitteissa yhteistyön mahdollisuuksia ja yhteistyötä voidaan lähteä matalalla kynnyksellä kartoittamaan ja kokeilemaan.

Yritysvastaajien avoimissa vastauksissa tutkimusyhteistyötä edistävinä tekijöinä korostuivat aikaisemmat kontaktit sekä sopivan rahoituksen löytyminen. Lisäksi mainittiin tutkijoiden korkealuokkainen osaaminen ja se, että yhteistyön hyödyistä oli jaettu näkemys tutkijoiden ja yrityksen kesken. Myös yrityksen sitoutuminen, aktiivisuus ja halu hyödyntää tutkimuksen tuloksia

käytännössä tukee yhteistyön onnistumista. Myös ymmärrys akateemisesta kontekstista esimerkiksi yrityksen henkilöstön akateemisen taustan myötä mainittiin yhteistyötä edistävä tekijänä.

Avoimissa vastauksissa yhteistyöhön kannustavien rahoitusmekanismien osalta yritykset peräänkuuluttivat ketteriä rahoitusinstrumentteja, joita kuvattiin nopeiksi ja joustaviksi, matalan kynnyksen tavoiksi käynnistää yhteistyötä. Yritykset kokivat tarvetta rahoitusmallille, jolla olisi mahdollista reagoida nopeasti, kun tarve tunnistetaan. Tämän osalta näkemykset olivat hyvin yhteneviä tutkijoiden kanssa. Lisäksi esitettiin, että portaittainen rahoitusmalli, jossa ensimmäisessä vaiheessa toteutetun hankkeen menestys mahdollistaisi rahoituksen jatkohankkeelle, voisi olla toimiva tapa edistää yhteistyötä.

Rahoitusmallien lisäksi yritys vastaajat kokivat, että tukimekanismit, joilla voidaan lisätä tutkijoiden ymmärrystä yritysten tarpeista ja edistää yhteisten intressien löytymistä, olisivat hyödyllisiä. Foorumi kohtaamiselle ja yhteisten intressien pohtimiselle sekä tutkijoiden työharjoittelu yrityksissä mainittiin konkreettisina tapoina edistää jaetun ymmärryksen kehittymistä.

Yhteenveto ja pohdinta

Aineiston pieni koko asettaa rajoitteita kyselytulosten perusteella tehtäville päätelmille. Yleistyksiä esimerkiksi eri tieteenalojen tutkijoiden kohtaamista haasteista tai motivaatiotekijöistä emme voi tehdä emmekä voi vetää yleistäviä johtopäätöksiä esimerkiksi yrityksiä kiinnostavista tutkimusaloista. Tulokset kertovat siitä, minkälaisia kokemuksia ihmistieteen tutkijoilla ja yrityksillä on ollut yhteistyöstä tai sen käynnistämiseen liittyvistä haasteista ja mikä motivoisi lisäämään yhteistyötä. Nämä tulokset kannustavat pohtimaan, miten yhteistyöstä kiinnostuneiden tutkijoiden ja yritysten edellytyksiä käynnistää yhteistyötä voisi Suomessa parantaa.

Kyselyn vastaukset heijastavat mielenkiintoa yhteistyötä kohtaan. Tutkijoilla ja yrityksillä on jaettu näkemys siitä, että yhteistyöllä ihmistieteiden ja yritysten välillä olisi molemminpuolista hyötyä ja arvoa. Myös puolet sellaisista tutkijoista, joilla ei ollut kokemusta yhteistyöstä, oli sitä

mieltä, että yhteistyö edistäisi heidän tutkimustaan. Myös nämä tutkijat osasivat argumentoida, minkälaisia hyötyjä yritykselle voisi olla heidän alansa tutkimuksesta. Tutkijat kokivat yhteistyön hyödyiksi ensisijaisesti mahdollisuuden rakentaa verkostoja ja lisätä oman tutkimuksen vaikuttavuutta. Aikaisemmassa tutkimuksessa yhteistyön hyötynä korostuneet seikat – mahdollisuus saada näkemyksiä omaan tutkimustyöhön (Hughes ym., 2011) ja pääsy tutkimuksen kannalta merkittäviin resursseihin (Orazbayeva ym., 2019) – saivat tässä kyselyssä vähemmän mainintoja kuin mahdollisuus rakentaa verkostoja ja lisätä oman tutkimuksen vaikuttavuutta. Pääsy tutkimusaineistoon ja mahdollisuus tieteellisiin julkaisuihin saivat huomattavasti vähemmän mainintoja, mikä voi kertoa siitä, että yhteistyötä ei niinkään nähdä itse tutkimusta edistävänä asiana vaan pikemminkin mahdollisuutena jalkauttaa tuloksia elinkeinoelämässä hyödynnettäväksi.

Tutkijavastaajien tutkimuksen kohteena olevat ilmiöt liittyvät yhteiskunnallisesti merkittäviin kysymyksiin ja ovat osittain samoja, joita yrityksissä tunnustetaan liiketoiminnan näkökulmasta merkityksellisiksi tulevaisuuden kysymyksiksi. Esimerkiksi kestävyyskysymykset ja teknologian kehittymiseen liittyvät ilmiöt nousivat sekä tutkijoiden että yritys vastaajien joukossa kiinnostaviksi aiheiksi. Samat ilmiöt ovat ajankohtaisia eri toimialoilla toimivien yritysten näkökulmasta. Tämä tutkimusaiheiden yleismaailmallinen luonne heijastuu myös tutkijoiden kiinnostuksena tehdä yhteistyötä hyvin laajasti eri toimialojen yritysten kanssa. Näkemykset yhteistyön hyödyistä ovat myös yhteneviä tutkijoiden ja yritysten välillä. Määrälliset, mitattavat vaikutukset eivät korostu tutkimusyhteistyöstä puhuttaessa, vaan ymmärryksen lisääminen, moninäkökulmaisuus ja perspektiivin laajeneminen painottuvat.

Vaikka kiinnostusta ja yhteisiä mielenkiinnon kohteita tunnustetaan, liittyy tutkimusyhteistyön aloittamiseen useita pullonkauloja. Akateeminen maailma, yritysmaailma ja tutkimusrahoitus toimivat esimerkiksi erilaisten ajallisten syklien ohjaamina, mikä hankaloittaa yhteistyön käynnistämistä. Tutkijat myös kokevat, ettei jokapäiväisen työn lomassa ole riittävästi aikaa panostaa yhteistyön rakentamiseen. Ajan riittämättömyys

on myös aikaisemmassa tutkimuksessa nousnut tärkeimmäksi tutkijoiden tunnistamaksi esteeksi yritys yhteistyölle (Hughes ym., 2011). Kokemus ajan riittämättömyydestä kytkeytyy kysymykseen prioriteeteista ja palkitsemisesta ja siitä, nähdäänkö yhteistyö osana ydintoimintoja, tutkimusta ja opetusta, vai pikemminkin yliopiston kolmannen tehtävän toteuttamisena. Yritys yhteistyö ei kuulu akateemisessa maailmassa tärkeimpiin priorisoitaviin tehtäviin, koska yhteistyösuhteiden rakentamiseen ja ylläpitoon käytettävän ajan koetaan olevan pois niistä tehtävistä, joista akateemisessa työssä palkitaan. Siitä huolimatta, että yhteistyössä nähdään hyötyjä, tässä artikkelissa raportoidun kyselyn vastauksista heijastuu ajattelu, jonka mukaan yritys yhteistyö on päätyön kanssa kilpailevaa toimintaa eikä esimerkiksi ainutlaatuisen tutkimusaineiston lähde ja sitä kautta laadukkaiden julkaisujen ja opetuksen kehittämisen mahdollistaja. Aikaisemmassa tutkimuksessa luonnon- ja teknisten tieteiden kontekstissa keskeiseksi haasteeksi ja yhteistyötä jarruttavaksi tekijäksi noussut akateemisen vapauden vaarantuminen (Orazbayeva ym., 2019) ei tässä kyselyssä saanut mainintoja. Tämä voi myös liittyä siihen, että yritys yhteistyö nähdään pääasiassa tutkimustulosten jakamisen ja jalkauttamisen muotona, ei tutkimuksen yhteisenä toteuttamisena.

Jos omassa tutkimusyksikössä ei ole verkostoja tai vakiintuneita toimintatapoja yritys yhteistyölle eivätkä tutkijat altistu esimerkeille siitä, miten yritys ympäristössä toimitaan ja kommunikoidaan, on yhteistyön käynnistämisen kynnyks korkea. Vastausten perusteella erityisesti verkostoitumiseen sekä sopivien yhteistyökumppanien ja rahoitusinstrumenttien löytämiseen kaivataan enemmän organisaation tukea. Erilaiset foorumit, joilla tutkijat ja yritykset pääsisivät tutustumaan ja keskustelemaan tarpeistaan ja tavoitteistaan, olisivat sekä tutkijoiden että yritysten näkemyksen mukaan hyödyllisiä. Tällaisia foorumeja muodostuu luontevasti epävirallisten verkostojen kautta, mutta mitä ilmeisimmin niiden muodostumista tulisi myös tukea. Tutkimusorganisaatioilla, yrityksillä ja rahoittajilla on käytössään erilaisia verkostoitumista edistäviä toimintamalleja, kuten verkostoitumistilaisuuksia. Lisäksi ekosysteemien

rakentamiseen tähtäävät rahoitusmallit ovat luonteeltaan verkostoja rakentavia mekanismeja. Olisi kuitenkin tarvetta tapahtumille, joissa tutkijat voisivat jakaa yrityksille tietoa tutkimuksestaan ja keskustella yritysten kanssa tutkimustiedon tai menetelmien hyödyntämisen mahdollisuuksista elinkeinoelämässä.

Yritysyhteistyön vähäisyyttä ihmistieteissä on perusteltu myös sillä, että yhteistyön vaikeavuutta on vaikea argumentoida ja ennakoita, koska yksiselitteisiä määrällisiä mittareita ihmistieteissä tyyppillisten laadullisten vaikutusten arvioinnille ei ole olemassa (esim. Olmos-Peñuela ym., 2014a). Yrityksiä motivoivat yhteistyössä kuitenkin ensi sijassa merkitykselliset tutkimuskysymykset, uuden tiedon omaksuminen ja osaamisen kehittäminen, eikä niiden oletuksena välttämättä ole suorien liiketoimintahyötyjen saaminen. Kyselyn perusteella tutkijoilla ja yrityksillä on yhtenevä näkemys siitä, että tutkimusyhteistyö voi syventää ymmärrystä asiakkaiden tarpeista ja tarjota uudenlaisia näkökulmia organisaation kehittämiseksi.

Syvällisen ymmärryksen luominen monimutkaisista sosiaalisista ilmiöistä ja sen ottaminen käyttöön organisaation kehittämistyössä tai tutkimukseen perustuvan uudenlaisen ajattelutavan omaksuminen edellyttää kuitenkin, että yritys on aktiivisesti mukana uuden tiedon tuottamisessa (Tjørring & Nielsen, 2023). Tämä vaatii yrityksiltä vahvaa sitoutumista, minkä vuoksi olisi tärkeää pyrkiä kunkin organisaation omista tavoitteista käsin arvioimaan yhteistyön hyötyjä jo varhaisessa vaiheessa. Tulisi avartaa ajattelua myös vaikeammin arvioitavista aineettomista hyödyistä, joita ovat tietopääoman laajeneminen, osaamisen kehittyminen tai verkostojen kasvattaminen.

Ihmistieteen tutkijoiden ja yritysten väliseen yhteistyöhön kannustava rahoitusrakenne voisi olla esimerkiksi sellainen, jossa jatkorahoituksen hakeminen olisi mahdollista, mikäli hankkeen pilotointivaiheessa olisi osoitettu yhteistyön tuloksellisuus. Tällainen rakenne voisi

tukea uusien yhteistyökumppanuuksien syntyä ja vastaisi tutkijoiden ja yritysten tarpeeseen matalan kynnyksen rahoitusmallista, jolla yhteistyötä voisi kokeilla ja ennakoita sen vaikutuksia ennen sitoutumista pidemmän aikajän-teen yhteistyöhön.

Tutkimuksen aineiston rajoitusten sekä tutkimusaineiston kokemuksellisuuden vuoksi on syytä huomata, että esiin nostetut ja koetut puutteet voivat selittyä osin sillä, että vastaaja itse on jäänyt yhteistyötä edistävien tekijöiden katveeseen, vaikka tukimekanismeja olisikin olemassa. Monissa suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa on panostettu merkittävästi tutkijoiden liikkuvuuteen yritysmaailmaan päin sekä rakennettu tukimekanismeja yritysyhteistyön edistämiseksi. Näitä palveluja ovat esimerkiksi erilaiset yliopisto- ja tutkimuspalvelut sekä yritysyhteistyötä edistävät asiantuntijat tutkimusorganisaatioissa. Voidaan kuitenkin kysyä, ovatko palvelut riittävän laajasti saatavilla ja kokevatko tutkijat ne hyödyllisiksi tai ovatko he niistä tietoisia potentiaalisten yhteistyöhankkeiden synnyttämiseksi. Lisäksi on mahdollista, että palvelukoneiston oletetaan palvelevan erityisesti niitä tutkimusaloja, joissa menestymisen ja vaikuttavuuden mahdollisuudet ovat selkeämmin esillä ja joissa yritysyhteistyö on yleisempää, toisin sanoen luonnontieteellisiä ja teknisiä aloja.

Yhteistyö yritysten kanssa ei ole mielekäästä kaikessa tutkimuksessa. Yhteistyössä piilee kuitenkin hyödyntämättömiä mahdollisuuksia niin tutkimukselle kuin elinkeinoelämällekin. Jotta yhteistyön potentiaali saadaan paremmin valjastettua tutkijoiden, yritysten ja laajemmin yhteiskunnan hyödyksi, on tärkeää rakentaa kulttuuria, jossa yhteistyön mahdollisuuksia päästään tunnistamaan ja yhteistyötä matalalla kynnyksellä kokeilemaan. Tällaisen kulttuurin luominen edellyttää tukirakenteiden ja rahoitusmekanismien kehittämistä sekä aktiivisuutta niin tutkijoilta kuin yrityksiltäkin. ■

Lähteet

- ABREU, M. & GRINEVICH, V. (2013). The nature of academic entrepreneurship in the UK: widening the focus on entrepreneurial activities. *Research Policy*, 42(2), 408–422. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.10.005>
- BANAL-ESTAÑOL, A., JOFRE-BONET, M., & LAWSON, C. (2015). The double-edged sword of industry collaboration: Evidence from engineering academics in the UK. *Research Policy*, 44(6), 1160–1175. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2015.02.006>
- BORLAUG, S. B., & LANGFELDT, L. (2020). One model fits all? How centres of excellence affect research organisation and practices in the humanities. *Studies in Higher Education*, 45(8), 1746–1757. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1615044>
- BROSTRÖM, A. (2012). Firms' rationales for interaction with research universities and the principles for public co-funding. *The Journal of Technology Transfer*, 37(3), 313–329. <https://doi.org/10.1007/s10961-010-9177-4>
- CHERNEY, A. (2015). Academic–industry collaborations and knowledge co-production in the social sciences. *Journal of Sociology*, 51(4), 1003–1016. <https://doi.org/10.1177/1440783313492237>
- DAN, M. C. (2013). Why should university and business cooperate? A discussion of advantages and disadvantages. *International Journal of Economic Practices and Theories*, 3(1), 67–74.
- D'ESTE, P., GUY, F. & IAMMARINO, S. (2013). Shaping the formation of university–industry research collaborations: what type of proximity does really matter? *Journal of Economic Geography*, 13(4), 537–558. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbs010>
- FINI, R., RASMUSSEN, E., SIEGEL, D. & WIKLUND, J. (2018). Rethinking the commercialization of public science: From entrepreneurial outcomes to societal impacts. *Academy of Management Perspectives*, 32(1), 4–20. <https://doi.org/10.5465/amp.2017.0206>
- FRANCO, M. & HAASE, H. (2015). University–industry cooperation: Researchers' motivations and interaction channels. *Journal of Engineering and Technology Management*, 36(2), 41–51. <https://doi.org/10.1016/j.jengtecman.2015.05.002>
- GIBBONS, M., LIMOGES, C., NOWOTNY, H., SCHWARTZMAN, S., SCOTT, P. & TROW, M. (1994). *The new production of knowledge*. Sage Publishers.
- GIOIA, D. A., CORLEY, K. G. & HAMILTON, A. L. (2013). Seeking qualitative rigor in inductive research: notes on the Gioia methodology. *Organizational Research Methods*, 16(1), 15–31. <https://doi.org/10.1177/1094428112452151>
- HASANEFENDIC, S., HEITOR, M. & HORTA, H. (2016). Training students for new jobs: The role of technical and vocational higher education and implications for science policy in Portugal. *Technological Forecasting and Social Change*, 113(12B), 328–340. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.12.005>
- HEIKKILÄ, T. & NIINILUOTO, I. (2016). *Humanistisen tutkimuksen arvo: Kuusi murrettavaa myyttiä ja neljä uutta avainta*. Suomen Rooman-instituutti. Haettu 12.4.2023 osoitteesta <https://irframe.org/wp/wp-content/uploads/2016/12/humanistisentutkimuksenarvo.pdf>
- HUGHES, A., KITSON, M., PROBERT, J., BULLOCK, A. & MILNER, I. (2011). *Hidden connections. Knowledge exchange between the arts and humanities and the private, public and third sectors*. Arts & Humanities Research Council.
- JACOB, M. & JABRANE, L. (2018). Being there in the flex: humanities and social science collaborations with non-academic actors. *Studies in Higher Education*, 43(10), 1718–1729. <https://doi.org/10.1080/03075079.2018.1520414>
- KOTIRANTA, A., TAHVANAINEN, A., KOVALAINEN, A. & POUTANEN, S. (2020). Forms and varieties of research and industry collaboration across disciplines. *Heliyon*, 6(3), 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e03404>
- MAHNKE, M. S., NIELSEN, M., PETERSEN, M. L. & TJØRRING, L. (2023). *Business meets the humanities: the human perspective in university–industry collaboration*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003195658>
- MUHONEN, R., BENNEWORTH, P. & OLMOS-PEÑUELA, J. (2020). From productive interactions to impact pathways: Understanding the key dimensions in developing SSH research societal impact. *Research Evaluation*, 29(1), 34–47. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvz003>
- MUHONEN, R. & TELLMANN, S. M. (2022). Challenges of reporting societal impacts for research evaluation purposes: the case of sociology. Teoksessa T. C. E. Engels & E. Kulczykzi (toim.), *Handbook on Research Assessment in the Social Sciences* (s. 335–349). Edward Elgar Publishing.
- NUTLEY S., WALTER I. & DAVIES H. (2007). *Using evidence: how research can inform public services*. Policy Press.
- OLMOS-PEÑUELA, J., BENNEWORTH, P. & CASTRO-MARTINEZ, E. (2014a). Are 'STEM from Mars and SSH

- from Venus? Challenging disciplinary stereotypes of research's social value. *Science and Public Policy*, 41(3), 384–400. <https://doi.org/10.1093/scipol/sct071>
- OLMOS-PEÑUELA, J., CASTRO-MARTÍNEZ, E. & D'ESTE, P. (2014b). Knowledge transfer activities in social sciences and humanities: explaining the interactions of research groups with non-academic agents. *Research Policy*, 43(4), 696–706. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2013.12.004>
- ORAZBAYEVA, B., DAVEY, T., PLEWA, C. & GALÁN-MUROS, V. (2020). Engagement of academics in education-driven university-business cooperation: a motivation-based perspective. *Studies in Higher Education*, 45(8), 1723–1736. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1582013>
- PILOTO, L. S., WEINSTEIN, A., BATTAGLIA, P. & BOTVINICK, M. (2022). Intuitive physics learning in a deep-learning model inspired by developmental psychology. *Nature Human Behaviour*, 6(9), 1257–1267.
- RAATIKAINEN, P. (2004). *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus.
- RINALDI, C., CAVICCHI, A., SPIGARELLI, F., LACCHÈ, L. & RUBENS, A. (2018). Universities and smart specialisation strategy: From third mission to sustainable development co-creation. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 19(1), 67–84. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-04-2016-0070>
- ROSS S., LAVIS J., RODRIGUEZ C., WOODSIDE J. & DENIS J. L. (2003). Partnership experiences: involving decision-makers in the research process. *Journal of Health Services Research & Policy*, 8(2), 26–34. <https://doi.org/10.1258/135581903322405144>
- SAARILUOMA, P. & ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, T. (2.8.2021). Ihmistieteiden merkitys kasvaa älyteknologioiden kehittämisessä. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008092329.html>
- SCHNEIJDERBERG, C., BROSTRÖM, A., CAVALHO, T., GESCHWIND, L., MARQUINA, M., MÜLLER, L. & REZNIK, N. (2021). Academics' societal engagement in the humanities and social sciences: a generational perspective from Argentina, Germany, Portugal, and Sweden. *Higher Education Policy*, 34(1), 42–65. <https://doi.org/10.1057/s41307-020-00218-6>
- SQUIRES, S. (2021). Anthropology, technology, and innovation. Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Anthropology*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190854584.013.17>
- TJØRRING, L. & NIELSEN, M. (2023). 2 Provoking dialogue: Ethnographic examples as bridge-builders in university–industry collaborations. Teoksessa M. S. Mahnke, M. Nielsen, M. L. Petersen & L. Tjørring (toim.), *Business meets the humanities: the human perspective in university–industry collaboration* (s. 9). Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003195658>
- VACHER, M. (2023). Making difference: an enquiry into what happens when an architect company acquires humanistic knowledge as a competitive business strategy. Teoksessa Mahnke, M. S., Nielsen, M., Petersen, M. L., & Tjørring, L. (Toim.) *Business meets the humanities: the human perspective in university–industry collaboration* (s. 78). Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003195658>
- WEBER, R. P. (1990). *Basic content analysis*. Sage.

Ennakointityö käytäntö-yhteisöllisenä toimintana

Kristiina Ojala ja Mauri Kantola

Artikkeli käsittelee käytäntöyhteisöjä ennakoinnissa, käytäntöyhteisöllisen ennakointimallin rakennusprosessia ja esittelee sen taustalla vaikuttavaa ajattelua. Käytännöllisen ennakoinnin edistämiseksi tarvitaan uudenlaisia lähestymistapoja, jotka korostavat yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta. Tämä artikkeli syventyy käytäntöyhteisöjen rooliin ennakointityössä ja tarkastelee, kuinka Varsinais-Suomen Ennakointiakatemiassa on rakennettu yhteistoiminnallista ennakointimallia.

Johdanto

Arvaamattomuus, äkillisyys, piilovaikutukset ja moniulotteisuus vaikeuttavat mahdollisuuksiamme ennakoida muutoksia. *Yhteisöllisesti toteutetulla* ennakoinnilla on mahdollista käsitellä tulevaisuutta ja varautua muutoksiin yhdessä (ks. Jokinen, 2022). Tässä tarkastelemme muodollisen yhteistyöverkoston sisään muodostuneita epämuodollisia ja käytännön vuorovaikutuksen synnyttäneitä käytäntöyhteisöjä (Wenger, 2003) ennakoinnissa sekä tällaisen toimintaa sisällä pitävän ennakointimallin rakennusprosessia ja sen tuotoksia PESTE-kategorisoinnin (poliittinen, ekonominen, sosiaalinen, teknologinen, ekologinen) sosiaaliseen ulottuvuuteen nivoutuen. Esimerkkinä toimii Varsinais-Suomen Ennakointiakatemiassa¹ (Ojala ym., 2022) rakennettu aktiivinen, yhteistoiminnallinen ja verkostomainen malli, joka perustuu käytäntöyhteisölliseen toimintaan. Tällä artikkelilla on annettavaa myös tutkimuksen ja korkeakoulutuksen kehittämiseksi, koska myös korkeakoulujen toimintaympäristömuutokset voivat olla asetettujen tavoitteiden vastaisia, arvaamattomia ja tuottaa ristiriitaisia tarpeita (Kantola ym., 2023) ja yhteisölliset ennakointipyrkimykset voivat tuottaa myös yhteistyökumppanuuksia ja tieteidenvälisiä näkökulmia (Salmela ym., 2024) tutkimusverkostojen rajapinnoille.

Ennakoinnin pyrkimyksenä on harkintavaihtoehtojen *avartaminen* sen havaitsemiseksi, millaisia kaavailut tulevaisuuden kehityspotut voisivat olla ja mitä näiden polkujen varsilla lymyvät riskit ja mahdollisuudet olisivat (Dufva, 2022). Näkökantojen tietoisesta avartamisesta lisäksi ennakoinnin tehtävänä pidetään ajatusmallien jatkuvaa kyseenalaistamista ja vuorovaikutuksessa muotoutuvan *merkityksellisuuden tavoittelua*. Työstämällä merkityksiä yhdessä voidaan ilmiöiden ymmärrystä parantaa, tukea tiedon käyttöä ja aktivoida yhteisöllisesti jaetun ymmärryksen etsintää. Samalla myös resursseja voidaan pyrkiä laajentamaan (Kosunen & Kivelä, 2017). Joka tapauksessa ennakoinnilla *lisäämme ymmärrystä* toimintaympäristöön vaikuttavista muutosvoimista. Moniulotteiset oppimisen ja osaamisen kehittämisprosessit vaativat kuitenkin eri alojen asiantuntijoiden yhteistyötä. Huomio kiinnittyy lopputulemien ohella myös tietotyön prosesseihin, joita luonnehtii yhteisöllinen ja verkostomainen toimintatapa (Pyöriä, 2006). Verkoston asiantuntijat toimivat *vuorovaikutteisessa yhteistyössä jakaen uuden eksplisiittisen tiedon lisäksi myös kokemuksia ja hiljaista tietoa* (Polanyi, 2009). Muodollisten ja epämuodollisten sosiaalisten verkostojen ja tiimien välityksellä asiantuntijat oppivat toisiltaan ja rakentavat yhteistä osaamis- ja tietopääomaa ja parhaimmillaan myös sosiaalista pääomaa (Wenger-Trayner ym., 2002).

Useat koulutuskentän toimijat (Opetushallitus, ei pvm.; Väliaho, 2022) pitävät ennakointia ja tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaamista yhtenä tärkeimmistä tehtävistään. Perspektiiviä vaativien tulevaisuusluotausten ja verkostojen avulla voidaan mahdollisesti reagoida viimeaikaiseen siirtymään, jossa koulutussektorin manageroituminen liiallisesti määrittää nykytoimintaympäristöjä (esim. Silvén, 2023; Launis, 2020). Tähän voidaan tarttua keskustelemalla koulutuksen vaihtoehtoisista tulevaisuusskenaarioista viheliäisten ja eettisten kysymysten karikoissa (Friman & Mutanen, 2022). Ennakoinnin voisi ajatella myös kuuluvan modernin yhteiskunnan huoltovarmuuteen, ja korkeakouluilla on merkittävä rooli tässä aska-reessa (Rauhala, 2023).

Käytäntöyhteisöjen keskinäinen tiedon jakaminen ennakoinnin ytimenä

Ennakointi voidaan pelkistää järjestelmälliseksi ja tietoiseksi tulevaisuuden vaihtoehtojen hahmotte-luksi. Tämä voidaan ymmärtää mahdollisuuksien avoimena tutkailuna, tulevaisuuden skenaroin-tina – ikään kuin niputtaisina tarkasteluina siitä, mitä kaikkea voi tapahtua. Ennakoinnilla voidaan pyrkiä tukemaan nykyhetken päätöksentekoa, ja sillä voidaan varautua mahdollisiin ympäris-tön muutoksiin. Lisäksi ennakoinnilla voidaan arvioida omien toimien vaikutuksia. (Aaltonen & Wilenius, 2002; Ahvenharju ym., 2020; Dufva, 2015; Malaska, 2017.) Käytännössä ennakointi-työn todennäköinen seuraus on, että tehtävät pää-tökset muodostuvat erilaisiksi verrattuna sellaisiin päätöksiin, jotka tehtäisiin ilman ennakointia. Olennaista ehkä kuitenkin on, että parannetaan käsityksiä siitä, mihin voidaan ja halutaan vaikut-taa. Oman halutun tulevaisuuden rakentaminen onnistuu parhaiten, kun prosessin myötä onnistu-taan luomaan yhteinen tahtotila, jonka toteutumi-nen riippuu yhteisistä toimista. Näin ennakointi voidaan nähdä osana proaktiivista toimintaa, jossa tulevaisuutta yritetään muokata halutun kaltai-seksi. (Aaltonen & Wilenius, 2002.)

Ennakointi inhimillisenä toimintana tuottaa muodollisten rakenteiden ohella myös niiden ali, yli ja ohi epämuodollisempia toimintamuotoja ja kanssakäymistä. Epäviralliset käytäntöyhteisöt muodostuvat asiantuntijoiden tarpeesta kokoon-tua yhdessä ratkomaan työtään ja alansa ongel-mia sekä tarpeesta jakaa käsityksiä asiantiloista, työtavoista ja mahdollisista toiminnan suunnista. Wenger ja muut (2002) määrittelevät käytän-töyhteisöt (communities of practice) tällaisiksi *asiantuntijaryhmiksi*, *työporukoiksi* tai vaikkapa *harrasteryhmiksi*, joilla on yhteisiä huolia, ongel-mia tai intohimoa. Lisäksi voidaan ajatella jonkin ulkopuolisen paineen tai vaikuttimen suorastaan sysäävän asiantuntijoita ratkaisuja etsivään epä-muodolliseen toimintaan, esimerkiksi erilaiset hankerahoitusten hakuprosessit edellyttävät täl-laista, jotta alkuun päästäisiin. Käytäntöyhteisön lähtökohtana onkin tavallisesti yhteisen jaetun “projektin” tai “jutun” toteuttaminen, josta yhteis-ön jäsenet keskenään sopivat ja ottavat vastavuo-roisesti vastuuta (Hakkarainen ym., 2003).

Käytäntöyhteisöissä käsiteltävä ja tuotettu tieto voidaan nähdä ennakoinnin näkökulmasta linkit-tyvän siihen, miten Dufva ja Ahlqvist (2015) mää-rittelevät tulevaisuutta koskevan tiedon pilkkomi-sen neljään kategoriaan: dokumentteihin koodattu tieto (codified knowledge), keskusteluissa ilmaistu tieto (articulated knowledge), ennakointiin osal-listuvien sisäistämä tieto (embodied knowledge) ja huomiokentän ulkopuolella oleva visionääri-nen tieto (out-of-radar knowledge). Koodatulla tiedolla tarkoitetaan dokumentoitua tietoa, kuten ennakointi- tai trendianalyysijä. Keskusteluissa ilmaistu tieto voi esiintyä keskusteluissa tai kon-tekstisidonnaisena dokumentoituna tietona, ske-naarioina ja visioina. Nämä kaksi tulevaisuustie-don tyyppiä edustavat eksplisiittistä tiedon lajia. Tässäkin luokittelussa vuorovaikutus, sosiaalinen toiminta, saa painoarvon. Sosiaalisen ulottuvuu-den yhteydessä vielä voidaan huomioida se, että tavallisesti ennakointityöhön osallistuvien asian-tuntijoiden sisäistämästä visionäärisestä tiedosta nousee näkyväksi hiljaista tietoa, joka kehitty-y kokemuksen ja osaamisen kautta (Polanyi, 2009). Jälkimmäiset tiedon lajit ovat luonteeltaan impli-siittisiä ja perustuvat havaintoihin ja ajattelumal-leihin. Visionäärinen tieto on neljästä tiedon tyy-

pistä tulevaisuusorientoitunein. Sitä voidaan pitää uusien tulevaisuutta koskevien näkemysten ja ideoiden lähteenä. Kolme muuta tiedontyyppiä liittyvät ideoiden ja näkemysten jakamiseen, esittämiseen ja kehystämiseen. (Dufva & Ahlqvist, 2015.)

Ennakointitoiminnassa ei ole kyse pelkästään erilaisten trendiluetteloiden, skenaarioiden ja ennakointiraporttien tuottamisesta, vaan *verkostossa muodostetusta eri tulevaisuuksia koskevasta yhteisesti muodostettavasta ymmärryksestä*. (Pouru & Wilenius, 2018.) Ennakoinnin vuorovaikutus voi olla olennaisempaa vaikuttavuuden kannalta kuin prosessin tuotos. Dialogimenetelmät edistävätkin rajoja ylittävää tilannetajua, lieventävät arvostiririitoja ja lisäävät kokonaisymmärrystä (Holm ym., 2018). Tämä vuorovaikutteisuuden ajatus onkin kiinnostavaa siitä näkökulmasta, että asiantuntijuuden ei ole havaittu tulevaisuustietoisuudenkaan osalta kehittyvän vain monologisesti vaan vuorovaikutteisesti jopa dialogisena tuottamisena tapahtuen välitysprosesseissa, joissa yhteisesti jaettuina kohteita kehitetään (Paavola & Hakkarainen, 2005). Epämuodolliset arkipäivän käytäntöyhteisöt (Lave & Wenger, 1991) saattavat nousta avainasemaan.

Skenaariot tulevaisuuden hahmottamisen työvälineenä

Skenaariot kertovat, miten tulevaisuus voi tapahtua. Ne toimivat karttana tulevaisuuteen kertoen, minkälaisessa maastossa tulemme liikkumaan ja ovat siten ratkaisevan tärkeitä työvälineitä. Tällainen lähestymistapa on sovellettavissa myös tiedepoliittiseen toimintaan. Skenaariot tukevat *erilaisten kehityskulkujen ymmärtämisessä* ja auttavat näkemyksen tuottamisessa pitkän aikavälin muutoksista päätöksenteon helpottamiseksi. (Aaltonen & Wilenius, 2002; Lähti ym., 2022; Seppälä, 1984.) Skenaarioita hahmottaen kehitetään näkemystä siitä, millainen olisi toivottava tulevaisuus ja millä tavalla sen toteutumista voidaan edistää valinnoilla ja päätöksillä ja miten voitaisiin välttää ei-toivottua. (Dator, 2009; Mannermaa, 2004; Rubin, 2004.) Samalla on hyvä pitää mielessä, että jonkin mahdollisen asiantilan ollessa toivottava joillekin, voi se olla ei-toivottu joillekin toisille.

Skenaariotyöskentely käynnistyy toimintaympäristön analyysillä (esim. Albright, 2004) ja etenee skenaarioiden rakentamiseen (Dufva, 2022). Toimintaympäristön tarkastelussa pyritään ympäristömuutoksia tarkastelemalla tunnistamaan näihin muutoksiin vaikuttavia voimia, jotka muokkaavat toimintaympäristöämme ja asettavat haasteita ja mahdollisuuksia (Aaltonen & Wilenius, 2002). Muutoksia voidaan luokitella eri tavoin, esimerkiksi käyttämällä PESTE-kategorisointia, jonka avulla voidaan varmistaa tasapainoisesti eri toimintaympäristönäkökulmien huomiointi, samalla rikastaen ymmärrystä toimintaympäristön keskeisistä erisuuntaisista muutostekijöistä. (Chermack, 2011; Dufva, 2022.)

Tässä artikkelissa keskitymme PESTE-kategorisoinnin sosiaaliseen ulottuvuuteen, koska näemme sillä olevan sisällöllisiä yhtymäkohtia tarkastelussa olevaan itse ennakointityön käytäntöyhteisöjen ytimessä olevaan yhteisölliseen oppimiseen ja tiedon muodostukseen. Skenaariotyössä PESTE-luokittelun sosiaaliset muutostekijät voivat liittyä esimerkiksi väestönkasvuun, koulutukseen, ammatteihin, muuttoliikkeeseen, asenteisiin, kuluttajakäyttäytymiseen, työvoiman tarpeeseen ja kulttuuriin näkökohtiin. (Chermack, 2011; Dufva, 2022.) Sosiaalisen näkökulman lisäksi tietysti myös muut PESTE-näkökulmat ovat mukana varsinaisissa skenaarioissa.

Skenaariotyöskentely sopii hyvin epävirallisten yhteisöjen työskentelyksi ennakointia edistämään, esimerkiksi systematisoimaan keskustelupaneelien lopputulemia jonkin tieteenalan näkymistä. Skenaariotyöskentelyä voidaan myös jatkaa tarkastelemalla tulevaisuuksissa tarvittavaa osaamista ja työstää niitä skenaariokohtaisiksi osaamisprofileiksi. (Ks. Ojala & Kantola, 2023.) Maailman muuttuessa osaaminen monipuolistuu ja laajenee.

Käytäntöyhteisöt ja skenaariot verkostoissa

Seuraavassa analysoimme tarkastelukohteena olevan Ennakointiakatemian yhteistoiminnallista ennakointityötä. Yhteistyö uusiutuvan

ennakointitiedon tuottamisessa, jakamisessa ja välittämisessä näyttäisi olevan keskeinen tekijä niin yhteisöjen jäsenille kuin yhteistyössä mukana oleville organisaatioille.

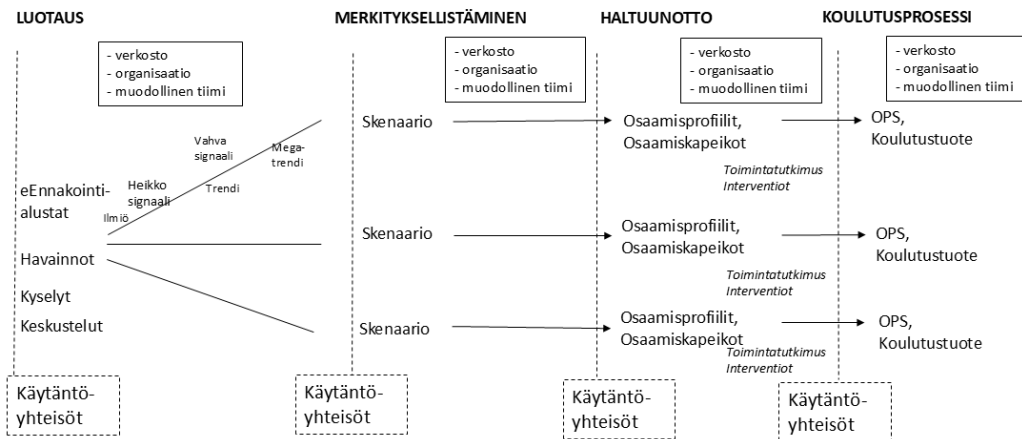
Ennakointiakatemian toimintamalli

Artikkelin kirjoittajina toimimme aktiivijäseninä Ennakointiakatemiasa, joka on ammatti- ja toimialojen rajoja ylittävä yhteistyöverkosto yhdistäen maakunnan osaamis- ja koulutustarpeen ennakointiin käytettäviä voimavaroja. Yhteistyöverkosto sisältää niin epämuodollista käytäntöyhteistötoimintaa kuin sittemmin organisaatioiden välisiä sopimus pohjaisia rakenteitakin. Verkoston vaihtoehtoisiksi tulevaisuusnäkyviksi ovat muodostuneet osaamisen sisällölliset tarpeet keskipitkällä aikavälillä alueen kärkialojen skenaariotyön ja osaamisen profiloinnin muodossa (ks. Varsinais-Suomen liitto, 2021). Kärkialoille on eri tavoin muodostunut omat työryhmänsä koulutusorganisaatioista (yliopistot, ammattikorkeakoulut ja ammatilliset oppilaitokset) ja niiden sidosryhmistä (elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, työ- ja elinkeinotoimisto sekä yritykset). (Ojala ym., 2022.)

Ennakointiakatemian ennakointiprosessin kokonaiskuva tai malli PESTE-viitekehyksessä on hahmottunut kuvion 1 mukaiseksi: Tutkitun tiedon ja futuristien kokoaman työn sekä kunkin

käytäntöyhteisöllisen ryhmän toimialatuntemuksen pohjalta tuotetaan verkostoyhteistyönä ja lainsäädännön raameissa tulevaisuussuuntautunutta skenaario- ja osaamistarpeiden ennakointitietoa. Tietoa ja näkemyksiä tuotetaan alueen koulutussuunnittelun ja muun toiminnan tueksi varauduttaessa tuleviin muutoksiin. Mukana toimivien tahojen tarkoituksena on myös tukea omia sidosryhmiään. Työelämän toimijat voivat hyödyntää ennakoinnissa tuotettua tietoa myös oman toimintansa kehittämisessä. (Ks. Kantola & Ojala, 2023.)

Alkuvaiheessa erilaisia ilmiöitä ja mahdollisesti vaikuttavia asioita kartoitettiin eri menetelmillä ja hajanaisestikin, mikä koettiin ongelmaksi, minkä vuoksi etsittiin yhtenäisempää tietojärjestelmää. Kokeilujen jälkeen sähköiseksi työvälineeksi valikoitui digitaalinen ennakoinnin ilmiökartta Futures Platform -alustalla, varsinaisen Ennakointiakatemian työskentelyn käynnistyessä vuodesta 2021 lähtien (ks. Ojala ym., 2022). Alustaa on hyödynnetty erityisesti työskentelymallin luotausvaiheessa. Työryhmien toimialakohtainen ennakointiprosessi on mallintunut (kuvio 1) koostuvaksi neljästä eri vaiheesta, joita ovat Futures Platform -alustaa hyödyntävä luotaaminen (sensing) sekä sen jälkeinen merkityksellistäminen (sensemaking), haltuunotto (seizing) (ks. Jalonen ym., 2017) ja koulutusprosessi. Varsinainen skenaariotyöskentely on mallinnettu toteutuvaksi merkityk-

Kuvio 1. Ennakoinnin ekosysteemi ja käytäntöyhteisöt kokonaiskuvasa.

sellistämisen vaiheessa, kun taas osaamiseen liittyvä työskentely toteutuu haltuunottovaiheessa. Koulutusprosessin osuus sisältää työryhmätyöskentelyn annin käytäntöön viemistä, kuten tehtyjen tuotosten hyödyntämistä esimerkiksi koulutussuunnittelussa. Ennakointiprosessin eri vaiheet ovat hieman varioiden toistuneet vuosien varrella suunnilleen mallissa esitetyssä järjestyksessä. Prosessi toistuu vuosisyklimeisesti, ja sitä on mallinnettu myös vuosikelloon, mutta käytännössä syklit ovat toteutuneet hitaammin ja epäsäännöllisemmin.

Työryhmät ovat päätyneet käyttämään PESTE-kategorisointia toimintaympäristön muutosten ja skenaariotyöskentelyn tiedonkeruun ja jäsentelyn menetelmänä (Ojala ym., 2022), koska huomattiin, että luotausvaiheessa hahmotettuja ilmiöitä, trendejä ja signaaleja oli yhtäältä saatava jäsennettyä selvempään järjestykseen ja toisaalta sen varmistamiseksi, että yhteiskunnan keskeisimmät toiminnot ja näkökulmat tulisivat huomioiduiksi.

Käytäntöyhteisöt Ennakointiakatemiassa

Ennakointiakatemian yhteistyöverkostossa asiantuntijuus ja osaaminen välittyvät erityisesti tiiviisti toimivissa kärkialakohtaisissa työryhmissä, jotka ovat käytäntöyhteisötoiminnan ydintä. Jäsenten erilaisten näkemysten moninaisuutta hyödyntämällä tulevaisuuden hahmottaminen on ollut monipuolista ja kokonaisvaltaista. Ennakointiakatemia käytäntöyhteisönä tarjoaa foorumin *jäsentensä väliselle tiedon ja kokemusten jakamiselle*, ja sen jäsenet saavat tilaisuuksia *oppia toisiltaan parhaista käytännöistä, ratkaisuisista ongelmiin ja uusista kehityssuunnista*.

Ennakointiakatemiassa käytäntöyhteisöjen voidaan ajatella myös edistävän ennakointityön vaatimaa *muutosjoustavuutta*. Ennakointityö pakottaa yhteisöön osallistujia pohtimaan tulevaisuuden tuomia muutoksia ja niihin varautumisen keinoja. Tämä näkökulma voi olla tärkeä myös niin korkeakoulukentän kuin tiedepoliittikan suunnasta tarkasteltuna. Vuorovaikutteinen tulevaisuuden käsitteleminen ja sen kautta tulevaisuusnäkökulmien avartuminen auttavat

hahmottamaan muutosvalmiuksien ja muutosjoustavuuden merkityksiä. Samalla käytäntöyhteisön jäsenten kyky luovia nopeatahtisessa, kompleksisessa ja yllätyksellisessä toimintaympäristössä vahvistuu. Ennakointiakatemian työskentely on johtanut muun muassa myös sellaisen epämuodollisen käytäntöyhteisön muodostumiseen, jossa on pohdittu korkeakoulutuksen tulevaisuuksia (Kantola ym., 2023; Rauhala, 2023). Lisäksi verkoston piirissä on syntynyt erilaisia rahoitushakuja, joita ei aluksi ennakointihankkeeseen ja verkoston muodostamiseen suunniteltu.

Työskentely käytäntöyhteisön ryhmien jäsenille itselleen on näyttänyt toimivan ikkunana ja usein uudenaikaisena yhteistyömuotona rikastaen kunkin ennakointitaitoja, muutosten ymmärrystä ja alakohtaisia muutossisältöjä. Asiantuntijoiden on ollut mahdollista tavata muiden alojen eksperttejä, mikä on virittänyt työelämän ja yhteiskunnan tulevaisuuksien yhdessä pohdintaa yhdessä toimialojen sisällä ja rajoilla. Toiminta on myös tuottanut uusien näkökantojen ja työtapojen lisäksi uusia yhteistyön yhdistelmiä. Tästä esimerkkeinä näytettyvät erilaiset rahoitushanhakemukset, ammatillisten opettajien koulutukset ja asiantuntijawebinaarit. Näissä käytäntöyhteisöissä uudenaikaiset ja avartavat näkemykset ja toimintatavat ovat myös valuneet jäsenten mukana omiin organisaatioihin hyödynnettäviksi. (Ks. Ojala & Kantola, 2023; Hakkarainen, 2000.) Täten yhteistoiminnallisen ennakointityöskentelyn pyrkimyksenä on ollut tuottaa myös oivalluksia, ideoita ja näkemyksiä, joita eri toimijat voivat jalostaa omissa organisaatioissaan, eikä tarkoituksena ole ollut niinkään löytää ratkaisuja määriteltyihin ongelmiin (Jokinen, 2022).

Skenaariosisällöt käytäntöyhteisöissä tuotettua ennakointitietoa

Ennakointiakatemiassa tuotetusta tiedosta keskeisimpiä ovat toimialaryhmissä laaditut ja päivitettävät skenaariot. Taulukossa 1 (s. 61) esitämme nostoja Ennakointiakatemian kymmenen työryhmän sosiaalisen ulottuvuuden skenaariosisällöistä. Käytämme tarkaste-

lussa akselia toivottava–uhkaava tulevaisuus ja keskipitkän aikavälin ennakointia vuoteen 2035. Lisäksi avaan esimerkkinä hieman laajemmin meri- ja valmistavan teknologia-teollisuuden työryhmän toimialakohtaista skenaariotöiden sisältöä keskittymällä PESTE-kategorisoinnin sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmaan. Skenaariosisällöt ovat työryhmissä yhteisesti luotuja ja tässä lyhyitä kuvauksia ryhmän asiantuntijuuteen ja näkemyksiin pohjautuvista asiateksteistä.

Meri- ja valmistavan teknologia-teollisuuden positiivisissa skenaarioissa osaajia on riittävästi johtuen erityisesti yritysten ja oppilaitosten välisestä onnistuneesta yhteistyöstä, alan houkuttelevuuden lisääntymisestä mielekkäillä työtehtävillä ja työurilla, saatavasta työperäisestä maahanmuutosta sekä toimihenkilöiden ja erityisasiantuntijoiden hyödyntämisestä etätyösuhteilla. Työntekijöiden muutoskykyisyys, joustavuus ja ennakoiva osaaminen vahvistavat työssä pärjäämistä ja osaajien pysyvyyttä. Lisäksi julkiset panostukset ja toimenpiteet tukevat osaajatarpeeseen vastaamista ja luovat edellytyksiä riittävään koulutukseen. Teknologiakehityksen avulla rutiininomaisia työtehtäviä hoidetaan automaation avulla. Toimialojen vastakkaisissa negatiivisen tulevaisuuden skenaarioissa kärsitään osaajapulasta ja kilpailu heistä kärjistyy, pelkästään maahanmuuttajat eivät paikkaa osaajatarvetta. Nuoria ei houkuttele suorittavaksi mielletty työ, ja lisäksi nuorten tuottavuus on vanhempia ikäluokkia heikompaa. Työajan lyhentämistä kaavaillaan, mikä entisestään laskee työn tuottavuutta. Merkittävä osa koulutetuista siirtyy ulkomaille korkeamman palkan, houkuttelevampien sopimusten ja mielekkäämpien työnkuvien perässä. Yritykset siirtyvät muualle tai lopettavat liiketoimintansa kokonaan johtuen toiminnan vaikeutumisesta, mikä on aiheutunut erityisesti osaajapulasta tai esimerkiksi nousevista työvoimakustannuksista ja kieli ongelmista.

Johtopäätökset

Olemme käsitelleet ennakointia käytäntöyhteisöllisenä toimintana ja valottaneet tarkastelua Varsinais-Suomen Ennakointiakatemian yhteistoinnallisen ennakkoinnin mallin ja ennakkoinnin sosiaalisen ulottuvuuden käsittelyn kautta. Esitämme artikkelilla (ks. Niiniluoto, 2022), että käytäntöyhteisöjen *merkitys yhteisöllisenä ja jatkuvasti uusituvan ennakointitiedon käsittelijänä*, tuottajana, jakajana ja välittäjänä on keskeinen niin yhteisöjen jäsenille kuin yhteistyössä mukana oleville organisaatioille.

Ennakointi vaatii paitsi dialogia ja harkintaa myös herkkyyttä ja kärsivällisyyttä työstä erilaisia skenaarioita systemaattisella tavalla. Myös luottamusta tarvitaan, jotta uskalletaan rohkaista itseä ja kollegoita uusiin avauksiin. Keskiössä siten olisi yksilöiden, organisaatioiden ja yhteiskunnan *ennakointiherkkyyden* tietoinen lisääminen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tarvitsemme uudenlaisia toimintatapoja ja rakenteita herkkyyden edistämiseksi. Tällöin erilaiset paikalliset ja iteratiiviset dialogipyrkimykset, kuten Ennakointiakatemian käytäntöyhteisöllinen toiminta, voivat tuottaa hedelmällisiä näkökulmia tulevaisuuteen orientoituvan ja muutoksetävän yhteiskunnan edistämiseksi. Tulevaisuus ei synny ulkopuolisten voimien toimesta, vaan se luodaan yksittäisten ihmisten ja heidän muodostamiensa moninaisten yhteisöjen, kuten käytäntöyhteisöjen, ja yritysten teoilla (Mannermaa, 2004). Toiminnan on oltava jatkuvaa, koska ennakointi on prosessi, joka on aina kesken. Tulevaisuuden näkymät voivat muuttua nopeasti, ne voivat tarkentua, hämärtyä tai muuttua aivan toisenlaisiksi. Tähän tarvitaan Ennakointiakatemian käytäntöyhteisöllistä ja vastaavan tyyppistä toimintaa olemaan ajan muutoksissa mukana, valppaana ja hereillä. ■

Viitteet

- 1) Varsinais-Suomen Ennakointiakatemian verkkosivu: <https://ennakointiakatemia.fi/>

Taulukko 1. Sosiaalisen ulottuvuuden toimialakohtaiset skenaariosisältöpoiminnat Ennakointiakatemian työryhmien tuottamana.

UHKAAVA SKENAARIO

TOIVOTTAVA SKENAARIO

SOSIAALISEN KEHITYKSEN TOTEUTUMINEN 2035

Esimerkki	Toimiala	ESIMERKKI
Kulutus/kertakäyttökulutus kasvaa, ja ylikulutuksen hillitseminen on vaikeaa. Kulutuksella täytetään elämän sisällön tyhjyyttä.	KAUPPA	Tavarankulutus vähenee suuntautuen elämystalouteen, samalla käytettävissä olevat varat lisäävät eriarvoistumista. Eettinen kulutus vahvistuu.
Etätyösuhteet, ilmastopolitiikka ja vastuullisuusnäkökulmat vähentävät liikkuvuutta (esim. juna-, taksi-, ja lentoliikenne), mikä vähentää työvoiman tarvetta.	LOGISTIIKKA	Siirrytään yhtenäiseen henkilöliikenteeseen (matkaketjut, ”asiakas saa yhden luukun palvelun”, sisältyen myös majoituspalvelut). Oman auton käyttö vähenee, jolloin ympäristöhyödyt lisääntyvät.
Luovien alojen rahoituspohja heikkenee, mikä vaikeuttaa alan koulutuksen järjestämistä ja koulutussisältöjen kehittämistä. Taide ja kädentaitojen aineiden suosio laskee peruskoulusta alkaen heijastuen myös keskiasteen ja korkeakoulujen luoville aloille.	LUOVAT ALAT	Koulutus- ja urapalveluiden yksilöllisemmät toimintamallit kehittyvät huomioiden eri luovien alojen toimijat ja heidän työllistymisensä. Korkeakoulujen panostus ja investoinnit luoviin aloihin ovat korkealla tasolla. Peruskoulussa taide- ja kädentaitojen aineiden suosio kasvaa selvästi (yhdistettynä yrittäjyyteen).
Työvoimaongelmat, kuten harmaa työvoima ja kohtaanto-ongelmat, kärjistyvät. Alan koulutuksen vetovoima ja osaavan työvoiman saatavuus on heikkoa, palkka pieni ja työnkuvat liian suuria.	MATKAILU	Matkailualalla työolosuhteet ovat kunnossa, alalla on hyvin koulutettuja ja motivoituneita työntekijöitä sekä alan houkuttelevuus kasvaa. Tarjolla on ympärivuotisia työpaikkoja ja uramahdollisuuksia. Työvoimaa hankitaan osittain ulkomailta.
Toimiala kärsii osaajapulasta ja rekrytointihaasteista, mistä syystä Varsinais-Suomen yritykset siirtävät toimintansa pois maakunnasta toisaalle Suomeen ja ulkomaille.	MERIKLUSTERI	Meriklusterialalla on osaajia ja vetovoimaa sekä hyvät uralla etenemisen mahdollisuudet. Alalle riittää hakijoita ja palkkaustaso on hyvä.
Työmailla ulkomaisen työvoiman määrä kasvaa, vuorovaikutusta käydään pakolla eikä siitä oteta irti parhaita puolia. Monikulttuurisuus koetaan rasitteena, koska työntekijöiden eri tavat toimia vaativat ponnistelua tai hällävälillä asennetta kanssakäymisen sujumiseksi. Rakentamisen laatu heikkenee.	RAKENNUS- JA KIIINTEISTÖALA	Rakentaminen monikulttuurillistuu. Ymmärrys erilaisista toimintatavoista lisääntyy ja vaikuttaa myönteisesti alan innovaatioihin ja kehittymiseen sekä työmenetelmien että tuotekehityksen osalta.
Ruokaturva romahtaa ja ruokapulalla on mul-listavia vaikutuksia ruoan kulutukseen. Arvoilla ja asenteilla ei ole enää merkitystä. Syödään sitä, mitä on tarjolla ja mihin on varaa.	RUOKAKETJU	Kuluttajat arvostavat lähiruokaa, kotimaista ja kokonaisvastaullisesti tuotettua ruokaa, ja siksi huoltovarmuuden merkitys korostuu. Ruoan kulutuksessa korostuu supervastaullisuus.
Työstä irrotetaan kaikki, mikä ei vaadi alan koulutusta. Palvelutuotantoon liittyy uusia organisaatioita ja ammattilaisia/osaajia. Työt organisoidaan osin uudella tavalla, mikä aiheuttaa ristiriitoja työpaikoilla (esim. lähihoitajat vs. hoiva-avustajat).	SOTE JA HYVINVOINTI	Työpaikoilla on aktiivisesti käytössä työtehtävien joustot (työnmuotoilu): huomioidaan esimerkiksi työntekijän elämäntilanne ja työkykyisyys. Ammattien rajat venyvät.
Suomen väestön keski-ikä nousee nopeasti. Työperäinen maahanmuutto ei riitä paikkaamaan työvoimavajetta ja totutun hoidon tason takaaminen vaatii erityisiä toimenpiteitä.	TERVEYS-TEKNOLOGIA	Erlaiset robotit nousevat käytännön hoitotyön välineiksi perus- ja erikoissairaanhoidossa. Terveysteknologia tulee aiempaa vahvemmin koteihin ja sähköisistä terveyspalveluista tulee ensisijainen terveyspalvelujen kanava.
Suurittavan työn arvostus, imago, palkkaus ja vuorotyöt eivät houkuttele osaajia, erityisesti nuoria. Tästä johtuen opiskelijat ja maahanmuuttajat tekevät niin sanotut liikkeet haalarihommat, ja vaativammat työt korkeammin koulutetut.	VALMISTAVA TEKNOLOGIA-TEOLLISUUS	Teknologian kehitys taklaa työvoimapulaa. Erityisesti suorittamisen työtehtäviä hoidetaan yhä enemmän kehittyneen teknologian avulla.

Lähteet

- AALTONEN, M. & WILENIUS, M. (2002). *Osaamisen ennakointi. Pidemmälle tulevaisuuteen, syvemmälle osaamiseen*. Johtamistaito. Kauppakamarisarja.
- AHVENHARJU, S., POURU-MIKKOLA, L., MINKKINEN, M. & AHLQVIST, T. (2020). *Tulevaisuustiedon lähteillä. Analyysi ennakkointiraporteista ja tulevaisuuden ilmiöistä* (eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6). Tulevaisuusvaliokunta.
- ALBRIGHT, K. (2004). Environmental scanning: radar for success. *The Information Management Journal*, 38(3), 38–44.
- CHEMACK, T. J. (2011). *Scenario planning in organizations. How to create, use and assess scenarios*. Berret-Koehler Publishers.
- DATOR, J. (2009). Alternative futures at the Manoa School. *Journal of Futures Studies*, 14(2), 1–18. <https://jfsdigital.org/wp-content/uploads/2014/01/142-A01.pdf>
- DUFVA, M. (2015). *Knowledge creation in foresight. A practice- and systems-oriented view* [väitöskirja, Aalto-yliopisto]. Aaltodoc. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-6608-0>
- DUFVA, M. (2022). Toimintaympäristön analyysi: PESTE ja sen variaatiot. Teoksessa H. K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuuden tutkimus tutuksi - Perusteita ja menetelmiä* (s. 105–112). Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-563-1>
- DUFVA, M. & AHLQVIST, T. (2015). *Miten edistää hallituksen ja eduskunnan välistä tulevaisuusdialogia* (valtionneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17). Valtionneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-200-5>
- FRIMAN, M. & MUTANEN, A. (2022). Korkeakoulupedagogiikan etiikasta. Teoksessa K. Mäki & L. Vanhanen-Nuutinen (toim.), *Korkeakoulupedagogiikka - Ajat, paikat ja tulkinnat* (s. 64–73). Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.
- HAKKARAINEN, K. (2000). Oppiminen osallistumisen prosessina. *Aikuiskasvatus*, 20(2), 84–98. <https://doi.org/10.33336/aik.93274>
- HAKKARAINEN, K., PAAVOLA, S. & LIPPONEN, L. (2003). Käytäntöyhteisöistä innovatiivisiin yhteisöihin. *Aikuiskasvatus*, 23(1), 4–13. <https://doi.org/10.33336/aik.93451>
- HOLM, R., POUTANEN, P. & STÄHLE, P. 2018. *Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen, tunnuspiirteet ja edellytykset*. SITRA. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- JALONEN, H., LEHTI, M., TONTERI, A., KOSKELO, M., NOUSIAINEN, A. K. & JÄPPINEN, T. (2017). *Signaaleista tulevaisuustarinoihin. Ennakoinnin lyhyt käsikirja* (Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 109). Turun ammattikorkeakoulu & Suomen Kuntaliitto.
- JOKINEN, L. (2022). Yhteistoiminnallinen ennakkointi: sosiaalisten rakenteiden analysointi ja merkitys yhteisen tulevaisuuden luomisessa. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuuden tutkimus tutuksi - Perusteita ja menetelmiä* (s. 260–266). Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-563-1>
- KANTOLA, M., FRIMAN, M., RAUHALA, P., KOTILA, H. & HUTTULA, T. (2023). Ammatillisen korkeakoulutuksen mahdollisia tulevaisuuskuvia vuoteen 2030. *Futura*, 3, 51–62.
- KOSUNEN, S. & KIVELÄ, M. (2017). Sosiaaliset verkostot ja tarpeelliset resurssit kilpailussa tutkimusrahoituksesta. *Tiedepolitiikka*, 42(2), 21–35.
- LAVE, J. & WENGER, E. (1991). *Situated learning - legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- LAUNIS, K.-L. (2020). Muutosjohtaminen kohti ihmiskeskeisyyttä. *Futura*, 4, 42–46.
- LÄTTI, R., MALHO, M., ROWLEY, C. & FRILANDER, O. (2022). Skenaarioiden rakentaminen tulevaisuustaulukomenetelmällä. Teoksessa H.-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki, & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuuden tutkimus tutuksi - Perusteita ja menetelmiä* (s. 313–336). Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-563-1>
- MALASKA, P. (2017). Tulevaisuustietoisuudesta ja tulevaisuudesta tietämisestä. Teoksessa L. Pouru, M. Wilenius, K. Holstius & S. Heinonen (toim.), *Pentti Malaska. Ennalta näkijä, edellä kulkija* (s. 51–63). Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry. https://www.tutuseura.fi/wp-content/uploads/2017/03/Tulevaisuussarja8_Pentti-Malaska.pdf
- MANNERMAA, M. (2004). *Heikoista signaaleista vahva tulevaisuus*. WSOY.
- NIINILUOTO, I. (2022). Tutkijoiden rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa. *Tiedepolitiikka*, 47(2), 37–40.
- OJALA, K. & KANTOLA, M. (2023). Osaaminen haltuun ammatillisessa koulutuksessa. Osaamistarpeiden ennakoinnin profilointia verkostoyhteistyönä. *Aikuiskasvatus*, 43(3), 173–181. <https://doi.org/10.33336/aik.130396>

- OJALA, K., KANTOLA, M., HÖGBLOM E., FRANTTI, A. & OLLILA J. (2022). Ilmiövaruuksista skenaarioihin – kuinka alueellisia osaamis- ja koulutustarpeita ennakoidaan verkostoyhteistyönä? *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 24(2), 60–70. <https://doi.org/10.54329/akakk.120732>
- OPETUSHALLITUS. (Ei pvm.). *Osaamisen ennakkointifoorumi*. <https://www.oph.fi/fi/palvelut/osaamisen-ennakkointifoorumi-ofe>
- PAAVOLA, S. & HAKKARAINEN, K. (2005). The knowledge creation metaphor - an emergent epistemological approach to learning. *Science & Education*, 14(6), 535–557. <https://doi.org/10.1007/s11191-004-5157-0>
- POLANYI, M. (2009). *The tacit dimension*. The University of Chicago Press. (Alkuperäinen julkaisu 1966)
- POURU, L. & WILENIUS, M. (2018). Tulevaisuuslukutaito navigaatiovälineenä kuudennessa aallossa: kuinka integroida tulevaisuuslukio-opetukseen? *Futura*, 37(3), 12–23.
- PYÖRIÄ, P. (2006) *Understanding work in the age of information. Finland in focus*. University of Tampere.
- RAUHALA, O. (2023). Kommentti Kantola et al. artikkeliin: Korkeakouluvisiot kohtaavat haasteellisen tulevaisuuden. *Futura*, 3, 63–64.
- RUBIN, A. (2004). *TOPI – Tulevaisuuden tutkimuksen oppimateriaalit*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turun yliopisto. <https://tulevaisuus.fi/>
- SALMELA, M., VIENNI-BAPTISTA, B. & CHEAS, K. (2024). Tieteiden väliset ja transtieteiset tutkijat - Tieteen rikkaruohoja vai sen queereja edelläkävijöitä? *Tiedepolitiikka*, 49(1), 7–20. <https://doi.org/10.58957/tp.132011>
- SEPPÄLÄ, Y. (1984). *84 tuhatta tulevaisuutta*. Gaudeamus.
- SILVÉN, P. (2023). Managerialistinen siirtymä- managerialismi julkisoikeudellisten monialayliopistojen johdosäännöissä. *Tiedepolitiikka*, 48(4), 18–32 <https://doi.org/10.58957/tp.135924>
- VÄLIAHO, H. (22.9.2022). *Helsingin yliopiston uudet dekaanit valittu – työtä maailman parhaaksi*. Helsingin yliopisto. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/tiedepolitiikka/helsingin-yliopiston-uudet-dekaanit-valittu-tyota-maailman-parhaaksi>
- VARSINAIS-SUOMEN LIITTO. (2021). Kestävien kumppanuuksien Varsinais-Suomi. Varsinais-Suomen maakuntastrategia 2040+. <https://varsinais-suomi.fi/wp-content/uploads/2021/12/Varsinais-Suomen-maakuntastrategia2040-final.pdf>
- WENGER, E. (2003). *Communities of practice- learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press.
- WENGER-TRAYNER, E., McDERMOTT, R. A & SNYDER W. M. (2002). *Cultivating communities of practice: a guide to managing knowledge*. Harvard Business School Press.

Korkeakoulutukseen hakeutuminen ja eriarvoisuus: etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista

Linda Maria Laaksonen

Muistan yhä ensimmäisen kasvatustieteen luennon, jolla olen ollut. Luento oli yhteinen kaikille kasvatustieteen koulutusohjelmille ja käsitteli suomalaisista koulutusjärjestelmää. Paikalle oli pyydetty vierailevia puhujia, ja luentosali oli täynnä. Kun tuli kysymysten aika, viittasin ja kysyin: mikäli suomalaisen koulutusjärjestelmän tavoitteena on taata kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, miten näiden mahdollisuuksien toteutumisesta pidetään huolta? En ole vielä tähän päivään mennessä löytänyt täysin vedenpitävää vastausta kysymykseeni.

Kun lähdin tekemään tutkimusta lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisesta, keskeinen kysymys, joka minua kiinnosti, oli korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä eriarvoisuus ja se, miten erilaisista taustoista tulevien nuorten koulutuspolut eriyvät. Miten lupaus yhtäläisistä koulutusmahdollisuuksista muuttuu kilpailuun korkeakoulupaikoista? Vuosittain vain alle puolet kaikista korkeakoulutukseen hakeutuneista saavuttaa opiskelupaikan suomalaisesta ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta. Kaikkein kilpailuimmille aloille, kuten esimerkiksi lääketieteeseen ja oikeustieteeseen, valikoituu jopa vain alle 5 % kakista hakijoista. (Vipunen, ei pvm.) Aiempi tutkimus on osoittanut, että korkeakoulutukseen valikoituminen eriytyy Suomessa (ks. esim. Nevala, 1999; Nori, 2011; Nori ym., 2021). Tutkimuksessani

olen kiinnostunut siitä, miten tämä eriytyminen lukioiden arjessa rakentuu. Väitöskirjani (Laaksonen, 2024) tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioita erilaisista taustoista ja lukioista tulevien nuorten on mahdollista hyödyntää. Tarkastelen tätä korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvän eriarvoisuuden näkökulmasta.

Tutkimukseni sijoittuu ajankohtaan, jossa korkeakoulujen opiskelijavalinnat ovat uudistuneet ja koulutuspolitiikan tavoitteiksi on asetettu nuorten korkeakoulutukseen siirtymisen sujuvoittaminen sekä korkeakouluopintojen mahdollistaminen mahdollisimman monelle uudelle opiskelijalle (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017). Lisäksi lukion näkökulmasta opiskelijavalintauudistus on kasvattanut lukion painoarvoa osana korkeakoulutukseen hakeutumista. Tähän on johtanut erityisesti lukion ylioppilaskirjoitusten arvosanojen perusteella todistusvalinnassa valittavien opiskelijoiden määrän kasvattaminen.

Vaikka kirjoitan, että tutkimukseni asettuu koulutuspoliittisen uudistuksen aikaan, en kuitenkaan tarkoita, että uudistus ja uudistuminen olisivat vain tämän tutkimuksen kontekstin ja ajan erityispiirteitä. Korkeakoulutukseen valikoitumisen esteet ja hidasteet ovat vaihdelleet kautta aikojen, eikä korkeakoulutukseen valikoituminen ole koskaan ollut täysin mutkatonta. Vastaavasti voidaan ajatella, että koulutuspolitiikka

on harvoin myöskään täysin suoriivaista ja ennalta arvattavaa; pikemminkin politiikka on alati liikkeessä ja muuttuvaa. (Ks. esim. Henry ym., 1997, s. 16–17; Saarinen, 2017; van Thiel & Leeuw, 2002.) Vastaavasti myöskään eriarvoisuus ei ole vain tämän ajan ja koulutuspolitiikan yksinomainen erityispiirre.

Eriarvoisuuden tarkasteluni keskiössä ovat yhteiskuntaluokkaan ja risteäviin eroihin, kuten sukupuoleen ja maahanmuuttotaustaan, liittyvät kysymykset (Crenshaw, 1989). Aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme, että todennäköisimmin korkeakoulutukseen valikoituvat keskiluokkaisista ja ylemmistä yhteiskuntaluokkatoista tulevat kaupunkilaiset nuoret, joiden vanhemmilla on korkeakoulututkinto (Nori ym., 2021). Vastaavaa voidaan havaita myös lukiovalintaa tarkasteltaessa: peruskoulun jälkeen lukiokoulutukseen jatkavat todennäköisimmin korkeakoulutettujen vanhempien lapset (Härkönen & Sirniö, 2020). Todellisuudessa ei kuitenkaan ole olemassa ”keskivertolukiolaista”, kuten yksi tutkimuskouluni opettajista totesi. Tämä sitaatti on kulkenut tutkimukseni matkassa kiteyttäen sen, miten moninaisista taustoista tämän päivän lukiolaiset tulevat lukioon.

Vastatakseni tutkimustehtävääni hyödynsin erityisesti yhteiskuntaluokkaa tutkineen sosiologi Pierre Bourdieun teorioita (1984; 1996). Hänen käsitteensä *habitus*, *kenttä* ja *pääoma* ovat työkaluja, joilla

voidaan ymmärtää, miten nuorten erilaiset lähtökohdat muovaavat heidän mahdollisuuksiaan korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Bourdieu jakaa pääoman käsitteen kolmeen eri muotoon: taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä taloudellisen pääoman investoiminen ei ole suoraan mahdollista, sillä rahalla ei voi esimerkiksi ostaa opiskelupaikkaa lukukausimaksujen muodossa. Tällaisissa tilanteissa korostuvat epäsuorat keinot hyödyntää käytettävissä olevaa pääomaa sekä pääoman muiden muotojen arvo. Taloudellista pääomaa on mahdollista hyödyntää epäsuorasti esimerkiksi ostamalla yksityinen valmennuskurssi (ks. esim. Kosunen, 2018; Laaksonen & Kosunen, 2024). Tällöin tavoitteena on saavuttaa rahaa vastaan tietoa ja taitoa, josta olisi hyötyä korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Kulttuurista pääomaa korkeakoulutukseen hakeutumisessa edustavat esimerkiksi korkeat ylioppilaskirjoitusten arvosanat. Sosiaalista pääomaa taas voi olla vaikkapa mahdollisuus saada tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisesta korkeakoulussa opiskeluilta perheenjäseniltä.

Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja tieto

Tutkimukselleni keskeisenä käsitteenä kehitin korkeakoulutukseen hakeutumisen strategian käsitteen. Tällä tarkoitin erilaisia suunnitelmia ja toimintatapoja, joita nuoret hyödyntävät korkeakoulutukseen hakeutuessaan. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategia pitää sisällään kysymyksen siitä, *mihin* lukiolaiset suunnittelevat hakeutuvansa ja *miten* he pyrkivät pääsemään koulutukseen. Korkeakoulu-

tukseen hakeutumisen strategian *mihin* rakentuu suhteessa siihen, minkälaisia valintoja yksilö pitää itselleen mahdollisina ja sopivina. Korkeakoulutukseen hakeutuminen ei koskaan ole valinta ”kaikista mahdollisista vaihtoehdoista”, vaan jokaisen valikko itselle sopivina ja mahdollisina pidetyistä valinnoista on aina tavalla tai toisella rajattu. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategian *miten* puolestaan pitää sisällään konkreettiset valinnat ja keinot, joilla yksilö pyrkii pääsemään koulutukseen. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategia pitää sisällään myös mahdollisuuden olla hakeutumatta lainkaan sekä kysymyksen siitä, *mihin* ja *miten* ei hakeuduta.

Bourdieu (1984) korostaa, että yksilöiden valinnat ovat vahvasti sidoksissa heidän habitukseensa ja pääomaansa. Näin ollen valinnat, joita teemme, ovat siis aina osin tiedostamattomia. Näen kuitenkin, että nuoret voivat tehdä myös strategisia ja tietoisia valintoja korkeakoulutukseen hakeutuessaan – tai ainakin näistä valinnoista monesti puhutaan sellaisina. Koulutuspoliittinen kehys ja ohjaus asettaa nuoret tilanteeseen, jossa heidän on tehtävä valintoja. Nämä valinnat nuoret täyttävät opintopolun korkeakoulujen hakulomakkeeseen valiten erilaisten vaihtoehtojen joukosta. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioissa pyrin tuomaan yhteen kasvatussociologisen keskustelun valinnoista ja siitä, minkälaisia reunaehtoja korkeakoulutukseen hakeutumiselle muodostuu, mutta samalla myös pyrin tavoittamaan sen kehysten, jossa nuoria ohjataan tekemään valintoja tänä päivänä.

Osana korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioita olen ollut erityisen kiinnostunut tiedosta ja sen roolista korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Tieto ei ole vain

staattinen resurssi, joka rajoittuu koulutuksen kentälle, vaan se kietoutuu monin tavoin eriarvoisuuteen ja siihen, millainen pääsy erilaisista taustoista tulevilla lukiolaisilla on tietoon. Hyödynsin tutkimuksessani fyysikko ja filosofi Karen Baradin (2007) ajattelua, jonka myötä kurotan kohti uusmaterialismia. Baradin mukaan tieto on aina sidoksissa tiedon tuottajiin ja sitä ympäröivään maailmaan. Tämä tarkoittaa, että tieto rakentuu suhteessa aikaan, tilaan, materiaan, ruumiillisuuteen ja erilaisiin kokemuksiin. Näin ollen korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto voidaan ymmärtää materiaalis-diskursiivisesti rakentuvaksi. Tutkimuksessani keskeisiä materiaalis-diskursiivisia tekijöitä ovat esimerkiksi opiskelijavalintauudistuksen ajankohta, valmennuskurssimateriaalit, lukiolaisten kokemukset sekä heidän käsityksensä itselleen sopivista koulutusvalinnoista. Keskeistä tutkimuksessani on myös huomio siitä, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto ei ole vain virallista korkeakoulujen ja koulutusjärjestelmän sisällä tuotettua tietoa. Pikemminkin tieto rakentuu pirstaleisesti monissa eri konteksteissa ja tasoissa. Arjen tasolla tietoa saadaan esimerkiksi lukion opinto-ohjaajilta, kotoa, kavereilta, mediasta ja valmennuskurssitoimijoiden materiaaleista. Korkeakoulutukseen hakeutuminen muovaava tieto rakentuu pienistä muruista, joita nuoret kohtaavat koulutuspolkunsa varrella.

Lukioiden arkea tutkimassa

Tutkimukseni on etnografinen tutkimus. Etnografia tutkimusmenetelmänä mahdollistaa syventymisen siihen, mitä lukioiden arjessa tapahtuu. Tutkimuksen teon

aikana vietin vuoden kahdella lukiolla ja puoli vuotta kolmannella lukiolla havainnoiden ja haastellen lukiolaisia sekä opetushenkilökuntaa. Kenttäjaksojen aikana osallistuin läpi lukiovuoden erilaisiin tapahtumiin, kuten joulujuhlaan, penkkareihin, vanhojen tansseihin ja keväthuhlaan. Lisäksi olin läsnä lukioiden arjessa koulun käytävillä, oppitunneilla, opettajien kokouksissa sekä opinto-ohjaajien ja opiskelijoiden tapaamisissa.

Tutkimuskouluina toimivat kolme pääkaupunkiseudulla sijaitsevaa lukiota (kenttäkoulut 1–3). Lukiot on valikoitu siten, että ne sijoittuvat eri kolmanneksiin sisäänpääsykeskiarvoja tarkasteltaessa. Ensimmäisen lukion sisäänpääsykeskiarvo kuuluu lukiokentän korkeimpaan kolmannekseen. Toisen lukion sisäänpääsykeskiarvo sijoittuu keskimmäiseen kolmannekseen, ja lukio tarjoaa painotettua opetusta taideaineissa. Kolmas lukio sijoittuu alimpaan kolmannekseen, ja sen opiskelijoista moni opiskeli suomi toisena kielenä opimäärän mukaisesti.

Erilaisia taustoja ja erilaisia strategioita

Voidaan kysyä, miltä näyttää korkeakoulutukseen hakeutuvan lukiolaisen maailma? Lainaan Baradia (2003/2019, s. 829), joka kirjoittaa:

Me emme saavuta tietoa seisomalla maailman ulkopuolella; me tiedämme, koska ”me” olemme maailmasta. Yhtäläisesti voidaan ajatella, että maailma, jossa me elämme, muovautuu sen mukaan mitä me tiedämme.

Tutkimukseni yksi merkittävimmistä havainnoista on, että nuorten pääsy korkeakoulutukseen hakeutumisessa keskeisen tiedon

äärelle vaihtelee ja osalla lukiolaisista on etuoikeutetumpi pääsy tietoon. Baradia mukaillen voidaan kysyä: miten samalla myös ne maailmat, joissa nuoret elävät arkeaan ja hakeutuvat korkeakoulutukseen, eriytyvät? Osalle tutkimukseni nuorista korkeakoulutukseen hakeutuminen oli odotettu, jopa itsestään selvä seuraava askel koulutuspolulla. Osalle nuorista korkeakoulutukseen hakeutuminen näyttäytyi vieraina maailmana tai sellaisena, joka ei välttämättä olisi heille sopiva tai saavutettavissa oleva vaihtoehto.

Pääsy korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvään tietoon kiinnittyi lukiolaisten perhetaustoihin. Keskiluokkaisista ja sitä ylemmistä taustoista tulevilla nuorilla oli monesti mahdollisuus saada kotoa tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisesta ja siitä, minkälaista korkeakoulutuksessa opiskelu voisi olla. Yksi tutkimukseni nuorista, Viola, kertoi että hänelle korkeakouluun hakeutuminen on aina ollut itsestään selvää eikä hän ole pohtinut muita vaihtoehtoja. Hän oli hakeutumasaa samalle alalle, jolla hänen toinen vanhempansa on opiskellut ja jossa hänen isoveljensä opiskelee parhaillaan. Veljeltään hän oli jossaan neuvoja siitä, mitä kursseja kannattaa valita sitten, kun aloittaa korkeakouluopinnot. Kaikilla nuorilla ei ollut pääsyä tällaiseen tietoon, ja korkeakoulutukseen hakeutuminen näyttäytyi usein vieraampana ja epävarmempana. Yksi näistä opiskelijoista oli Vanessa, joka kertoi:

No siis ei mun äiti tai isä tiitä hirveesti mitään lukiosta tai Suomen kouluista tälle yli-päänsä. Paitsi sen mitä tapahtuu tällä hetkellä mun elämässä. Koska mä oon myös vanhin lapsi, niin mä koen nää kaikki

asiat ekana. [- -] Kyl mä ymmärrän, et tääl pitää olla niinku enemmän itsenäisempi, mut jos sä et vaan niinku tiedä mitään. Mul on just se, et mä en oikeen edes tiedä mitä mun kuuluu kysyä.

Koulutusjärjestelmän tuntemukseen liittyvät kysymykset korostuivat erityisesti maahanmuuttotaustaisten nuorten kohdalla. Osalla maahanmuuttotaustaisista nuorista myös suomen kielen osaamiseen liittyi haasteita. Korkeakoulutukseen hakeutumisessa muut kielet kuin suomi ja ruotsi tulivat harvoin tunnistetuksi arvokkaina. Lisäksi, mikäli opiskelijan kielitaito ei ollut vielä kovinkaan vahva, lukio-opinnot suomeksi saattoivat olla haastavia. Lukioiden arjessa monikielisyttä ei aina tunnistettu voimavaraksi vaan pikemminkin haasteeksi. Osa nuorista oli lisäksi kohdannut kielitaitoonsa liittyviä ennakkoluuloja maahanmuuttotaustansa vuoksi. Lukioiden arjessa suomen kielen puhuminen äidinkielenä, valkoisuus ja keskiluokkaisuus muodostivat oletetun normin. Osalle nuorista tähän normiin sopiminen oli helpompaa kuin toisille.

Tämä johdattaa meidät seuraavien kysymysten äärelle: miten lukiokoulutus kohtaa ja tukee erilaisista taustoista tulevia nuoria? Minkälaista tietoa ja korkeakoulutukseen hakeutumiseen tarvittavia valmiuksia lukiokoulutus tuottaa nuorille? Toisin sanoen minkälaisin eväin nuoret lähtevät lukiosta kohti korkeakoulutusta?

Erilaisia lukioita ja erilaisia strategioita

Lukio on merkittävä sosiaalinen ympäristö, jossa nuorten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja tieto muovautuvat. Tut-

kimuksessa havaittiin, että eri lukioilla tuotettu tieto erosi toisista. Jokaisella lukiolla muodostui omanlaisia ajatuksia siitä, minkälaiset koulutusvalinnat olisivat sen lukion opiskelijoille tyypillisiä ja mitkä eivät. Mainitsin aiemmin, että lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja pääsy tietoon eriytyivät. Samassa lukiossa opiskelevien nuorten strategiat ja käytettävissä olevat pääomat kuitenkin muistuttivat monesti toisiaan. Esimerkiksi korkeimman keskiarvon lukiolla suositettiin kilpailtuja yliopistoaloja ja korkeakoulutukseen hakeutumista pidettiin usein itsestään selvänä. Alimman keskiarvon lukiolla lukiolaisten strategiat korkeakoulutukseen hakeutumisen suhteen olivat huomattavasti hajanaisempia.

Suomessa lukioihin haetaan opiskelijaksi peruskoulun keskiarvon perusteella. Tutkimukseni osoittaa viitteitä siitä, että lukiot eivät eriydy vain keskiarvojen perusteella. Korkeimman keskiarvon lukioon päätyy useimmiten nuoria, joilla on käytettävissään enemmän pääomia ja tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisessa kuin alemman keskiarvon lukioilla. Aiemmasta tutkimuksesta (esim. Kosunen ym. 2024) tiedetään, että peruskoulujen välillä tapahtuu eriytymistä. Tutkimukseni on avaus vastaavasta tutkimuksesta lukiokoulutuksen kentältä.

Erilaiset toimijat tuottamassa korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvää tietoa

Tarve tiedolle korostui korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen aikana. Opiskelijavalintojen uudistuessa korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto muuttui ja vanheni nopeasti. Nopea-

tempoiset muutokset haastoivat sekä opiskelijoita että opetushenkilökuntaa. Yksi tutkimuskouluni opinto-ohjaajista kuvasi tätä:

Parhaimmillaan on käynyt niin, et tokalla sanoin opiskelijoille jotain ja seuraavana vuonna se olikin jo muuttunut. [– –] Pitää hakea kultaista keskietä niin, että opiskelijat saa tietoa, mutta etteivät he varaa itseään liikaa sen tiedon varaan, jos se muuttuukin.

Tarve tiedolle houkutteli lukioille yksityisiä valmennuskurssitoimijoita, jotka hyödynsivät tilannetta pyrkimällä tarjoamaan lukiolaisille ja opinto-ohjaajille ajankohtaista tietoa ja ennusteita siitä, miten opiskelijavalinnat tulisivat muuttamaan tulevaisuudessa. Lisäksi yksityiset valmennuskurssitoimijat tarjosivat valmennusta lukio-opintoihin, ylioppilaskirjoituksiin ja korkeakoulujen valintakokeisiin. Valmennuskursseihin liittyy kiinteästi taloudellisen eriarvoisuuden kysymyksiä, sillä kaikilla lukiolaisilla ei ollut mahdollisuutta hyödyntää kurseja ja valmennuskurssitoimijoiden tarjoamaa tietoa osana korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioitaan. Tutkimukseni keskeinen tulos on, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto ei rajaudu vain julkisen lukiokoulutuksen sisälle eivätkä sitä tuota vain julkiset koulutustoimijat.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että korkeakoulutukseen hakeutuminen on kietoutunut perhetaustojen, lukioiden eriytymisen ja resurssien sekä laajemman yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja nuorten arkitodellisuuksien eriytymisen verkkoon. Väitän kuitenkin, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä eriarvoisuus ei ole vain koulutuksen kysymys

vaan laajempi yhteiskunnallinen kysymys – ja tämän kysymyksen lukiokoulutus kohtaa päivittäin. Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta on kuitenkin tärkeää kysyä, minkälaisia korkeakoulutukseen hakeutumisen maisemia lukiolaisille muodostuu (ks. Bowe ym., 1994): millaiset valinnat näytettyvät nuorille mahdollisina ja millaiset valinnat jäävät vain kaukaisiksi heijastuksiksi horisonttiin? Aiempi tutkimus on tunnistanut, että nuoret saattavat kokea näköalattomuutta tilanteissa, joissa he ovat vaarassa jäädä koulutuksen ulkopuolelle. Tahdon kääntää tämän kysymyksen yksilöstä yhteiskuntaan ja koulutusjärjestelmän rakenteisiin. Missä määrin näköalattomuudessa on kyse siitä, että suomalainen koulutusjärjestelmä on näköalaton sen suhteen, miten kohdata moninaisista taustoista tulevia nuoria? On ongelmallista, mikäli suurin vastuu omista valinnoista ja niiden onnistumisesta asetetaan niille lukiolaisille, joilla on jo lähtökohtaisesti vähemmän mahdollisuuksia hakeutua korkeakoulutukseen. ■

Lähteet

- BARAD, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(3), 801–831. <https://doi.org/10.1086/345321>
- BARAD, K. (2019). Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy (A. Arlander, känt.). Teoksessa T. Nauha, A. Arlander, H. Järvinen & P. Porkola (toim.), *Performanssifilosofia: esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiasta performanssiajatteluu* (s. 99–132). (Alkuperäinen

- julkaisu 2003) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-016-4>
- BARAD, K. (2007). *Meeting the universe halfway: quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- BOURDIEU, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- BOURDIEU, P. (1996). *The state nobility: elite schools in the field of power*. Stanford University Press.
- BOWE, R., GEWIRTZ, S. & BALL, S. (1994). Captured by the discourse? Issues and concerns in researching “parental choice.” *British Journal of Sociology of Education*, 15, 63–78.
- CRENSHAW, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 140, 139–167.
- HENRY, M., LINGARD, B., RIZVI, F. & TAYLOR, S. (2013). *Educational policy and the politics of change*. Routledge.
- KOSUNEN, S. (2018). Access to higher education in Finland: emerging processes of hidden privatization. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 4(2), 67–77. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/20020317.2018.1487756>
- KOSUNEN, S., JUVONEN, S., PELTOLA, M. & HUILLA, H. (2024). *Koulu ja eriarvoisuus*. Gaudeamus.
- LAAKSONEN, L. M. (2024). *Korkeakoulutukseen hakeutumisen ja eriarvoisuus: etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0665-5>
- LAAKSONEN, L. M. & KOSUNEN, S. (2024). Exploring private supplementary tutoring in Finnish general upper secondary education. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 10(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/20020317.2024.2302195>
- NEVALA, A. (1999). *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Suomen historiallinen seura.
- NORI, H. (2011). *Keille yliopiston portit avautuvat. Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eritieteenaloille valikoitumisesta* [väitöskirja, Turun yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN%20978-951-29-4526-9>
- NORI, H., JUUSOLA, H., KOHTAMÄKI, V., LYYTINEN, A. & KIVISTÖ, J. (2021). *Korkeakoulutuksen Saavutettavuus ja Tasa-arvo Suomessa ja Verrokkimaissa: GATE-hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-057-8>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2017). *Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030*. <https://okm.fi/korkeakoulutuksen-ja-tutkimuksen-visio-2030>
- SAARINEN, T. (2017). Policy is what happens while you're busy doing something else: introduction to special issue on “language” indexing higher education policy. *Higher Education*, 73(4), 553–560. <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0002-3>
- VAN THIEL, S. & LEEUW, F. L. (2002). The performance paradox in the public sector. *Public Performance & Management Review*, 25(3), 267–281. <https://doi.org/10.1080/15309576.2002.11643661>
- VIPUNEN. (Ei pvm.). Korkeakoulujen hakeneet ja paikan vastaanottaneet. Haettu 12.9.2024 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku%20ja%20valinta%20-%20korkeakoulu%20-%20live.xlsb

Suureen kielimallimullistukseen on herättävä

Erkki Mervaala

Suuret kielimallit eli LLM:t valtaavat alaa myös tieteen tekijöiden keskuudessa. Kun heinäkuussa 2024 uutisoitiin, että tieteellisen tutkimuksen kustantajajätti Taylor & Francis on myynyt omistamansa Routledge-kustantamon julkaisemat tutkimukset Microsoftille tekoälyn koulutukseen, moni tutkija maailmalla älähti. Myös Wiley on ilmoittanut tekoäly-yhteistyökuvioistaan. Yhdistävänä tekijänä on se, että datan omistaja on luovuttanut kirjoitukset koulutuskäyttöön kirjoittajia varoittamatta saati heiltä lupaa kysymättä. (Palmer, 2024.) Esimerkiksi koodausfoorumi Stack Overflow (2024) ilmoitti myyneensä oikeudet sisältöihinsä ChatGPT:n takana olevalle OpenAI:lle, mistä moni foorumille ratkaisujaan kirjannut koodari närkästy. Suomessa kielimalleja on koulutettu muun muassa Suomi24- ja Reddit-keskustelusivustojen aineistoilla (Luukkonen ym., 2024.)

Vastaavanlaiset datain valtaukset ovat yleistyneet kielimallivillityksen vanavedessä, mutta ne edustavat laajempaa jo monen vuotta vuosikymmentä jatkuvaa datarohmuamista, jonka lähtöoletuksena on, että ”vielä yksi data” johtaa auvoiseen onneen ja ongelman ratkaisemiseen. Jos plagiointi-, tekijänoikeus- ja identiteettinäkökulmat unohdetaan, tieteellisen tiedon kaataminen valtavaksi tiedevirraksi kuulostaa jopa kiehottavalta. Tieteelliseen tutkimukseen perustuen ja siitä ammentaan uutta toistettavaa tutkimusta tuottava

koneapuri on kuitenkin toistaiseksi totta vain mainospuheissa.

Keväällä saimme lukea, kuinka moni julkaistu tutkimusartikkeli oli jouduttu poistamaan LLM-generoidun valetutkimuksen vuoksi. Jopa korkealle arvostetusta julkaisuista löytyi vertaisarvioituja artikkeleita, joiden sisältä paljastui ChatGPT:sta tuttu ”Certainly!”-aloitus. Scientific American -lehden mukaan kyseessä on vain jäävuoren huippu, sillä tekoälychattibotit ovat tunkeutuneet syvälle tieteellisen julkaisemisen maailmaan. (Stokel-Walker, 2024.)

Tutkimuksessa tekoälyä käytävien ja siitä ”kiinni jääneiden” suhteesta ei voitane sanoa mitään varmaa, mutta voisi kuvitella jälkimmäisten olevan murto-osa edellisestä. Mitä generatiivisen tekoälyn tuominen tieteelliseen tutkimukseen tekee työllemme?

Osaamistyhjiötä rakentamassa

Yksi kliseisimmistä, ja sijoittajien ja yritysjohtajien näkökulmasta odotetuimmista, tulevaisuudenkuvista liittyy ihmistyön korvaamiseen tekoälyllä – ainakin osittain. Valtaosa suurten kielimallienkin ympärille rakentuneesta triljoonan dollarin sijoituspöhinästä liittyy tähän turbotehostamisen toiveeseen. Yritysjohtajain odotukset voivat kuitenkin olla ylimitoitettuja: tähtitaloustieteilijä Daron Acemoğlu ennustaa generatiivisen tekoälyn tehostavan tuottavuutta vain 0,9 prosenttia tulevan vuosikymme-

nen aikana. Tuottojen epävarmuus ei kuitenkaan toistaiseksi näy alaan sijoittamisessa. (Goldman Sachs, 2024; Nicoud, 2024.)

Generatiivinen tekoäly on jo vaikuttanut useisiin, hyvin erilaisiin aloihin, jopa perustavanlaatuisesti. Esimerkiksi käsikirjoittajat ja näyttelijät ovat ärähtäneet luovan työn ylenkatsomisesta, jota esiintyy Hollywood-studioiden lisäksi myös tekoälyjättien johdossa. (Anguiano & Beckett, 2023; Tangalakis-Lippert, 2024.)

Ohjelmointiala on toinen, missä tekoälyn vaikutuksia on jo ehditty havaita. ChatGPT, Copilot ja vastaavat ovat jo pystyneet tekemään junioritason koodaajan työtehtäviä. Yleisesti ottaen LLM-ihmiskorvikkeet ovat pystyneet korvaamaan juuri uransa alkuvaiheessa olevien työntekijöiden työt.

Ajatellaanpa tämän kehityksen vaikutuksia: Jo nyt on havaittu, että ohjelmointiyrityksissä ollaan huolissaan kokeneempien koodaajien tulevasta tekijäkadosta. Seniorikoodaajia kun ei synny, jos juniorit korvaa tekoäly. Muun muassa Googlella ja Amazonilla 30-vuotisen uransa aikana kehittäjänä toimineen Steve Yeggen mukaan seniorikoodaajien eläköityessä yritykset voivat päätyä niin kutsuttuun COBOL-tilanteeseen, jossa juniorikoodaajia ei vain enää ole (Yegge, 2024).

Akateeminen maailma avaa pikukuhiljaa ovensa LLM:lle myös tutkimuksen ulkopuolella. Atlantan Morehousesta on syksyllä 2024 tuossa ensimmäinen yliopisto, joka

käyttää virtuaalisia tekoälyavustajia opetuksessa ja akateemisen työn tukena (Morehouse College, 2024). Yliopiston professorin mukaan jokaisella professorilla tulee jatkossa olemaan 3–5 tekoälyavustajaa. Professorit tuottavat 3D-ympäristöön virtuaaliluentoja, joita 24/7-saatavilla olevat virtuaaliavustajat sitten opiskelijoille opettavat. Aika näyttää, miten paljon tekoälyn tuottamia virheitä, vääriä viitteitä ja stokastista mis- ja disinformaatiota opiskelijat saavat kokea osana opetustaan. Perinteisesti assistentin työ on ollut varsin tärkeäkin vaihe aloittelevan akateemikon uralla.

Ja vaikka koko työpaikka ei tulisi tekoälyn korvaamaksi, suuri osa niin sanotuista ”akateemisista paskaduuneista” sillä saatetaan hyvinkin korvata. Kun aiemmin korkeakouluharjoittelijat ovat saaneet työtehtävikseen esimerkiksi tutkimushaastattelujen litterointia, jossa toimessa saattaisi sujua vaikkapa koko kesätyörupeama, nyt tekoälylitterointityökalut voivat tehdä viikkojen homman päivässä. Toimittajanakin työskennelleenä tiedän tasan tuskan, joka tunti tunnilta turruttavammaksi käyvästä haastattelulitteroinnista tuottavat.

Tekoälyturbulenssi on myös johtamisen kysymys. The Upwork Research Institutun tekemän tutkimuksen (Monahan & Burlacu, 2024) mukaan pomot kyllä odottavat tekoälyn tekevän työntekijöistään tuottavampia, mutta liki puolet työntekijöistä ei tiedä, miten tekoälyn odotetaan kasvattavan heidän tuottavuuttaan, ja jopa 77 prosenttia työntekijöistä koki tekoälyn heikentävän tuottavuuttaan. Tehokkuutta ja tuottavuutta työhönsä tahtovan on tiedettävä, mitä tekee.

Edellä kuvattujen esimerkkien kautta lienee ihan hyvä pohtia,

missä ja miten tulevaisuuden tekijät kokemuksensa kartuttavat.

Läpinäkymättömän luotettava

Toisin kuin tutkimusten tulokset taikka vaikka Wikipedia eivät LLM:t eikä varsinkaan niiden kautta hankittu ”tieto” pysy muuttumattomina. Generatiivisten mallien DNA:han on kovakoodattuna tuotosten muuntuvaisuus, mistä johtuen myöskään hallusinoinnista eli tekoälyn omiaan satulemisesta ei päästä 100 % varmuudella eroon. Kun LLM viittaa tutkimuksiin, voivat tutkimukset näyttää oikeilta, vaikka ne ovatkin täysin tekoälyn tekaisemia. (Alkaissi & McFarlane, 2023.)

Vaikka jo avoimesti jaossa olevien kielimallien konepellin alle katsominen on liki mahdotonta jopa mallit rakentaneille ihmistutkijoille, kaupalliset sovellukset ovat täydellisiä mustia laatikkoja – eritoten käyttäjän näkökulmasta. Samaa tulosta ei voida taata, vaikka kehote pysyisi samana. (Ollion ym., 2023; Reiss, 2023.)

Hiljattain havaittu trendi käyttää LLM-chattibotteja tiedonlähteinä perinteisen googlettamisen taikka Wikipediasta tarkistamisen sijaan kuulostaa tästä näkökulmasta huolestuttavalta. Tekoälyn generoiman verkkosisällön suhteellisen määrän kasvaessa alituisen luotettavan tiedon äärelle löytäminen muuttuu hetki hetkeltä haastavammaksi. (Donath & Schneier, 2024.)

Google ei ole sekään millään tavalla syytön tähän trendiin. Vaikka se luopui käyttäjän kannalta parhaiden hakutulosten näyttämisestä mainostajiensa eduksi aikaa sitten, vasta tekoälysisältöjen työntäminen oletusarvoisesti joka haun yhteydessä teki siitä hakukoneena monelle käyttökelpottoman. Myös Googlen omat tutkijat ovat toden-

neet, että generatiivinen tekoäly voi vääristää sekä yhteiskuntapolitiittisen todellisuuden että tieteellisen konsensuksen kollektiivista ymmärrystä. (Marchal ym., 2024.)

Olen hiljattain tutkinut LLM-avusteista tekstianalyysia toistettavuuden näkökulmasta, mikä on yleisesti ottaen osoittautunut erittäin ongelmalliseksi (Mervaala & Kousa, 2024; Ollion ym., 2023). Lisäksi suuret kielimallit ovat muun muassa vahvistaneet misinformaatiota, stereotyypppejä ja salaliittoteorioita (Khatun & Brown, 2023; Makhortykh ym., 2024) ja kehottaneet ihmisiä syömään kiviä ja laittamaan pizzaan liimaa (Hart, 2024). Positiivisena käytötapauksena mainittakoon, että yhdessä tutkimusartikkelissa todettiin tekoälykkäiden keskustelujen voivan vähentää altiutta uskoa salaliittoteorioihin (Costello ym., 2024).

Toistettavuuden ongelma koskee tietysti myös ihmisenkin tekemää tutkimusta, ja kyllähän tekoäly tekee tietyt asiat huomattavasti ihmistä nopeammin. Generatiivisen tekoälyn perustavia piirteitä on kuitenkin se, ettei sen ole mahdollista toistaa itseään. Ihmistä voi pyytää olemaan läpinäkyvä tutkimuksensa kulusta, mutta LLM:n sekunneissa generoima kirjallisuuskatsaus ei välttämättä ole millään tavalla kurantti, vaikka se aidolta näyttäisikin.

Edellä mainitsemistani seikoista huolimatta en anna kuitenkaan missään nimessä generatiivisten tekoälymallien avustamalle tutkimukselle täystyrmäystä. Itse olen pyytänyt sitä monesti luomaan kätevästä patkasta koodia taikka jäsen-telemään jotain pientä osaa tekstistäni. En ole intoutunut kuitenkaan luomaan defintiivisiä tiivistelmiä tutkimusartikkeleista, sillä siihen se ei ole luotettava työkalu. Mutta jos

tietää, mitä mallilla on mahdollista tehdä, se voi kuitenkin olla juuri sitä – omaa työtä tehostava työkalu. Tutkimukseen liittyvien analyysien näkökulmasta kynnys on mielestäni paljon suurempi, mutta mikäli tietää, mitä tekee ja selittää sen tutkimusartikkelissa avoimen läpinäkyvästi – päivämäärineen, versionumeroineen ja kehoitteineen päivineen – niin en koe senkään olevan täysin poissuljettua.

Tekoälyn planetaariset rajat

Lopuksi on vielä nostettava esiin ajan mittaan kenties tärkein generatiivisten tekoälysovellusten käyttöön liittyvä seikka: niiden valtava hiilijalanjälki. Niin mallien kouluttaminen kuin niiden ylläpi-

täminen ja käyttäminen ovat niin kutsuttuun perinteiseen internetin käyttämiseen verrattuna energiankulutukseltaan varsin suurta. Generatiivisen tekoälyn omaksumisen jälkeen Googlen hiilidoksidipäästöt ovat kohonneet 48 prosenttia vuodesta 2019 ja Microsoftin 31 prosenttia vuodesta 2020 (Nguyen, 2024). Niin ikään näytönohjaimiin ja muihin malleille kelpaaviin teknologiatuotteisiin tulee tällä kehityksellä kulumaan yhä enemmän luonnonvaroja.

Tilanteessa, jossa nykyisenkään kaltainen kulutusyhteiskuntamme ei ole kestäväällä pohjalla, kuulostaa edesvastuuttomalta puskea tuhottomasti tehoa vieviä mutta vain vaatimattomasti sitä tuovia työkaluja osaksi sitä tietoyhteiskuntaa, jona olemme tottuneet

Suomea pitämään. Tokihan myös ihmistyö on hiili-intensiivistä. On kuitenkin hyvä arvioida, mihin ja milloin moisia suurikuormaisia palveluita käyttää ja milloin riittää vain Excelin käyttö, vanhanaikainen googlaaminen taikka ihan vain ajattelu – ilman tekoälyhöynteitä. ■

PUHEENVUORO PERUSTUU OSIN PUISTOKATU 4:SSÄ 14.3.2024 PIDETTYYN ALUSTUKSEEN TEKOÄLYN TUTKIMUSKÄYTÖSTÄ.

Kiitokset

Kiitokset Puistokatu 4:ssä käydyille keskusteluille sekä Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamalle ORSI-hankkeelle (327768, www.ecowelfare.fi).

Lähteet

- ALKAISSI, H. & MCFARLANE, S. I. (2023). Artificial hallucinations in ChatGPT: implications in scientific writing. *Cureus*, 15(2), e35179. <https://doi.org/10.7759/cureus.35179>
- ANGUIANO, D. & BECKETT, L. (1.10.2023). How Hollywood writers triumphed over AI – and why it matters. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/culture/2023/oct/01/hollywood-writers-strike-artificial-intelligence>
- COSTELLO, T. H., PENNYCOOK, G. & RAND, D. G. (2024). *Durably reducing conspiracy beliefs through dialogues with AI*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/xcwdn>
- DONATH, J. & SCHNEIER, B. (22.4.2024). It's the end of the web as we know it. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2024/04/generative-ai-search-llmo/678154/>
- GOLDMAN SACHS. (25.6.2024). Gen AI: Too much spend, too little benefit. *Goldman Sachs Global Macro Review*, 129. <https://www.goldmansachs.com/insights/top-of-mind/gen-ai-too-much-spend-too-little-benefit>
- HART, R. (31.5.2024). Google restricts AI search tool after 'nonsensical' answers told people to eat rocks and put glue on pizza. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/roberthart/2024/05/31/google-restricts-ai-search-tool-after-nonsensical-answers-told-people-to-eat-rocks-and-put-glue-on-pizza/>
- KHATUN, A. & BROWN, D. (2023). Reliability check: an analysis of gpt-3's response to sensitive topics and prompt wording. Teoksessa *Proceedings of the 3rd workshop on trustworthy natural language processing (TrustNLP 2023)* (s. 73–95). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2023.trustnlp-1.8>
- LUUKKONEN, R., BURDGE, J., ZOSA, E., AARNE TALMAN, KOMULAINEN, V., HATANPÄÄ, V., SARLIN, P. & PYYSALO, S. (2024). Poro 34B and the blessing of multilinguality. *arXiv*. <https://arxiv.org/pdf/2404.01856>
- MAKHORTYKH, M., SYDOROVA, M., BAGHUMYAN, A., VZIATYSHEVA, V. & KUZNETSOVA, E. (2024). Stochastic lies: how LLM-powered chatbots deal with Russian disinformation about the war in Ukraine. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-154>
- MARCHAL, N., XU, R., ELASMAR, R., GABRIEL, I., GOLDBERG, B. & ISAAC, W. (2024). Generative AI misuse: A taxonomy of tactics and insights from real-world data (Version 2). *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2406.13843>
- MERVAALA, E. & KOUSA, I. (2024). Order up! Micromanaging inconsistencies in ChatGPT-4o text analyses. Teoksessa M. Hämmäläinen, E. Öhman, S. Miyagawa, K. Alnajjar & Y. Bizzoni (toim.), *Proceedings of the 4th*

- International Conference on Natural Language Processing for Digital Humanities* (s. 521–535). Association for Computational Linguistics. <https://aclanthology.org/2024.nlp4dh-1.51>
- MONAHAN, K. & BURCLAU, G. (23.7.2024). *From burnout to balance: AI-enhanced work models*. Upwork. <https://www.upwork.com/research/ai-enhanced-work-models>
- MOREHOUSE COLLEGE. (10.7.2024). *Morehouse to use AI teaching assistants this fall*. <https://news.morehouse.edu/morehouse-college-to-use-ai-teaching-assistants-this-fall>
- NGUYEN, B. (24.7.2024). *AI is making Google and Microsoft big contributors to climate change*. Quartz. <https://qz.com/ai-google-microsoft-climate-change-data-center-energy-1851589453>
- NICOUD, A. (30.7.2024). *Will generative AI live up to its hype?* IBM. Com. <https://www.ibm.com/blog/gen-ai-live-up-to-hype/>
- OLLION, E., SHEN, R., MACANOVIC, A. & CHATELAIN, A. (2023). ChatGPT for text annotation? Mind the hype! *SocArXiv*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/x58kn>
- PALMER, K. (29.7.2024). Taylor & Francis AI deal sets 'worrying precedent' for academic publishing. *Inside Higher Ed*. <https://www.insidehighered.com/news/faculty-issues/research/2024/07/29/taylor-francis-ai-deal-sets-worrying-precedent>
- REISS, M. V. (2023). Testing the reliability of ChatGPT for text annotation and classification: A cautionary remark. *arXiv:2304.11085*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2304.11085>
- STACK OVERFLOW. (6.5.2024). *Stack Overflow and OpenAI partner to Strengthen the world's most popular large language models*. <https://stackoverflow.com/company/press/archive/openai-partnership>
- STOKEL-WALKER, C. (2024). Chatbot Invasion. *Scientific American*, 331(1), 16. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican072024-7bVpuVjnKZbj8I-QrkgMTIR>
- TANGALAKIS-LIPPERT, K. (26.6.2024). OpenAI's CTO treats creativity like a problem to be solved—And that itself is the problem. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/openai-cto-mira-murati-creative-jobs-eliminated-ai-2024-6>
- YEGGE, S. (24.6.2024). The death of the junior developer. *Sourcegraph.Org*. <https://sourcegraph.com/blog/the-death-of-the-junior-developer>

Koulu nuorten kokemana – etnografia eriarvoisuuden esille tuojana

Mira Huusko

Kosunen, Sonja, Juonen, Sara, Huilla, Heidi & Peltola, Marja. (Toim.). (2024). *Koulu ja eriarvoisuus*. Gaudeamus. 280 sivua.

Katsoin kesällä lasteni kanssa Yle Areenasta Sori siitä -draamasarjaa (Räsänen, 2024). Sarjassa 13-vuotias Senja muuttaa uudelle paikkakunnalle ja tulee valehdelleeksi koulukaverilleen asuvansa paremmassa osassa koulualuetta kuin todellisuudessa asuukaan. Senja joutuu tämän alkuvalheen jälkeen valehtelemään monesta muustakin asiasta, kuten ruokavaliostaan, vapaa-ajanvietostaan ja harrastuksistaan. Sarjassa kiteytyi moni sama teema kuin Kosunen ym. toimittamassa *Koulu ja eriarvoisuus* -kirjassa (2024).

Koulu ja eriarvoisuus -kirja keskittyy huono-osaisten alueiden koulujen ja nuorten näkökulmiin. Oma näkökulmani kirjan lukemiseen on ammatillisen

kiinnostuksen lisäksi vanhemman kiinnostus maailmaan, jossa lapset elävät ja kokevat. Kirja on tehty pääasiassa etnografisella otteella eli menemällä mukaan koulun arkeen ja haastatteleamalla nuoria koulussa ja muissa nuorille tyypillisissä paikoissa.

Koulu ja eriarvoisuus -kirja jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan koulujen ja kaupungin suhdetta sekä segregaatian eli eriytymisen kehii – koulusegregaatiota, opettajasegregaatiota ja alueesegregaatiota. Toisessa osassa tarkastellaan huono-osaisten alueiden kouluja ja nuoria eli nuorten arkea, hengailupaikkoja, vertais-suhteita, tulevaisuuden toiveita ja oppilaiden osallisuuden kokemuksia. Kolmannessa osassa tarkastellaan koulua aikuisten näkökulmasta eli tarveperustaista rahoitusta, koulujen johtamista ja yhteiskunnallisesti sensitiivistä opettajuutta.

Nuorten ääni esiin

Jo kirjan johdannossa on mukana suoria lainauksia aineistosta. Ilmi tuodaan painotusluokat, alueiden erilainen maine ja yhteiskuntaluokan vaikutus nuorten valintoihin sekä se, miten esimerkiksi maahanmuuttotusta vaikuttaa lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja vapa-ajanviettopoihin. Huono-osaisuus liitetään tiettyjen vaatemerkkien puutteeseen ja jopa likaisuuteen.

Kirjan alussa eli toisessa luvussa tuodaan kiinnostavasti ilmi, miten segregaatio vaikuttaa niin isojen kaupunkien eli käytännössä pääkaupunkiseudun alueisiin, koulujen eriytymiseen ja opettajien eriytymiseen. Kelpoiset opettajat voivat valita työpaikkansa ja näin toiminnallaan eriyttää kouluja sitä varsinaisesti haluamatta. Toisaalta myös hyväosaisten alueiden kouluilla on vaikeuksia pitää kelpoisia opettajia, sillä asunnot ovat kalliita ja kelpoiset opettajat saavat helposti töitä myös pääkaupunkia halvempien asuinkustannusten kunnista.

Venla Bernelius sitoo artikkelissaan koulutuksen valikointumisen maantieteeseen, oppimistulosten eriytymiseen ja kaupunkikehitykseen. Eri tutkimusten ja arviointien (esim. Hiltunen ym., 2023; Julin & Rautopuro, 2016; Kauppinen & Marjanen, 2020; Ukkola & Metsämuuronen, 2021; Vettenranta ym., 2020; ks. myös Ursin ym., 2021) mukaan lasten äidinkielen ja matematiikan osaaminen on yhteydessä lapsen vanhempien koulutustaustaan. Eri tutkimusten tulosten mukaan kärjistäen voisi sanoa, että lapsen pitäisi osata valita korkeasti koulutettu äiti, jolla on kotona hyllymetreitäin kirjoja, jos lapsi haluaisi tilastollisesti pärjätä muita paremmin koulussa.

Vanhempien koulutustaustat ja tulotasot vaihtelevat paljon myös alueittain. Osassa pääkaupunkiseudun alueista erontekoa teh-

dään myös keskiluokan ja ylempien luokkien välillä eikä vain alempien luokkien ja keskiluokan välillä.

Vaikutukset koulun ulkopuolelta

Toisen osan alussa Riikka Oittinen ja Tiina Luoma kuvaavat neljän nuoren eriytyvää arkea asuinalueen, kouluarjen ja vapaa-ajan viettotapojen näkökulmista. Yksinkertaistaen nuorilla, jotka eivät harrasta tavoitteellisesti mitään tai harrastavat vain harvoin, on enemmän aikaa hengailta asuinalueillaan tai ostoskeskuksissa. Kirjan esimerkkien mukaan he ovat usein maahanmuuttotautaisia tai köyhemmistä sosiaaliluokista. Painotusluokkia käyvät lapset harrastavat usein myös tavoitteellisesti enemmän ja asuvat hyväosaisilla alueilla. Vanhempien koulutus- tai sosioekonominen tausta vaikuttaa myös tähän: vanhemmat voivat valita tai ohjailla lapsiaan painotusluokille, joihin esimerkiksi maahanmuuttotautaiset vanhemmat eivät osaa tai pysty lapsiaan ohjaamaan. Ratkaisu painotusluokkien eriytymiseen olisikin esimerkiksi se, että alakouluikäiset lapset arvottaisiin niille.

Sonja Kosunen ja Heidi Huilla tarkastelevat koulua niiden oletetun tai saavutetun maineen kannalta. Nuoret osaavat hämmästyttävän tarkasti keskustella koulunsa tai lähikoulujen oletetusta maineesta ja siitä, millaisia mielikuvia jotkut koulut herättävät itsessä ja oletetusti muissa. Nuoret osasivat kertoa myös eri koululuokkien välisistä eroista. He hahmottivat, miten esimer-

kiksi painotusluokkia käy omasta viiteryhmästä erilaisia nuoria. Nuoret osaavat kertoa, miten esimerkiksi matemaattis-luonnontieteellisesti painottavien koululuokkien oppilaat eroavat vaikkapa liikuntaluokkien oppilaista.

Marja Peltolan artikkelissa nuoret kertovat suhteestaan muun muassa etnisyyteen ja sen erilaisista ilmentymisistä ja omasta suhteestaan omaan ja toisten etnisyyteen. Heidi Huilla kirjoittaa nuorten tulevaisuuden toiveista ja siitä, miten yhteiskuntaluokka vaikuttaa oman tulevaisuuden suunnittelukykyihin ja -mahdollisuuksiin. Heikoimista asemista tulevien nuorten tulevaisuuden aikajänne on lyhyt sekä urapolut ja tulevaisuus hahmottomattomia. Parempiosaisten nuorten tulevaisuuteen kuuluvat suunnitelmat lukiosta ja professioammattista. Tulevaisuuden odotusten kautta nuoret hahmottavat myös itseään.

Aikuisten ja talouden rooli eriarvoistumisessa

Kirjan kolmannessa osassa koulua tarkastellaan aikuisten ja talouden näkökulmasta. Tarveperustaisella rahoituksella huono-osaisten alueiden kouluihin on voinut ostaa opetusmateriaaleja sekä palkata lisää aikuisia, mutta harvemmin kuitenkaan opettajia. Rehtorit ovat voineet itse päättää, miten he käyttävät tarveperustaisen rahoitusta koulun parhaaksi. Aikuisten näkökulma kouluun on mielenkiintoinen ja tuo opettajan roolin vahvasti esille. Sara Juvo-

nen tuokin esille yhteiskunnallisesti sensitiivisen opettajuuden merkityksen. Opettajalla on iso rooli, sillä hänen toimintansa vaikuttaa useisiin oppilaisiin ja heidän tulevaisuudenuskonsa vahvistamiseen tai nujertamiseen. Opettajasegregaatiolla voikin olla yllättävän laajoja seurauksia monen lapsen elämään.

Kirja sai ajattelemaan, miten paljon kouluissa ja koululuokissa tehdään erotteluja oppilaiden kesken. Jos koululuokka on hyvin homogeeninen oppilaiden sosiaalilta taustoilta, niin erotteluja tehdään muilla tekijöillä. Kirjassa ei käsitelty koululuokkien muita oppilaisiin vaikuttavia tekijöitä, kuten oppilaiden välistä kiusaamista tai neurokirjon lapsia. Olisi kiinnostavaa hahmottaa, onko näillä tekijöillä yhteyksiä yhteiskuntaluokkiin.

Voin suositella kirjaa kaikille koulua tutkiville, kouluissa työskenteleville, opettajankoulutuksessa oleville, koulutuksesta muuten kiinnostuneille sekä vanhemmille. On tärkeää tuoda esille eriarvoisuuden rakenteita ja sitä kautta yrittää purkaa niitä pala kerrallaan. Koulujen eriytyminen tulee tuskin poistumaan, mutta niiden kielteisiä vaikutuksia oppilaisiin ja oppimiseen pitäisi pystyä vähentämään kaikin keinoin. Tehtävä ei ole kuitenkaan helppo, sillä kouluissa ja niiden ympärillä käytävässä keskustelussa tarvitaan tarkan tutkimustiedon lisäksi suvaitsevaisuutta, tukiverkkoja ja kohdennettua rahoitusta. Tai kuten Sori siitä -sarjan Senjan tapauksessa: ystävyyttä, välittämistä ja aitoja kohtaamisia erilaisista taustoista huolimatta. ■

Lähteet

- HILTUNEN, J., AHONEN, A., HIE-
NONEN, N., KAUPPINEN, H.,
KOTILA, J., LEHTOLA, P., LEINO,
K., LINTUVUORI, M., NISSINEN,
K., PUHAKKA, E., SIRÉN, M.,
VAINIKAINEN, M.-P. & VET-
TENRANTA, J. (2023). *PISA
2022 ensituloksia* (opetus- ja
kulttuuriministeriön julkaisu-
ja 2023:49). Opetus- ja kult-
tuuriministeriö. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-263-949-3](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3)
- JULIN, S. & RAUTOPURO, J. (2016).
*Läksyt tekijäänsä neuvovat. Pe-
rusopetuksen matematiikan
oppimistulosten arviointi 9.
vuosiluokalla 2015* (julkaisut
20:2016). Kansallinen koulu-
tuksen arviointikeskus. Haettu
26.11.2024 osoitteesta [https://
karvi.fi/app/uploads/2016/04/
KARVI_2016.pdf](https://karvi.fi/app/uploads/2016/04/KARVI_2016.pdf)
- KAUPPINEN, M. & MARJANEN,
J. (2020). *Millaista on yhdek-
säsluokkalaisten kielellinen
osaaminen? Suomen kielen
ja kirjallisuuden oppimistu-
lokset perusopetuksen päät-
tövaiheessa 2019* (julkaisut
13:2020.). Kansallinen koulu-
tuksen arviointikeskus. Haettu
26.11.2024 osoitteesta [https://
karvi.fi/app/uploads/2020/08/
KARVI_1320.pdf](https://karvi.fi/app/uploads/2020/08/KARVI_1320.pdf)
- RÄSÄNEN, J. (Tuottaja). (2024).
Sori siitä [TV-sarja]. Yle
Lapset.
- UKKOLA, A. & METSÄMUURO-
NEN, J. (2021). *Matematiikan
ja äidinkielen ja kirjallisuuden
osaaminen kolmannen luo-
kan alussa* (julkaisut 20:2021).
Kansallinen koulutuksen arvi-
ointikeskus. Haettu 26.11.2024
osoitteesta [https://www.karvi.
fi/sites/default/files/sites/
default/files/documents/
KARVI_2021.pdf](https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_2021.pdf)
- URSIN, J., HYYTINEN, H. & SIL-
VENNOINEN, K. (Toim.).
(2021). *Korkeakouluopiskeli-
joiden geneeristen taitojen ar-
viointi – Kappas!-hankkeen
tuloksia* (opetus- ja kult-
tuuriministeriön julkaisuja
2021:6). Opetus- ja kulttuu-
riministeriö. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-263-892-2](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-892-2)
- VETTENRANTA, J., HILTUNEN,
J., KOTILA, J., LEHTOLA, P.,
NISSINEN, K., PUHAKKA, E.,
PULKKINEN, J. & STRÖM, A.
(2020). *Perustaidoista vauhtia
koulutielle. Neljännen luo-
kan oppilaiden matematiikan
ja luonnontieteiden osaaminen.
Kansainvälinen TIMSS-tutki-
mus Suomessa*. Koulutuksen
tutkimuslaitos. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-951-39-8473-1](http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8473-1)

Vaikenemisen varjoista vahvemiksi työyhteisöksi

Sinimaaria Ranki

Mustajoki, Henriikka. (2023). *Tästä pitäisi puhua. Miten vaikeat keskustelut vahvistavat yhteisöjä*. Gaudeamus. 224 sivua.

Henriikka Mustajoki lähti selvittämään, miten työyhteisöt saattavat alisuoriutua ja voida huonosti ilman näkyvää syytä. Kirjan aihevalinta on tärkeä ja kiinnostava erityisesti aikana, jolloin työyhteisöjen hyvinvoinnin ja tuottavuuden parantaminen on vahvasti työelämän kehittämisen agendalla.

Kirjaa varten Mustajoki haastatteli erilaisissa organisaatioissa toimivia ihmisiä. Hänen tavoitteenaan oli tunnistaa haastatteluaineistosta erilaisia teemoja, jotka olisivat auttaneet ymmärtämään, mistä työyhteisöjen alisuoriutuminen johtuu, ja joiden ratkaisemiseksi olisi voinut tarjota eettisen päätöksenteon malleja. Havainnot haastatteluista kuitenkin yllättivät: kaikissa niistä kerrottiin

puhumattomuuden ilmiöstä. Kirjoittaja toteaa eettisen päätöksenteon kehikon olevan riittämätön selittämään, mistä tämä johtuu. Mustajoki havaitsee, että yhteisöissä esiintyy julkista puhetta, jonka ulkopuolelle jää puhetta, jolle ei tunnu olevan vakiintunutta termiä tai käsitettä. Kirjoittaja päätyy nimeämään tämän varjopuheeksi, ja siitä muodostuu kirjan punainen lanka.

Keskustelua varjopuheesta

Kirja rakentuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa, ”Varjopuhe ja vaikeat keskustelut”, kuvaa, mistä varjopuheesta on kyse, miten sellaista voi tunnistaa, mitä se saa työyhteisöissä aikaiseksi, mistä varjopuhe johtuu ja mitä se kertoo yhteisöstä. Toinen osa, ”Miten puhua siitä, mistä on helpompi vaieta?”, tarjoaa käytännönläheistä opastusta varjopuheen taklaamiseksi. Toinen osa opastaa tunnistamaan, mistä oikeastaan pitäisi puhua, kuinka keskustelua voi ymmärtää paremmin, miten vaikeissa keskusteluissa voi onnistua ja millaisia puitteita siihen tarvitaan. Tarkoituksena on siis saada lukija ymmärtämään ongelma ja sen jälkeen antaa evästyksi ongelman ratkaisemiseksi.

Mitä pidempi työkokemus lukijalla on, sitä paremmin hän varmasti tunnistaa kirjassa kuvatun ja haastatteluista poimituilla, erilaisilla esimerkeillä monipuolisesti havainnollistetun ilmiön: jokaises-

sa organisaatiossa vallitsee voimia, jotka ovat kuin piilossa mutta silti vaikuttavat työyhteisön jäsenten keskinäiseen vuorovaikutukseen ja toimintaan. Näistä tekijöistä ei organisaatioissa kuitenkaan tavata puhua. Kuten kirjassakin kuvataan, aina ei edes tunnusteta, miksi organisaatiossa vallitsee jokin käyttäytymisen kaava – tai jos tunnustetaan, niistä vaietaan. Asioiden esiin nostaminen tuntuu vaikealta, joten vaikeita keskusteluja mieluummin väistellään. Kuten Mustajoki toteaa, asiat, joista ei puhuta, kasvavat helposti entistä suuremmiksi möykyiksi, joista puhuminen käy entistäkin vaikeammaksi. Vaikeaan keskusteluun tarttuminen kuitenkin helpottaisi sekä yksilöiden että työyhteisön oloa. Kirjoittaja kertoo, että työyhteisöissä, joissa vaikeita keskusteluja osataan ja uskalletaan käydä, tuottavuus kasvaa, negatiivinen asiakaspalautte vähenee, työntekijöiden vaihtuvuus vähenee ja onnettomuudet ja virheet vähenevät. Kirjan tavoitte tarjota eväitä vaikeiden keskusteluiden käymiselle on siis hyvin perusteltu.

Varjopuheen määrittely

Kirjan haasteellisin osuus on sanavalinta ”varjopuhe”-ilmiölle, jota se käsittelee. Kirjan alussa tarkoitukset on auttaa lukijaa ymmärtämään, mitä tämä varjopuheen uusi käsite tarkoittaa. Käsitettä avataan laajasti, mikä on tarpeen, sillä kyse on monitahoisesta ilmiöstä. Mutta

käsitteen määrittely toistelee vuoroon keskenään vastakkaisia asioita. Aluksi todetaan, että varjopuhe käsittelee asioita, joista ei puhuta. Kun tällaisista asioista sitten kuitenkin puhutaan, nämä ovat vaikeita keskustelujä. Suurinta osaa vaikeista keskusteluista ei kuitenkaan käydä, vaan niitä vältellään. Tällaisten sanomattomien asioiden ja käymättömien keskustelujen läsnäolo tunnustetaan, vaikka niistä vaietaan. Kaiken sanomattoman ympärille syntyy varjopuhe, joka on tapa yrittää käsitellä sitä, mistä ei voida avoimesti keskustella. Varjopuhe liittyy kaikkeen, mistä yhteisön olisi tärkeä puhua, mutta jota se ei käsittele. Varjopuhe tarjoaa alustan sille, mistä yhteisesti vaietaan. Julkipuheen ulkopuolelle jääviä teemoja käsitellään tarpeen mukaan varjopuheessa. Varjopuheen syntymiselle keskeistä on kokemus, että on asioita, joista ei ole mahdollista keskustella. Tässä vaiheessa olin varsin hämmentynyt: tarkoittaako varjopuhe sitä, että puhutaan, vai sitä, että ei puhuta?

Kun käsitteen määrittelyä käy huolellisesti läpi, selviää, että varjopuheessa on kyse asioista, joista ei puhuta *jonkun kuullen*. Varjopuhe-sanan sijaan olisi ehkä ollut selkeämpää käyttää tekstissä esiintyviä muita kuvauksia, kuten vaietut aiheet tai vaikeat keskustelut. Toisaalta ilmiölle on jo olemassa käsite: kompleksisuusajattelussa puhutaan emergenssistä. Sillä tarkoitetaan vuorovaikutuksessa muodostuvaa ilmaantumista, jossa asioita tapahtuu ilman yhtä selkeää ja näkyvää syytä. Näin syntyvä kokonaisuus ohjaa toimijoiden käyttäytymistä. Organisaatiokulttuuri on tällainen kokonaisuus. Yhdessä jaetut ja opitut arvot, uskomukset ja oletukset muodostavat käytäntöjen ja normien kokonaisuuden, joka voi ruokkia moniäänistä,

avointa keskustelua tai voi hyvin tehokkaasti sulkea erilaiset näkemykset ulkopuolelle, jotta vallitseva järjestys ei tulisi uhatuksi. Kirjan haastattelusitaattia lainaten: ”Sinne on koottu kaikki historian hahmot (Mustajoki, 2023, s. 195).”

Tämän ilmiön, siis organisaatiokulttuurin emergenssin, kirja tunnistaa tekstissä hyvin ja tuo esiin sen eri ulottuvuuksia. Varjopuheen käsitteen määrittelyn hankaluuteen ei siksi kannata jumiutua, vaan tärkeää on keskittyä kirjan arvokkaaseen sisältöön. Kirja tunnistaa, miten kaikki keskustelut yhteisöissä käydään vanhan pohjalta, ja niitä ohjaavat erilaiset vuorovaikutusrakenteet. Kirja pohtii ansiokkaasti sitä, miten työyhteisöissä pyritään mieluusti keskustelemaan faktoista, vaikka vaikeiden keskustelujen ytimessä on jotain aivan muuta: kokemuksia arvostitiriidoista, epäoikeudenmukaisuudesta, vallankäytöstä tai nähdyksi tulemisesta. Mustajoki korostaa, että tällaisten eettisten ydinteemojen tunnistaminen on olennaista, jotta keskusteluissa päästään merkitystasolle. Silloin puhutaan siitä, ollaanko tekemässä oikeasta tärkeää asiaa ja miten asioista päätetään.

Keskusteluja vaikeista asioista

Vaikeiden keskustelujen vältteleminen vie sekä yksilöiden että yhteisön energiaa ja painaa sekä työn ilon että työn tulokset alle potentiaalisiin. Kirjassa nimetyt pelko ja häpeä on helppo tunnistaa tällaisen tyypilliseksi syiksi. Asioiden puheeksi nostaminen valtaa pitävän kuulleeseen pelottaa, koska jos valtaa pitävä tuntee asian äänen sanomisen uhkaavan hänelle mieluisaa, vallitsevaa järjestystä, puheeksi ottaminen pyritään torppaamaan tai siitä odotetaan

olevan asian ääneen sanojalle ikäviä seurauksia.

Vaikeissa keskusteluissa onnistuminen edellyttää sitä, että hyväksytään asioiden monimutkaisuus ja riippuvuus toinen toisistaan. Vaikeiden keskustelujen käyminen edellyttää organisaatiossa vallitsevaa psykologisesti turvallista ilmapiiriä. Silloin voidaan päästä siihen, että keskustelussa saavutetaan erilaisista näkökulmista muodostuvaa yhteistä ymmärrystä, jonka pohjalta on mahdollista muodostaa yhteinen tapa toimia. Kirjan tärkeää antia työyhteisöjen kehittämiselle ovat eväät, joita se tarjoaa keskusteluissa onnistumiseen. Teos auttaa löytämään hietävän asian ytimen. Kirja esittelee erilaisia ajatusmalleja ja kuvaa, miten niiden tiedostaminen auttaa ymmärtämään vaikeaksi koettua keskustelua ja pääsemään niissä eteenpäin.

Lopuksi kirja haastaa jokaisista meistä pohtimaan, miten menemme keskusteluun: mikä on halumme aidosti kohdata toinen ihminen ja kuulla, miten hän tilanteen näkee ja kokee. Jotta vaikea keskustelu onnistuisi, osallistujilla pitää olla halua, motivaatiota, rohkeutta ja empatiaa. Tämän äärelle on itse kunkin hyvä pysähtyä ennen kuin menee vaikean keskustelun tilanteeseen. Ehkä kaikkien arvokkaimmaksi kirjan ohjenuoraksi nostaisin tämän virkkeen teoksesta (Mustajoki, 2023, s. 183):

Onnistumme vaikeissa keskusteluissa paremmin, kun muistamme, että oma todellisuutemme ei ole sen oikeampi kuin muiden todellisuus, ja kykenemme kuuntelemaan kokonaisuutta. ■

Affektien yliopisto ja tunteiden poliittisuus

Taina Saarinen

Ylijoki, Oili-Helena, Hokka, Johanna, Kurtti, Elisa, Olsson, Pia & Suopajarvi, Tiina. (2024). *Tiede ja tunteet. Tutkimustyön arki ja arvot kilpailuyliopistossa*. Gaudeamus. 281 sivua.

Tiesin kyllä, että affekteista oli tullut kova sana humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa 2000-luvulla. Minun silmissäni affektit olivat kuitenkin aina näyttäneet vähän emotionaalisesti painottuneina, mikä ei jotenkin tällaista varsinaissuomalaista änkyrää hirveästi innoistanut. Johtui tietysti vain siitä, etten ollut perehtynyt asiaan. Sittemmin päädyin lukemaan tämän kirjan, ja huomasin, että sen kirjoittajat osasivat minulle ymmärrettävällä tavalla kirjoittaa affekteista yhteiskunnallisesti! Ja vieläpä yliopistotyöstä, jossa olin 35 vuoden työkokemuksella ainakin omasta mielestäni jonkinlainen kokemusasiantuntija. Mah-

tavaa! Ja nyt sitten olen mennyt lupaamaan *Tiedepolitiikka*-lehden päätoimittajille, että kirjoitan kirja-arvion. Miten osaan tästä mitään sanoa! En ole affektitutkija, pikemminkin monien alojen pikaluistelija. Eikä olisi oikein aikaakaan. Mutta toisaalta – kaikki päivät tuntuvat nykyisessä työssä menevän päivittäisten pensaspaalojen sammutteluun, ja kirja-arvion lupaaminen mahdollisti (ja pakotti) lukemaan. Enkä halua tehdä ohareita *Tiedepolitiikan* hyville pitkäaikaisille kollegoille ja ystäville. Ei auta kuin alkaa naputella!

Olen viime vuosina muutaman läheisen kollegan kanssa keskustellut paljon akateemisesta maailmasta. Olemme monien muiden lailla huomanneet, että yliopisto työpaikkana on monella tavalla ongelmallinen. Pahimmillaan se rikkoo ihmisiä. *Tiede ja tunteet* -kirjan (2024) haastateltavat puhuivat yliopistoista ”lihamyllynä”, hirviönä, joka syö omat lapsensa. Toisaalta yliopisto voi olla myös toisiaan tukevien kollegojen yhteisö, kuten Melina Aarnikoivun ja Ai Tam Len toimittama artikkelikoelma *Building Communities in Academia* (2024) osoittaa. Oili-Helena Ylijoki, Johanna Hokka, Elisa Kurtti, Pia Olsson ja Tiina Suopajarvi käyttävät affektin käsitettä analysoidessaan näitä ristiriitaisia kokemuksia yliopistotyöstä. Affektilla he tarkoittavat tunteiden ruumiillisuutta tai niiden suhdetta yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin, tämän kirjan ta-pauksessa tiedepolitiikkaan. Kirjoit-

tajat eivät kuitenkaan sitoudu yhteen affektiteoriaan vaan haluavat tarttua akateemisten affektien moninaisuuteen ”niin fysiologis-ruumiillisena, kulttuuris-diskursiivisena kuin poliittis-ideologisena ilmiönä” (Ylijoki ym., 2024, s. 18).

Tiede ja tunteet tarkastelee viime vuosikymmenien tiede- ja korkeakoulupoliittista tunneilmapiiriä ja yliopistotyön yksilöllisten ja rakenteellisten tekijöiden välisiä jännitteitä. Kirjan julkaisu osuu aikaan, jossa tieteen ja etenkin yhteiskuntatieteellisen humanistisen tutkimuksen arvoa kyseenalaistetaan. Teos jakautuu kuuteen osaan, joita yhdistää kuvitteellinen minäkertoja Margit, maakellareita tutkiva humanisti-yhteiskuntatieteilijä – ja monen meistä alter ego. Siinä missä tämän kirja-arvion alun ei-niin-kuvitteellista Tainaa oli alun perin ärsyttänyt affektien redusointi tunteiksi, Ylijoki ja kumppanit osaavat kirjoittaa auki affektien yhteiskunnallisuuden. Kun tunteet katsovat sisäänpäin, niin affektit kurkottavat kohti yhteiskuntaa, kulttuurisia normeja ja rakenteita.

Tunteet tutkimuksessa

Kirjan kuusi osaa tarkastelevat tunteiden roolia tutkimuksen teon arjessa, tunteita tieteen ohjailussa, valtaan ja vastarintaan liittyviä tunteita, voittajia ja häviäjiä, akateemista yksin ja yhdessä tekemistä, sekä mahdollisuuksia akateemisen maailman muutoksiin. Kirjan minäkertoja Margit on hahmona sekä ärsyttävän tuttu ja jopa stereotyyppinen

mutta toisaalta hyvin elävä. Margitin tarinan kuljettaminen toimi siltan tarinan osien välillä. Samalla kuitenkin mietin, tuliko se uusintaneeksi stereotyyppioita humanistis-yhteiskunnallisesta tutkimuksesta ja tutkijasta? Olisiko tarina yliopistotyön affekteista muuttunut, jos Margitin sijaan kertojamina olisi ollut koulutuksen taloustiedettä tutkiva Kimmo tai biokemisti Jaana?

Margitin tarina kuvaa välillä jopa myötähäpeää herättävän tutunolaisesti yliopistotyön monia mutkia tehden näkyväksi sekä tunteiden poliittisuuden että pyrkimyksen niiden hallintaan. Margit sukkuloi tiedemaailman ihanuuden ja rumuuden, vapauden ja ohjailun välillä. Kollegiaalisuus ja kilpailu ovat klassisia tapoja hahmottaa akateemisen yhteisön suhteita, ja myös Margit kamppailee näiden välillä. Ja koska Margit on me kaikki, hän päättyy kaiken muun ohella myös jossain vaiheessa akateemiseksi johtajaksi, vastahakoiseksi vertaistensa esihenkilöksi.

Ylijoen ja kumppaneiden kertomus akateemisen työn affekteista ei kuitenkaan jää stereotyyppisten akateemisten kliseiden vangiksi. Eri tasojen tarkastelu monipuolistaa kirjan kuvausta ja nyansoi analyysia. Yhtä lailla yliopistojen ylin johto ja keskijohto kuin laitoksilla työskentelevät tutkijat ja opettajat pyristelevät samoissa affektien ruokkimissa rakenteissa, erilaisista valta-asemista käsin toki. Tunnistan itseni monista kohdin humanisti-yhteiskuntatieteilijänä, joka on askeltnut pätkätöistä erilaisten tehtävien kautta tutkimuslaitoksen johtajaksi.

Tiede ja tunteet panee lukijan pohtimaan omaa toimintaansa ja motiivejaan. Tunnistin itseni (kaiketi hyvässä ja pahassa) akateemisena työntekijänä, tutkijana ja johtajana, joka vastustaa, pyristelee, myötäilee, hyväksyy, innostuu, uupuu ja alistuu eteen tuleviin asioihin. Jäin myös

miettimään omaa toimintaani johtajana. Pelaanko *Julman optimismin* peliä laitoksen henkilöstön kanssa? Piilottelenko vaikeita päätöksiä, kuten kirjan päällikkö Seppo toteaa:

Johtajat pelkää, että ne saa kriittikkiä alemmaa, niin niillä on helpompaa, jos päätöksenteko ja vallankäyttö on vähemmän läpinäkyvää (Ylijoki ym., 2024, s. 91).

Myös toisen haastateltavan esiin tuoma *reflected glory* resonoi: minäkin olen tyytyväinen, kun saan oman yliopistoni kokouksissa ansaitsematonta kunniaa oman laitokseni tutkijoiden ansiosta. Muistanko kertoa siitä myös heille?

Akateemisen työn affektit

Tiede on kytkeytynyt monin sitein yhteiskuntaan; tietentekijöitä tarkkaillaan ja ohjailaan. Foucaultlaisittain me teemme sen vieläpä itse, sillä olemme sisäistäneet akateemisen työn ihanteet ja paineet. Miksi onnittelemme kollegojamme rahoituksesta, emmekä hienosta tutkimusideasta ja siitä, että tutkimusta pääsee nyt toteuttamaan?

Tieteen ohjailusta kumpuaa myös vastakertomuksia ja vastarintaa. Kiinnostava oli Ylijoen ja kumppanien havainto siitä, että monin tavoin sairaiden akateemisten rakenteiden muutokseen ei ainakaan toistaiseksi näytä olevan riittävästi polttoainetta. Vastarinta kilpistyy kahvipöytävallankumouksiin ja johdon toilailuille vitsailuun, mikä antaa tilaisuuden levähtää ja nauraa yhdessä, mutta ei muuta kokonaisuutta. Affektit voisivat olla radikaali uudistusvoima, mutta siihen tarvittaisiin myös turvatussa asemassa olevien mukaan tuloa.

Minulla on tapana lukea kirjoja pareittain. Ylijoen ja kumppa-

nien kirjan lukuparina minulla oli Hanna Kuuselan *Syytös* (2024). Voi vain toivoa, että Ylijoen ja kumppaneiden Tiede ja tunteet löytää tiensä samalla tavalla akateemisen lukijakunnan käsiin – rehtoraatteja myöten, kuten Kuuselan *Syytös* kuuluu tehneen. Eikä olisi pahaksi, jos kirjaa luettaisiin yliopistojen laitosten ja johdon lisäksi myös ministeriöissä ja muualla tutkimuksen ja koulutuksen parissa.

Ylijoen ja kumppaneiden kirja on kirjoitettu monografiaksi, mikä tarjoaa lukijalle palasen hidasta akatemiaa. Helppolukuinen kirjoitustyyli avautuneen myös muulle yleisesti tietentekemisestä ja tutkimuksesta kiinnostuneelle yleisölle – ja *Tiedepolitiikka*-lehden lukijoita kiinnostanee, että laaja aineisto sisältää myös *Tiedepolitiikka*-lehden artikkeleja. Laaja, perusteellisesti kuvattu ja analysoitu aineisto on lukijaystävällisesti sijoitettu kirjan liitteeksi, jossa se on tarjolla menettelmistä kiinnostuneille.

Utopiat ja kuvittelu, *imagining*, ovat nousussa teoreettisina käsitteinä mutta eivät vielä toimintana. Kaikkiaan ne kohdat, joissa avataan analyysia kohti akateemisen maailman radikaalia uudelleen ajattelua, olivat antoisia, ja loppuluku on tässä mielessä erityisen onnistunut. Kirja päättyy Margitin levolliseen ja vapautuneeseen hetkeen, jossa hän posthumanistisessa hengessä reflektoi omaa maakellaritutkimustaan osana jotain suurempaa globaalia kehitystä. ■

Lähteet

- AARNIKOIVU, M. & LE, A.T. (Toim.). (2024) *Building communities in academia*. Emerald Publishing.
- KUUSELA, H. (2024). *Syytös*. Vastapaino.

Kirjoittajat

ALEKSI FORNACIARI, KT, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto

MIRA HUUSKO, KT, johtava arviointiasiantuntija, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

MAURI KANTOLA, VTM, erityisasiantuntija, Turun ammattikorkeakoulu

LINDA MARIA LAAKSONEN, FT, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

ERKKI MERVAALA, tutkija, Suomen ympäristökeskus

TIINA NIKKOLA, KT, dos., yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto

KRISTIINA OJALA, KT, koulutussuunnittelija, Turun ammatti-instituutti

ANTTI PELKONEN, VTT, dos., johtava asiantuntija, valtioneuvoston kanslia

PETRO POUTANEN, dos., Vaikuttavuussäätiö

SINIMAARIA RANKI, KTT, johtava asiantuntija, Työterveyslaitos

TAINA SAARINEN, tutkimusprofessori, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

OUTI VANHARANTA, KTT, Vaikuttavuussäätiö